

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLAHİYAT FAKÜLTESİ YAYINLARI NO. 141

Ebû Câfer Muhammed b. Ali İbn Bâbeveyh
el-Kummî "Şeyh Sadûk"

(381 / 991)

RİSÂLETU'L- İ'TİKADÂTI'L-İMÂMİYYE
(Şiî-İmâmiyye'nin İnanç Esasları)

Önsöz ve Notlarla
Çeviren

Doç. Dr. Ethem Ruhi FIĞLALI
İslâm Mezhepleri Tarihi Kürsüsü Başkanı

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

İLAHİYAT FAKÜLTESİ YAYINLARI NO. 141

Ebû Câfer Muhammed b. Ali İbn Bâbeveyh
el-Kummî “Şeyh Sadûk”

(381 / 991)

RİSÂLETU'L-İ 'TİKADÂTİ'L-İMÂMIYYE

(Şîi-İmâmiyye'nin İnanç Esasları)

Önsöz ve Notlarla
Çeviren

Doç. Dr. Ethem Ruhi FİĞLALİ

İslâm Mezhepleri Tarihi Kürsüsü Başkanı

İTHÂF :

*Değerli ilim adamı, faziletli insan merhum
hocam Profesör MUHAMMED TANCİ
(29.12.1974)'nin azîz hâtırasına ...*

Ö N S Ö Z

Elinizdeki küçük kitap, seçkin bir Şîî bilgini olan ve “**Şeyh Sadûk**” adıyla tanınan **Ebû Câfer Muhammed İbn Ali İbn Bâbeveyh el-Kummi**’nin “*Risâletu’l-İ’tikadâti’l-İmâmiyye*” başlıklı meşhur ve zamanımızda dahî önemini ve değerini muhafaza eden risâlesinin tercümesidir.

Şeyh Sadûk, Şîî-İmâmiyye fırkasınca “en büyük” olarak vasıflandırılan “dört kitab” (el-Kutubu’l-Erba’a)’ın birini yazanlardandır. Bilindiği gibi bunlardan ilki, hem ilk Şîî hadislerini, hem de tevhid, nübüvvet ve imâmet konularını ve usul ve furu’u ile fikhî esasları ihtiva eden “*el-Kâfi*”dir; Muhammed b.Yâkûb el-Kuleynî (329/ 940-41) tarafından yazılmıştır. İkincisi “*Men-lâ-yahzuruhu’l-fakîh*”dir. Yazarı, hayatı ve eserleri hakkında biraz sonra bilgi vereceğimiz Şeyh Sadûk (381/ 991)’dur. Üçüncüsü de “*el-İstibsâr fî-mahtulife mine’l-Ahbâr*”; dördüncüsü ise “*Tehzîbu’l-Ahkâm*”dır. Her ikisinin yazarı Muhammed b. Hasan et-Tûsî (640/ 1067-8)’dir.

Şîîlerce “reîsu’l-muhaddisîn” olarak görülmesine; ilk Şîî bilginler arasındaki büyük şöhretine; kendinden sonraki Şîî muhaddis ve kelâmcılarına kuvvetle tesir etmesine ve birçok eserinin bulunmasına rağmen, Şeyh Sadûk Ebû Câfer Muhammed

b. Ali b. el-Huseyn b. Mûsâ İbn Bâbeveyh el-Kummî'nin hayatı hakkında maalesef geniş bilgilere sâhip değiliz.

Şiî kaynaklar doğum yerini belirtmemekle beraber, Donaldson onun Horasan'da doğduğunu söylemektedir¹. Hasan el-Mûsevî ise, Kum'u zikretmektedir². Önce, bilgin bir kişi olan babası Ali b. el-Huseyn İbn Bâbeveyh el-Kummî (329/940-41) tarafından yetiştirilmiş; bazı meşhur kişilerden hadîs almış ve dinlemiştir. 339/950-51 yılında hadîs almak üzere seyahatlara başlamış ve Horasan, Nişâpûr, Merv, Serahs, Semerkand, Belh, Ferğana, Bağdad, Kûfe, Mekke ve Medîne gibi yerleri dolaşmış ve hac vazifesini yaptıktan sonra, 355/966 yılında ikinci defa Bağdad'a gelmiştir³. Bağdad'da Buveyhî Ruknu'd-Devle ile sohbetlere iştirak etmiştir. Daha sonra halkının ısrarlı isteği üzerine Rey'e gitmiş ve 381/991 yılında orada ölmüştür⁴.

Hasan el-Mûsevî, Şeyh Sadûk'un sayıları ikiyüzyirmibiri bulan şeyhleri ile meşhur öğrencilerinden yirmisini birer liste halinde vermiş⁵ ve hakkındaki övgüleri ve ailesinden yetişen kimseleri de nakletmiştir⁶.

Şeyh Sadûk'un 17,43,189,193 ile⁷ 300 civarında

1 *The Shi'ite Religion* (London 1933), 286.

2 Hayâtu Reisi'l-Muhaddisîn eş-Şeyh Ebû Câfer Muhammed Ali es-Sadûk, *Men-lâ-Yahzuruhu'l-Fakih'in Giriş'inde* (Tahran, trz), I, lem.

3 Hasan el-Mûsevî, Hayâtu, mim-kaf.; Fyzec, *A Shi'ite Creed* (Calcutta 1942), 9.

4 Hasan el-Mûsevî, Hayâtu, elif-sad, elif; Fyzec, 9.

5 Hayâtu, rı-elif ze.

6 Hayâtu; elif vav elif-elif hı elif.

7 Fyzec, *A Shi'ite Creed*, 11.

eseri olduğu söylenmektedir⁸. Hasan el-Müsevî, onun 219 eserinin adlarını verir⁹. Bilinen ve mevcut eserleri ise şunlardır:¹⁰

1) *İkmâlu'd-Din ve İtmâmu'n-Ni'me fi-İsbâtî'l-Ğaybe ve Keşfi'l-Hayra*-E. Möller (Heidelberg 1901) tarafından yayınlanmıştır.

2) *Keşfu'l-Emâli* (veya *Keşfu'l-Mecâlis*) - 1300 hicrîde Tahran'da litoğraf usûlü ile basılmıştır.

3) *Kitâbu't - Tevhîd* - Tebrîz veya Tahran'da basılmıştır. 64 bâbdan ibaret olup 383 sahifedir. Önemli bir eserdir.

4) *Kitâbu Sevâbi'l-A'mâl*.

5) *Kitâbu'l-Hisâl* - Tahran 1302.

6) *Kitâbu İleli's-Serâ' ve'l-Ahkâm-Necef* 1963.

7) *Uyûnu Ahbâri'r-Rızâ* - Tahran 1275.

8) *Meâni'l-Ahbâr*.

9) *Kitâbu'l-Mukni' fi'l-Fıkh* - İran 1276/1780.

10) *Men-lâ-Yahzuruhu'l-Fakih* - Tahran, trz. Şöhretini sağlayan büyük eseri.

11) *Kitâbu'l-Hidâye* (fi'l-Usûl ve'l-Furu'), İran 1276/1860.

12) *Kitâb (Risâle) el-İ'tikadât*. Tercümesini sunduğumuz, bu eserdir ve Fyzee'ye göre üç ayrı baskısı vardır: Necef 1343/1924-25 (üç ayrı risâle ile beraber), 234 s.; Delhi (Muhammed İ'câz Hasan tarafından yapılan Urduca tercümesi ile birlikte), İsnâ Aşerî matbaası, 1347 (I.bs.), ss. 127.; Tahran (dört ayrı risâle ile birlikte), 1274.

8 R. Strothmann, Şia, IA, XI, 508.

9 Hayâtu, elif ha-elif vav elif.

10 Fyzee, *A Shi'ite Creed*, 12-17.

Ayrıca bu kitabın Şeyh Mufîd tarafından “*Tashîhu’l-İ’tikâd*” adıyla tefsîr ve tenkidi de yapılmıştır. Öte yandan bu eser, Asaf A.A. Fyzee tarafından “*A Shi’ite Creed*” (Oxford University Press—Calcutta 1942, 144 ss.) başlığı ve değerli notlar ilâvesiyle İngilizce’ye çevrilmiştir.

Biz bu tercümemizde, *Risâletu’l-İ’tikadâtî’l-Îmâmiyye*’nin 1297/1875 yılında istinsâh edilip basım yeri belirtilmeksizin (Tahrân ?) 1370/1950–51 yılında litoğraf usulü ile basılmış mecmûa içindeki nüshasını kullandık. Risâlemiz, bu mecmûanın 66–115. sayfeleri arasındadır ve kenarında da Meclisî’nin “*el-İ’tikadât ve’s-Siyer ve’s-Sulûk*” adlı risâlesi vardır.

Tercüme yapıldığında, Tahran baskısı ile birlikte Necef ve Delhi nüshalarını da kullanan Asaf Fyzee’nin İngilizce tercümesi ile karşılaştırmalarda bulduk. Fyzee, tercümesine oldukça faydalı notlar eklediği gibi, eseri Urduca’ya çevirmiş olan Muhammed İ’câz Hasan’ın değerli açıklamalarını da vermiştir. Bunlardan gerekli gördüklerimizi, biz de tercümemize aldık ve bunları notlarda (A.F.) şeklinde gösterdik. Kendi eklediğimiz notlarda, şu ya da bu şekilde herhangi bir yoruma gitmekten kaçındık; çünkü maksadımız, Şîî itikâdını, bizzat kendilerinden nakletmek idi. Bunu desteklemek üzere el-Kuleynî (329/940–1) (*el-Usûl mine’l-Kâfi*, I., Tahran 1388), Muhammed Rızâ el-Muzaffer (*Akâidu’l-Îmâmiyye*, Necef, trz.) ve Seyyid Muhammed Husayn Tabatabâî (*Shi’ite İslam*, çev.: Seyyed Hossein Nasr, USA 1975) gibi ilköncü, ikisi de yirminci yüzyıl Şîî bilginleri olan üç şahsın itikadla ilgili eserlerini kullandık ve ilgili hususları işaret ettik. Ayrıca Sünnî

görüşün iki imamının İmâm Azâm Ebû Hanife (150/767) ile Ebû'l-Hasan el-Eş'arî (324/935-6)'nin, Şeyh Sadûk'un söz konusu ettiği hususlardaki fikirlerinden bahsettikleri yerleri, görüşlerini belirtmek sizin işaret etmekle yetindik. Notlarda kullanılan kaynak ve araştırmaları geniş ölçülere vardırılmaktan ve tamamen teknik meselelere boğmaktan kaçındık.

Metnin sahife numaralarını, tercümede parantez içinde gösterdik. Risâlede kullanılan âyetlerin numaralarını ve ait oldukları sûreleri dipnotlarda belirttik. Şahısların ölüm tarihleri yanına milâdî karşılıklarını, söz gelişi (150/767) şeklinde gösterdik. Asıl metinde bölüm numaraları yoktur. Bunları numaralayıp başlık halinde soktuk. Şahıslar hakkındaki "selâm-rahmet" gibi ifadeleri aynen; ama çoğunlukla kısaltmalar şeklinde koruduk.

Tercümenin ifadesinde, risâlenin bir kaynak eser olduğu göz önünde tutularak Türkçe'den imkân nispetinde fedakârlık etmeksizin metnin aynen tercümesini vermeye çalıştık. Esasen hacim bakımından küçük, fakat Şîî dünyasındaki önemi itibariyle büyük olan bu kaynak eseri Türkçe'ye kazandırırken ana düşüncemiz şu olmuştur:

İlâhiyat Fakültesi İslâm Mezhepleri Tarihi Kürsüsü olarak, gerek talebelerimizi, gerek dinî kültür meselelerine alâka duyan ve bu hususta ciddi eserlere ihtiyaç hisseden kitleleri, doğrudan doğruya kaynaklarla başbaşa bırakmanın en sâlim ve isâbetli iş olduğuna inanmaktayız; çünkü en az ikiyüz yıldan fazla bir zamandan beri, dîni, temel prensiplerin ışığı altında tefsîr edecek ve yeniden kuracak ciddi

çalışmalar yerine, birtakım tekrarlar yapılır olmuştu. Oysa dînin, ilk devirlerdeki canlı ve aktif hüviyetine kavuşturulması, cemiyet bünyesi içinde çağdaş ihtiyaçlara cevap verecek sağlam bilgi ve anlayışla mücehhez kılınması, yine dînin ve hitâbettiği kitlelerin zaruret duyduğu bir ihtiyaçtır.

Dînin terkipçi ve aslî hüviyetine kavuşturulması, her şeyden önce dînin ana kaynaklarına gidilerek sağlanabilir. Bu, hem bu konularla ilgili olanları kaynakların henüz kabuklaştırılmamış özleri ile temasa geçirmek ve hem de yüzyıllar boyu tarihî, ictimâî ve bilhassa siyâsî olayların, dîn ilimlerinde yaptığı değişme ve gelişmeleri veya gerilemeleri göstermek bakımından yapılması icâb eden bir iştir. Öte yandan bu neviden çalışmalar, muhtelif mezhep ve fırkalar halinde zümreleşmiş toplulukların aslî hüviyetlerini hem tanımak hem de kendilerine tanıtmak bakımından fevkalâde faydalıdır; çünkü herhangi bir fırkaya mensup bir kimse- nin, ne kadar tarafsız ve ilmî zihniyete sâhip olmaya çalışsa da, başka bir fırkayı, o fırkanın kendini gördüğü şekilde göstermesi, hattâ görüşlerini olduğu gibi aktarabilmesi mümkün değildir. Bu sebepten bilhassa siyâsî ve itikâdî mezhep ve fırkaları, kendi eserlerinden tanımak ve öğrenmek, bu zümreler hakkında tesir altında kalmaksızın bir hükme varabilmek imkânını sağlar.

İşte bu yoldaki ilk adım, basım hazırlıkları tamamlanmış olan Ehl-i Sünnet imamlarından Abdulkahir b. Tâhir b. Muhammed el-Bağdâdî (429/1037)'nin "*el-Fark beyne'l-Fırak*" adlı meşhur ve kıymetli eserinin; ikinci adım da, elinizdeki kitabın Türkçe'ye çevirilmesiyle atılmıştır. Allah imkân

verirse, İslâm Mezhepleri Tarihi Kürsüsü olarak diğerk kaynak eserlerin, aynı şekilde Türkçe'ye kazandırılması işine devam edilecektir.

Ve tevfik Allah'tandır.

2.11.1977 Ankara

Ethem Ruhi FİĞLALİ

İÇİNDEKİLER

BİBLİYOGRAFYA - KISALTMALAR	13
1. BÖLÜM - İmâmiyye'nin Tevhid İnanışının Özelliği ...	17
2. BÖLÜM - Allah'ın Zâti ve Fiili Sıfatları Hakkındaki İnanç	24
3. BÖLÜM - Teklif Hakkındaki İnanç	26
4. BÖLÜM - İnsanların Fiilleri Hakkındaki İnanç	27
5. BÖLÜM - Cebr ve Tefviz'in İnkârı Hakkındaki İnanç	28
6. BÖLÜM - İrade ve Meşiet Hakkındaki İnanç	29
7. BÖLÜM - Kaza ve Kader Hakkındaki İnanç	33
8. BÖLÜM - İnsanın Fıtratı ve Hidâyeti Hakkındaki İnanç .	36
9. BÖLÜM - İstîtâat Hakkındaki İnanç	38
10. BÖLÜM - Yaradılışın Kaynağı (Mebde') Hakkındaki İnanç	40
11. BÖLÜM - Yüce Allah Hakkında Cedel ve Mirâ' (Münekaşa ve Tartışma)'nın yasaklanmasına Dair İnanç	42
12. BÖLÜM - Levh ve Kalem Hakkındaki İnanç	44
13. BÖLÜM - Kürsî Hakkındaki İnanç	45
14. BÖLÜM - Arş Hakkındaki İnanç	46
15. BÖLÜM - Nefisler ve Ruhlar Hakkındaki İnanç	49
16. BÖLÜM - Ölüm Hakkındaki İnanç	55
17. BÖLÜM - Kabir Soruları Hakkındaki İnanç	63
18. BÖLÜM - Dönüş (Rec'a) Hakkındaki İnanç	66
19. BÖLÜM - Ölümünden Sonra Dirilme (Ba's) Hakkındaki İnanç	71
20. BÖLÜM - Kevser Havuzu Hakkındaki İnanç	73
21. BÖLÜM - Şefâat Hakkındaki İnanç	74

22. BÖLÜM - Va'd ve Vaid Hakkındaki İnanç	75
23. BÖLÜM - Kula Yazılanlar Hakkındaki İnanç	76
24. BÖLÜM - Adâlet Hakkındaki İnanç	78
25. BÖLÜM - A'râf Hakkındaki İnanç	79
26. BÖLÜM - Sırat Hakkındaki İnanç	80
27. BÖLÜM - Mahşer Yolu Üzerindeki Geçitler Hakkın- daki İnanç	81
28. BÖLÜM - Hesâb ve Mizânlar Hakkındaki İnanç	84
29. BÖLÜM - Cennet ve Cehennem Hakkındaki İnanç ..	88
30. BÖLÜM - Vahyin Allah'dan Emir ve Nehy olarak Kitab- lar Halinde İnişinin Keyfiyeti Hakkındaki İnanç	94
31. BÖLÜM - Kur'an'ın Kadir Gecesinde İnişi Hakkındaki İnanç	96
32. BÖLÜM - Kur'an Hakkındaki İnanç	98
33. BÖLÜM - Kur'an'ın Hacmi Hakkındaki İnanç	99
34. BÖLÜM - Nebiler- Resuller- İmamlar ve Melekler Hakkındaki İnanç	104
35. BÖLÜM - Nebiler ve Vasilerin Sayıları Hakkındaki İnanç	107
36. BÖLÜM - İsmet Hakkındaki İnanç	113
37. BÖLÜM - Guluv (Aşırılık) ve Tefviz (Vekil Kılma- Havale) Hakkındaki İnanç	114
38. BÖLÜM - Zâlimler Hakkındaki İnanç	121
39. BÖLÜM - Takıyye Hakkındaki İnanç	127
40. BÖLÜM - Nebi'nin (S.A.S.) Soyu Hakkındaki İnanç .	131
41. BÖLÜM - Aleviyye Hakkındaki İnanç	132
42. BÖLÜM - Yasak ve Mübah Hakkındaki İnanç	136
43. BÖLÜM - Açıklanmış ve Özet Haberler Hakkındaki İnanç	137
44. BÖLÜM - Tıbla İlgili Haberler Hakkındaki İnanç	138
45. BÖLÜM - (Bir Konuda) İki Ayrı Hadisin Varlığı Hakkın- daki İnanç	140
İNDEKS	153

BİBLİYOGRAFYA - KISALTMALAR

Affifi: *The Mystical Philosophy of Muhyid Din-Ibnul'-Arabi*. Cambridge 1939. Türkçe tercümesi: Dr. Mehmet Dağ, *Muhyiddîn İbnu'l-Arabî'nin Tasavvuf Felsefesi*, Ankara 1975.

Akâid: eş-Şeyh Muhammed Rızâ el-Muzaffer, *Akâidu'l-İmâmiyye*, yay. haz.: Dr. Hamid H. Davud, Necef, trz.

BHA: Hasan b. Yûsuf b. Ali İbnu'l-Mutahhar el-Hillî, *el-Bâbu'l-Hâdi Aşer*, Mikdad-ı Fâdil'in tefsiri ile. Çev.: W.M. Miller, London 1928 (Royal Asiatic Society, Oriental Translation Fund, N. S.,C. XXIX).

Browne: R.A.Nicholson, *A Descriptive Catalogue of the Oriental MSS, belonging to the late E.G. Browne*, Cambridge 1932.

Browne, *Lit. His.* :

I- *A Literary History of Persia, from the earliest times until Firdawsi*, London 1909.

I- *A Literary History of Persia, from Firdawsi to Sa'di*. London 1906.

III- *Persian Literature under Tartar Dominion (1265-1502 M.)* Cambridge 1920.

IV- *Persian Literature in Modern Times (1500-1924 M.)*. Cambridge 1924.

- D: *Risâletu'l-İ'tikâd*'ın Delhi baskısı. Muhammed İ'câz Hasan Bedâyûnî tarafından *Hedye-i Câ'feriyye* başlığı ile yapılan Şeyh Sadûk'un Akâidi'nin tercümesi. Arapça metin ve aynı sayfada Urduca tercüme. Delhi 1347 (2. baskı).
- Donaldson: D.M. Donaldson, *The Shi'ite Religion*. London 1933.
- Ebû Dâvud: Suleyman b. el-Eş'as b. İshâk el-Ezdî, *Sunenu Ebi Dâvud*, I-II, Mısır 1371/1952.
- EI: *Encyclopaedia of Islam*, Leiden-London, 1913-1934.
- FC: W.Ivanow, *A Creed of the Fatimids*. Bombay 1936.
- Fıkh: Ebû Hanîfe en-Nu'mân b. Sâbit, *Kitâbu'l-Fıkhî'l-Ekber*, Mısır 1323.
- İbâne: Ebû'l-Hasan Ali b. İsmâîl el-Eş'arî, *Kitâbu'l-İbâne*, Haydarâbâd 1367/1948.
- İA: *İslâm Ansiklopedisi*.
- İbn Hanbel: Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed eş-Şeybânî, *el-Musned*, I-IV, Mısır 1313.
- İbn Mâce: Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvînî, *Sunenu İbn Mâce*, I-II, Kahire 1972.
- Jeffery: A.Jeffery, *The Foreign Vocabulary of the Qur'ân*, Baroda 1938.
- KP: *Kelâmî Pîr*. Yay. ve çev.: W. Ivanow. Bombay 1935 (İsmâîlî inancı üzerine bir eser).
- Lane: *Lexicon*. London 1863-1893.
- Macdonald: D.B. Macdonald, *Development of Muslim Theology, Jurisprudence and Constitutional Theory*, New York-London 1903.
- MB: Fahrüddîn b. Muhammed b. Ahmed en-Necefî, *Mecma'u'l-Bahreyn*. Tahran 1321 (Şîî sözlüğü).

MC: A.J. Wensinck, *The Muslim Creed*. Cambridge 1932.

Mur.: *el-Murşid* (Arapça dergi). Bağdad 1925'den bu yana.

Mustedrek: Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh el-Hâkim en-Nisâbûrî, *el-Mustedrek alâ's-Sahihayn fi'l-Hadîs*, I-IV, Riyad 1968.

N: *Risâletu'l-İ'tikâd*'ın Necef baskısı. Necef, 1343 h.

Shi'ite: Sayyid Muhammed Husayn al-Tabâtabâ'î, *Shi'ite Islam*, çev.: Seyyed Hossein Nasr, USA, 1975.

Tas.: Muhammed b. Muhammed b. en-Nu'mân el-Hârisî, Şeyh Mufîd, *Tashîhu'l-İ'tikâd* (Şeyh Sadûk'un İ'tikadât'ının tefsir ve tenkidi). Eser Bağdad, *el-Murşid* dergisinde Hibetuddîn Şirâzî tarafından yayınlanmıştır.

Tev.: Muhammed b. Ali b. Bâbeveyh el-Kummî, Şeyh Sadûk, *Kitâbu't-Tevhîd*, Tahran 1285/1869.

Tirmizî: Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre et-Tirmizî, *Sahîhu't-Tirmizî*, I-XIII, yay. A.M. et-Tazî, Kahire 1350-53/1931-4.

Usûl: Ebû Câfer Muhammed b. Yâkûb b. İshâk el-Kuleynî, *el-Usûl mine'l-Kâfi*, I, Tahran 1388.

Wensinck: A.J. Wensinck, *A Handbook of Early Muhammedan Tradition*, Leiden 1927.

- ayr. : Ayrıca
bk. : Bakınız
çev. : Çeviren
hk. : Hakkında
krş. : Karşılaştırınız
trz. : Tarihsiz
yay. : Yayınlayan
vd. : Ve devamı

(66) BİSMİLLAHİRRAHMANİRRAHİM

Hamd, âlemlerin Rabbi, ortağı olmayan bir Allah'adır. Allah'ın salât ve selâmı Muhammed'e ve onun güzel ve saf soyuna olsun. Allah bize yeter ve O, ne güzel Vekil'dir.

BİRİNCİ BÖLÜM

İMAMİYYE'NİN TEVHİD İNANIŞININ ÖZELLİĞİ

Bu kitabın yazarı, fakîh, Rabbânî Şeyh **Ebû Câfer Muhammed b. Alî b. el-Huseyn b. Mûsâ İbn Bâbeveyh el- Kummî** şöyle der:

Bil ki bizim tevhîd hakkındaki görüşümüz şudur: Yüce Allah Bir'dir (vâhid), Tek'dir (ahad) ¹. O'nun bir benzeri yoktur; Kadîm'dir²; O, dâimâ

1 Vâhid ve ahad arasındaki dilbilgisi yönünden fark için bak: *Arab. Gram.* II, 236. Fark ayrıca *MB*, 242'de de açıklanmıştır. *Tevhîd*, 48-16 arasında, bu iki terimin uzun bir açıklaması vardır. Vâhid kelimesi sayıya, ahad ise zât ve cevhere işaret eder. Bu sebepten vâhid, sayı bakımından bir oluşu; ahad ise, cevher ve zât yönünden tek oluşu gösterir. Wensinck'e göre ahadiyet zâtın vasfı; vâhidiyet de fiilin vasfıdır. Bk.: *MC*, 205-6. Ayrıca bk.: Affifi, 24, 36, 63; *FC*. 3. prg. (A.F.)

2 *BHA*, 42, 69-70 (A.F.). Kadîm: Allah'ın başlıca sıfatlarından. Öncesi olmayan, başlangıcına sınır çizilemeyen demektir.

Semi¹, Basîr², Alîm³ Hakîm⁴, Hayy⁵, Kayyûm⁶, Azîz⁷, Kuddûs⁸, Âlim,⁹ Kaadir¹⁰, Ğaniyy'dir¹¹ ve öyle olacaktır. O, cevher, cisim, sûret, araz¹², haz, uzunluk, genişlik, ağırlık, hafiflik, sükûn, hareket, yer ve zamanla vasıflandırılmaz. Yüce Allah, bütün yaratıklarının sıfatlarından yücedir; hem ibtâl hem de teşbîh¹³ sınırlarının ötesindedir. Yüce Allah, bir Şey'dir; fakat diğer şeyler gibi değil¹⁴. O, Tek'dir (ahad). Herşeyden müstağnî, herşey O'na muhtaç olandır. Tevârüs edilmesin diye doğmamış; başkaları ile ortak olmasın diye doğurmamıştır da. Hiçbir şey O'na denk olmamıştır. Ne eşiti, ne de zıddı, ne benzeri, ne arkadaşı, ne aynı ve ne de eşi ve ortağı vardır. **"Gözler O'nu göre-**

1 Semi': Herhangi bir şarta bağlı olmaksızın işiten demektir.

2 Basîr: Bir şarta tabî olmadan gören; insanların gizli-açık herşeyini gören demektir.

3 Alîm: Olmuş ve olacak herşeyi çok iyi bilen demektir.

4 Hakîm: Hikmet sâhibi; bütün işleri ve buyrukları hikmetli.

5 Hayy: Diri, gerçek hayat sâhibi.

6 Kayyûm: Gökleri, yeri ve her şeyi tutan; her şeyin varlık olarak durabilmelerini sağlayan.

7 Azîz: Mağlûb edilmesi mümkün olmayan; güçlü.

8 Kuddûs: Yanlıştan, gafletten, aczden ve her türlü eksiklikten çok uzak, pek temiz.

9 Âlim: İlim sâhibi, bilen.

10 Kaadir: İstedîğini istediği gibi yapmağa gücü yeten, kudretli.

11 Ganiyy: Her bakımdan sınırsız zengin ve her şeye doymuş, müstağnî; hiçbirşeye ihtiyacı olmayan.

12 MC, 209 vd.; BHA, 86; FC, 86 (A.F.); krş.: *Fıkh*, 180.

13 İbtâl: Allah'ın sıfatlarının bulunmadığına inananlara; teşbîh de Allah'ın zâtı veya sıfatlarını yaratıklarının sıfatlarına benzetenlere işaret etmektedir. Yazarın teşbîh ve tenzîh hakkındaki görüşü İbn Arabî'ninki ile kıyaslanabilir. Bk.: Affifi, 18, 20 vd. (A.F.). Ayr. krş.: *Akâid*, 36; *Shi'ite*, 128 vd.; ibtâl, teşbîh ve Allah'ın sıfatları hakkında Ehl-i Sünnet'in görüşü için bk.: *Fıkh*, 180; *İbâne*, 44 vd.

14 MC, 190; FC, 5-7; BHA, 86. (A.F.); krş.: *Fıkh*, 180.

mez, ama O bütün gözleri görür"¹. O'nu insanların hayalleri bile kuşatamaz, ama O, onları kuşatmıştır. "O'nu ne uyku ne de uyuklama tutar"² O, Lâtif'tir³ ve Herşeyden Hâberdâr'dır. O herşeyin yaratıcısıdır. O'ndan başka ilâh yoktur ve yaratma (67) ve emir yalnızca O'na mahsustur. Âlemlerin Rabbi olan Allah, kutlu ve münezzehdir. Teşbîhe inanan müşriktir. Allah'ın tevhîdi hakkında ileri sürülen bu görüşlerden başkasını İmâmiyye'ye isnâd eden, bir yalancıdır. Tevhîd hakkında ortaya koyduğumuz bu hususlara zıt her haber, yalandır, uydurmadır. Allah'ın Kitâbı ile uyuşmayan her hadîs, hükümsüzdür. Ve şayet bunlara bilginlerimizin kitaplarında rastlanırsa, bunlar uydurma (müdelles)'dir⁴.

Câhil kimseleri, Yüce Allah'ın, yaratıkları ile kıyaslanabileceği düşüncesine götüren haberlere gelince.. bunların anlamları, Kur'an'daki benzer bölümlerdeki görüşlere başvurmak suretiyle anlaşılabilir. Söz gelişi Kur'an'da şöyle buyurulmaktadır: "O'nun yüzü dışında herşey helâk olacaktır"⁵ Şimdi bu ifadede yüz (vech)'ün anlamı, dîn'dir; Allah'a yüz ile ulaşılır ve yine bir kimse O'na yüz ile dönebilir⁶.

1 En'am (6), 103.

2 Bakara (2), 256.

3 *MC*, 82; *BHA*, 144-148 (A.F.); Lâtif, en ince, işlerin bütün inceliklerini bilen, akıl-sır erdirilemeyen incelikteki işleri yapan, ince ve sezilmez yollardan kullarına faydalar ulaştırın, demektir.

4 Muhammed İ'câz Hasan'ın açıkladığına göre müdelles, İmâmiyye'ye muhalif olan birinin Şiilere isnad ettiği hadîstir. Delse, satılan maldaki kusurları gizlemek demektir, *MB*; hadîscilere göre ise, hadîsin, ister metninde ister râvîler zincirinde veya kaynakta olsun, kusurlarını gizlemek demektir. *EI*, *Supp*, 222. (A.F.); *İA*.

5 Kasas (28), 88.

6 *MC*, 63 vd.; 88 vd.; *FC*, 16; *Kelâmi Pîr*, 53 vd. (A.F.)

Yine Kur'an'da şöyle buyurulmaktadır: **“O gün işin dehşetinden baldırlar açılır; gözleri dönmüş olarak yüzlerini zillet bürür; secdeye çağırılırlar, ama buna güçleri yetmez; oysa kendileri sapasağlam oldukları zaman secdeye çağırılmışlardı”**¹. Burada “baldır–bacak” (sâk) kelimesi, işlerin durumu, ya da yerine getirilmesi ve şiddeti anlamındadır.

Yine Kur'an-ı Kerim'de: **“Kişinin, Allah'a karşı aşırı gitmesinden ötürü (alâ-mâ-farrattu fî-cenbillah) bana yazıklar olsun! Gerçekten ben alaya alanlardanım, diyeceği günden sakının.”**² buyurulmaktadır. Burada “cenb”, itaat etmek demektir.

Kur'an'da şöyle buyurulmaktadır: **“Onu yapıp ruhumdan üflediğimde, ona secdeye kapının.”**³ Nitekim buradaki “ruh”, O'nun tarafından yaratılmıştı ve Allah, onu Âdem ve İsâ'ya üflemişti. Ayrıca O ancak, “Benim evim”, “Benim kulum”, “Benim cennetim”, “Benim mahlûkum”, “Benim ateşim”, “Benim göküm” ve “Benim arzum” deyişi gibi “Benim ruhum” demişti.

Yine Kur'an'da, **“...Hayır, Onun iki eli de açıktır, nasıl dilerse sarf eder...”**⁴ buyurulur. Bununla, “dünya ve âhiret nimeti”⁵ kastedilmiştir.

Kur'an'da, **“Göğü, ellerimizle Biz kurduk...”**⁶ buyurulur. Şimdi burada “eyd” (eller) keli-

1 Kalem (68,, 42–3.

2 Zümer (39), 56.

3 Hıcr (15), 29.

4 Mâide (5), 64.

5 *Tas.* (*Mur.* I, 110)'da açıklanmıştır. (A.F.).

6 Zâriyât (51), 47.

mesi, “güç-kudret” anlamına gelir. Aynı şekilde yine Allah’ın, “...**El sâhibi olan kulumuz Dâvud’u an...**”¹ buyruğundaki “el”, “güç-kuvvet sâhibi” anlamındadır. Yine Kur’an’da “**Ey İblis! İki elimle yarattığıma secde etmekten seni alakoyan nedir?...dedi**”² buyrulur. O, “iki el” ile “Benim gücüm ve Benim kudretim” demek istemiştir³.

Yine Kur’an’da: “...**Bütün yeryüzü, Kıyamet günü O’nun avucundadır...**”⁴ buyrulmaktadır. Yani yeryüzü, O’nunla birlikte başka kimsenin paylaşamayacağı mülkü olacaktır. Yine Kur’an’da: “...**Gökler O’nun sağ eliyle dürülmüş olacaktır...**”⁵ buyrulur. “Sağ el” ile “O’nun kudreti” söylenmek istenmiştir.

Kur’an’da: “**Melekler sıra sıra dizilip Rabbin emri gelince**”⁶ buyrulur. Bu, “Rabbinin buyruğu gelince” demektir.

Yine Kur’an’da :“**Hayır, doğrusu onlar o gün, Rablerinden yoksun kalacaklardır**”⁷ buyrulur. Yani “Rablerinin sevâbından” demektir. Yine Kur’an’da: “**Onlar bulut gölgeleri içinde Allah’ın ve meleklerin tepelerine inip işin bit-**

1 Sâd (38), 17.

2 Sâd (38), 75.

3 Şeyh Mufid, el’in kudret veya kuvvet olmadığını açıklar. El, dünya ve âhiretle ilgili olarak “Benim nimetim” demektir, *Tas*, (Mur, I, 143). (A.F.). Bu konudaki Ehl-i Sünnet görüşü için bk.: *Fıkh*, 180; *İbâne*, 41 vd.

4 Zümer (39), 67.

5 Zümer (39), 67.

6 Fecr (89), 22.

7 Mutaffifin (83), 15.

mesini mi bekliyorlar?..."¹ buyurulur. Burada "Allah'ın inmesi", "Allah'ın azâbının inmesi" demektir.

Yine Kur'an'da: "**O gün birtakım yüzler Rablerine bakıp parlayacaktır**"² buyurulur. Bu demektir ki, yüzler, Rablerinin mükâfatına bakarak parıl parıl olacaktır.

Kur'an'da: (68) "...**Gazabımı hak eden (gazabımın geçtiği) kimse, muhakkak mahvolur**"³ buyurulur. Burada "Allah'ın gazabı", O'nun cezâsı; O'nun rızâsı da sevâb ve mükâfatı demektir.

Yine Kur'an'da şöyle buyurulur: "...**Sen, benim içimde olanı bilirsin, ben Senin içinde olanı bilmem...**"⁴ yani Sen benim gizlimi bilirsin, ama benim Senin gizli olan şeylerin hakkında bir bilgim yoktur.

Kur'an'da : "...**Allah sizi Kendi nefesine dikkat etmeye dâvet ediyor (Sizi Kendisiyle korkutur)...**"⁵ buyurulur. Burada "nefs" ile O, Kendi azâb ve intikamını söylüyor.

Kur'an'da "**Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamberi överler...**"⁶ ve "...**size salât eden Allah ve melekleridir...**"⁷ buyurulmaktadır. Burada "Allah'ın salâtı", O'nun rahmeti; "meleklerin salâtı" da, onların sizin bağışlanmanızı ve temizlenmenizi istemeleridir. Ayrıca "insanlara salât" da duâdır.

1 Bakara (2), 210.

2 Kıyâmet (75), 22-23.

3 Tâ-Hâ (20), 81.

4 Mâide (5), 116.

5 Âl-i İmrân (3), 28, 30.

6 Ahzâb (33), 56.

7 Ahzâb (33), 43.

Kur'an'da şöyle buyurulmaktadır: **“Fakat hile yaptılar; Allah da hile yaptı ve Allah hile yapanların en iyisidir.”**¹ **“Doğrusu münafıklar Allah'ı aldatmağa çalışırlar, oysa onları aldatan Allah'dır...”**² **“Onlarla Allah alay eder...”**³ **“...Allah onlarla alay edecektir...”**⁴; **“... Onlar Allah'ı unuttular; bu yüzden Allah da onları unuttu...”**⁵. Bütün bunların anlamı şudur: Güçlü ve Ulu Allah, onları hile, aldatma, alay ve unutma cezâları ile cezâlandırarak ve onlara kendi kendilerini unutturacaktır. Nitekim Güçlü ve Ulu Allah şöyle buyurmuştur: **“Allah'ı unutup da, Allah'ın da kendilerini kendilerine unutturduğu kimseler gibi olmayın...”**⁶. Çünkü Azîz ve Celîl Allah gerçekte ne hile yapar, ne aldatır, ne alay eder, ne eğlenir, ne de unuttur⁷. Allah, Yüceliği ve Büyüklüğü ile bütün bunlardan münezzehtir.

Muhalifler ve sapıkların hücum ettikleri haberlerde, bu kelime ve sözlere benzeyenler dışında başka sözler bulunmamaktadır ve onların anlamları da Kur'an'ın kelimelerinin anlamındadır.

1 Âl-i İmrân (3), 54.

2 Nisâ (4), 142.

3 Bakara (2), 14.

4 Tevbe (9), 79.

5 Tevbe (9), 67.

6 Haşr (59), 19.

7 Kur'an-ı Kerim'de (Haşr, 19) Allah'ın nasıl bir unutmaya ile vasıflandırılabilceği hususu Şeyh Mufid tarafından açıklanmıştır, *Tas. (Mur. I, 249-250)*. (A.F.)

İKİNCİ BÖLÜM

ALLAH'IN ZATİ VE FİİLİ SIFATLARI HAKKINDAKİ İNANÇ

Şeyh Ebû Câfer –Allah ona rahmet eylesin– der ki: Biz Allah'ı Zâtî sıfatları ile vasıflandırdığımız zaman¹, bu sıfatların her birinin zıddının Azîz ve Celîl olan Allah'da bulunmadığını söylemek isteriz. Biz, Güçlü ve Ulu Allah'ın dâimâ Semî', Basîr, Alîm, Hakîm, Kaadir, Azîz, Hayy, Kayyûm, Vâhid, Kadîm olduğunu söyleriz. Bu sıfatlar O'nun Zâtî sıfatlarıdır.

Biz, Güçlü ve Ulu Allah'ın dâimâ Hallâk, Fâil, Dileyen, Mürîd, Râzî, Sâhîd (Takbîh eden), Râzık,

1 Şeyh Mufid, *Tas.* (*Mur.* II, 19–20)'de bunu açıklar ve Allah'ın sıfatlarının iki sınıfa ayrıldığını söyler. Birinci sınıfta –sifâtu'z-zât–, fiile işâret yoktur; ikinci sınıfta –ef'âl–, fiillere işâret vardır. Fark şuradadır: Zâtî sıfatlarda, zıtları Allah'a isnad edilmez. Söz gelişi, O ölür (Hayy sıfatının zıddı) veya O zayıftır (Kaadir sıfatının zıddı) veya Câhildir diyemezsiniz ve O'nu, Hayy, Âlim ve Kaadir olmaktan başka bir şeyle vasıflandıramazsınız. Ama Allah bugün bir yaratıcı değildir veya Zeyd'e bir rızık verici değildir veya gerçekten ölü bir adamı yeniden diriltir değildir, vb. diyebilirsiniz. Allah, Allah verir, vermez, hayat verir, öldürür ve benzeri olarak, fiilî sıfatların zıtları ile vasıflandırılabilir. (A.F.) Ayr. krş.: *Usûl*, I, 107, 109 vd.; *Akâid*, 38 vd.; *Shi'ite*, 128–133.

Vehhâb, Mütakellim olduğunu söylemeyiz. Çünkü bunlar, O'nun Fiilî sıfatlarıdır ve bunlar, yaratılmış (muhtes) sıfatlardır. Onun içindir ki, Allah bu sıfatlarla dâimâ tavsif edilir demek câiz değildir¹.

¹ *MC*, 206 vd.; *BHA*, 56, 62, 97-99; *FC*, 13, 16. (A.F.). Allah'ın sıfatları ile ilgili Ehl-i Sünnet görüşü için bk.: *Fıkıh*, 180 vd.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TEKLİF HAKKINDAKİ İNANÇ

Allah'ın rahmeti üzerine olsun Şeyh Ebû Câfer der ki: Teklif (yükümlülük) hakkındaki inancımız şudur: Yüce Allah kullarına yalnızca kendi güçleri içindeki şer'î teklifleri yükler. Nitekim O şöyle buyurmaktadır: **(69) "Allah kişiye ancak gücünün yeteceği kadar yükler..."**¹. Şu halde vüs'at (kapasite), takat (güç)'tan daha az bir yapabilme gücünü ifade etmektedir. İmâm (Câfer es-Sâdık) şöyle söylemiştir: Allah'a yemin ederim ki, O kullarına güçlerinin daha aşağı derecesi dışında birşey yüklememiştir. O, onlar üzerine ancak bir gece ve gündüz boyunca yalnız beş vakit namazı; yılda yalnızca otuz gün orucu; (zekât olarak) ikiyüz dirhem gümüşün beş dirhemini ve hayatında yalnızca bir defa haccetmeyi yüklemiştir; insanlar ise, bunlardan daha fazlasını da kaldırabilirler².

1 Bakara (2), 286.

2 MC, 261, 265; FC, 55. (A.F.). Ayr: krş.: Akâid, 42-3.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

İNSANLARIN FİİLLERİ HAKKINDAKİ İNANÇ

Şeyh (Ebû Câfer) der ki: İnsanın fiillerine dair inancımız şudur: Onlar ancak yaratılmıştır. (Şu anlamdaki ki) Allah önceden bilme (halk-u takdîr) gücüne sâhiptir; ama bu, Allah'ın belli bir şeyi yaratarak (Halk-u tekvîn), insanları, o belli şeyi yapmaya zorladığı anlamında değildir. Bütün bunun anlamı, Allah insanların yapabilecekleri şeyleri dâimâ bilir, demektir¹.

1 Eğer Allah bütün fiillerin yaratıcısı ise, suçun sorumluluğu ancak O'na ait olabilir, şeklindeki anlayışı reddetmek için, bu açıklamanın yapılması zarurîdir. Suçun sorumlusunun Allah olması, teklîf inancına göre imkânsızdır. Kitabı Urduca'ya çeviren M.İ'câz, Allah insanları iyiyi olduğu kadar, kötüyü de işleyebilecek bir güçle yaratmıştır; ama O, onların ne yapacaklarını önceden bilir, diyerek halk-ı takdîr'i açıklar. Halk-ı tekvîn, Allah fiilleri de yaratmıştır; böylece insanların fiilleri, gerçekte O'nun fiilleridir. D, 17'deki notlara göre bu, İsnâ-şerîyye'nin görüşü değildir.

Ayrıca bak: Wensinck, *MC*, 49 vd. Daha esaslı bir açıklama, tam bir irade hürriyetinin savunulması şeklinde, *BHA*, 118-122'dedir. *FC*, 95, 96; Affifi, 152-156. "Allah, seçer anlamında irâde etmez, fakat O, olacağını bildiği şeyleri takdîr eder, anlamında irâde eder"; Affifi, 156. *MB*, 311'de açıkça Eş'arîlerin tam bir kaderci görüşü, Mutezile'nin de tam bir irade hürriyetini savunduklarını; hakikatin ise bu iki uç arasındaki orta yol olduğunu söyler. Halk-ı takdîr ve tekvîn, Şeyh Mufîd tarafından açıklanmıştır, *Tas. (Mur. II, 98-100)*. Ona göre, insanların fiilleri Allah tarafından yaratılmış değildir; çünkü ilim ve yaratma, Arapça'da iki ayrı şeydir. Daha geniş bir açıklama, *Mur. II, 140'da* bulunabilir. (A.F.). Ayr. krş.: *Akâid*, 43 vd.; *Shi'ite*, 132 vd.; *Fıkıh*, 181; *İbâne*, 56 vd.

BEŞİNCİ BÖLÜM
CEBR VE TEKVİZ'İN İNKARI
HAKKINDAKİ İNANÇ

Şeyh (Ebû Câfer), bizim bu konudaki inancımız, İmâm Câfer es-Sâdık'ın görüşüdür, der. Buna göre, (insanlar üzerine) ne cebr (zorlama), ne de tekviz (tam serbestlik ve havale) vardır;¹ fakat durum bu iki (aşırı uç) arasında orta yoldur. "İki uç arasındaki orta yol nedir?" diye sorulduğunda İmâm Câfer es-Sâdık dedi ki: Bu şuna benzer. Suç işlemeye niyet etmiş bir adam görürsünüz ve onu caydırırsınız; fakat o aldırılmaz ve siz de onu kendi haline bırakırsınız; sonra da o, tutar o suçlu işler. Şimdi (sizin nasihatinizi) kabul etmediği ve siz de onu kendi başına bıraktığınız için, elbette onun suç işlemesini emreden insan olmanızdır.²

1 Cebr ve tekviz, Şeyh Mufid tarafından açıklanmıştır, *Mur.* II, 142-3. (A.F.).

2 *MC*, 157, 210, 213; *BHA*, 119; *FC*, 95-6; Affifi, 154 (A.F.).
Krş.: *Usûl*, I, 155 vd.; *Şi'ite*, 133 vd.; *Fıkh*, 181; *İbâne*, 49 vd.

ALTINCI BÖLÜM

İRÂDE VE MEŞİET (DİLEME) HAKKINDAKİ İNANÇ

Şeyh Ebû Câfer –Allah ona rahmet eylesin– der ki, bizim bu konudaki inancımız, (İmâm Câfer) es-Sâdık (a.s.)’ın görüşüne dayanmaktadır. Buna göre, Allah diler (şâe) ve irâde eder. Aynı şekilde O sevmez (istememez) ve râzı olmaz. Şimdi, O’nun dilemesi (Meşîet) ile, O’nun bilgisi dışında hiçbir şeyin gerçekleşmeyeceği kastedilmiştir ve irâde de bununla eş anlamlıdır. O, “**O üçten üçüncüsü...**”¹ denmesini istemez ve kullarının inançsızlığa (küfr) düşmelerini tasvîb etmez. Yüce ve Azîz Allah şöyle buyurur: “**(Ey Muhammed!) Sen sevdiğini doğru yola eriştiremezsin; ama Allah dilediğini doğru yola eriştirir...**”²; “**Allah dilemedikçe siz dileyemezsiniz...**”³; “**(Ey Muhammed!) Rabbin dileseydi, yeryüzünde bulunanların hepsi inanırdı. Öyle iken insanları inanmaya sen mi zorlayacaksın?**”⁴; “**Allah’ın izni olmadıkça kimse inanamaz**”⁵; “**Eceli yazılmış olan hiçbir**

1 Krş.: Mâide (5), 73.

2 Kasas (28), 56.

3 İnsan (76), 30; Tekvîr (81), 29.

4 Yûnus (10), 99.

5 Yûnus (10), 100.

kimse, Allah'ın izni olmadan ölemez..."¹;
 "... Bu işte bizim fikrimiz alınsaydı, burada öldürülmezdik, diyorlar. (Ey Muhammed!) De ki: Evlerinizde olsaydınız bile, haklarında ölüm yazılı olan kimseler, yine de devredilecekleri yere varırlardı..."²; "... Rabbin bilseydi bunu yapmazlardı; sen onları iftiraları ile başbaşa bırak."³; "Allah dileseydi (70) puta tapmazlardı..."⁴; "Biz dileseydik herkese hidâyet verirdik..."⁵; "Allah kimi doğru yola koymak isterse onun kalbini İslâmiyete açar; kimi de saptırmak isterse, sanki göğe yükseliyormuş gibi, gönlünü dar ve sıkıntılı kılar..."⁶; "Allah size açıklamak ve sizden öncekilerin yollarını göstermek ve tövbenizi kabul etmek ister..."⁷; "...Allah âhirette onlara bir pay vermemek istiyor..."⁸; "... Allah sizden yükü hafifletmek ister"⁹; "... Allah size kolaylık ister, zorluk istemez..."¹⁰ "Allah sizin tövbenizi kabul etmek ister; şehvetlerine uyanlar ise sizin büyük bir sapıklığa girmenizi isterler"¹¹ "...Allah kullara zulüm dilemez"¹².

1 Âl-i İmrân (3), 145.

2 Âl-i İmrân (3), 154.

3 En'am (6), 112.

4 En'am (6), 107.

5 Secde (32), 13.

6 En'am (6), 125. Bu âyet, *Tas. (Mur, III, 21-22)*'de açıklanmıştır. (A.F.).

7 Nisâ (4), 26.

8 Al-i İmrân (3), 176.

9 Nisâ (4), 28.

10 Bakara (2), 185.

11 Nisâ (4), 27.

12 Mu'min (40), 31.

Allah'ın dilemesi ve iradesi hakkındaki inancımız işte budur. Muhaliflerimiz bundan dolayı bizi takbîh ediyorlar ve bizim, Allah'ın günahları (işlemeyi) ve selâm olsun Ali oğlu Hüseyin'in öldürülmesini irade ettiğini söylemekte olduğumuzu naklediyorlar. Oysa söylediğimiz şey bu değildir. Ancak biz diyoruz ki, Allah, günah işleyenlerin günahının, itaat edenlerin itaatına karşı olmasını; günahların fiil yönünden O'na nisbet edilmemesini ve fakat O'nun, bu günahlar işlenmeden önce bile, bu tür günahları bilmekle vasıflandırılmasını dilemiştir¹.

Biz diyoruz ki, Yüce Allah, Hüseyin (a.s.)'in katlinin O'na karşı işlenmiş bir günah ve itaatın zıddı olmasını dilemiştir. Biz diyoruz ki, Allah, onun (Hüseyin) katlinin nehyolunmasını (yasaklanmasını) ve emredilmeyen bir şey olmasını diledi. Ve yine diyoruz ki, Yüce Allah, onun katlinin tasvîb edilmeyecek bir fiil olmasını diledi. Biz diyoruz ki, onun katli, Allah'ın hoşnutsuzluğunun sebebi idi; yoksa O'nun rızâsının sebebi değildi ve üstelik Güçlü ve Ulu Allah, onun katlini, Kendi cebr ve kudreti ile önlemeyi dilemedi; yalnızca nehy ve kelâm ile önlemeyi diledi. Eğer O, bu fiili Kendi cebr veya kudreti ile nehyetseydi, -hattâ onu nehy ve kelâm ile önlemiş olsa bile-şüphe yok ki o, İbrâhîm'in ateşten kurtuluşu gibi katledilmekten kurtulurdu. Nitekim Yüce Allah, İbrâhîm için ateşe atıldığı zaman ateşe şöyle buyurmuştur: **“Ey ateş! İbrâhîm'e karşı serin ve zararsız ol”**².

1 *MG*, 143, 144; *BHA*, 118 vd.; *FC*, 86-89, 95. (A.F.). Krş.: *Usûl*. 150 vd.

2 *Enbiyâ* (21), 69.

Biz diyoruz ki, Allah Hüseyin'in zorla öldürüleceğini ve bu tür ölümle onun ebedî saadete kavuşacağını, kaatiline de ebedî azaba düçar olacağını biliyordu. (71) Biz diyoruz ki, Allah'ın dilediği olur ve dilemediği olmaz¹. Allah'ın dilemesi ve iradesi hakkındaki inancımız, işte budur; yoksa düşmanlarımızın ve sapık görüşleri savunanlardan birtakım rezillerin bize nisbet ettikleri görüşler değildir.

1 Sünnî görüşe göre herşey, ya doğrudan doğruya ya da Allah'ın ilmi vasıtasıyla O'nun tarafından dilenmiş ve yaratılmıştır. Mu'tezile ise, şerrin Allah'a isnad edilmesini inkâr etmiştir. İsnâ-âşeriyye bu görüşe yakındır. BHA, 125, 126. İsmâillier de, şerri Allah'a isnad etmezler, FC, 72. Daha geniş bir tartışma için bk.: *Tevhid*, 272-277. (A.F.). Ayr. krş.: *Ustül*, I, 147; *Fıkıh*, 181; *İbâne*, 65.

YEDİNCİ BÖLÜM

KAZA VE KADER HAKKINDAKİ İNANÇ

Allah rahmet eylesin Şeyh Ebû Câfer der ki: Bizim bu konudaki inancımız (İmâm Câfer) es-Sâdık (a.s.)'ın Zurâre'ye verdiği cevaptır. Nitekim Zurâre ona, "Ey şeyhim, kaza ve kader hakkında ne dersin?"¹ diye sorduğunda: "Ben diyorum ki, Yüce Allah kullarını kıyamet günü bir araya topladığı zaman, onlara emrettiği şeyleri soracaktır, onlar için takdîr (kaza) ettiği şeyleri değil..." demiştir².

Allah'ın kaderi hakkında tartışma yasaklanmıştır. Çünkü Mü'minlerin Emîri (Ali b. Ebî Tâlib) (a.s), kendisine kader hakkında soru soran birine şu cevabı vermiştir: "O, derin bir denizdir; sakın içine dalma!" Sonra adam ona kader hakkında ikinci defa sormuş ve o da demiştir ki: "O, karanlık bir yoldur; sakın içine girme." Sonra üçüncü defa

1 Krş.: *İA*; *Usûl*, I, 150 vd.; *Fıkh*, 181; *İbâne*, 49 vd.; *Akâid*, 43 vd.; *Shi'ite*, 133 vd.

2 *Tevhid*, 292. Şeyh Mufid, bu sözü sahîh bir rivâyet olarak kabul etmez, *Tas.* (*Mur.* III, 60-1). O, İbn Bâbeveyh'in nâdir hadisleri kullandığını söyler. Daha geniş bir açıklama, *Mur.* III, 283'dedir. (A.F.).

sormuş, o da; “O, Allah’ın bir sırrıdır; sakın hakkında konuşma” demiştir¹.

Mü’minlerin Emîri (a.s.) kader hakkında dedi ki: “Bil ki kader, Yüce Allah’ın sırlarından bir sır; Allah’ın perdelerinden bir perde ve Allah’ın koruduğu şeyler arasında korunmuş bir şey olup Allah’ın perdesi içinde ortaya çıkarılmış, Allah’ın yaratıklarından gizlenmiş ve Allah’ın mührü ile mühürlenmiştir. Allah’ın ilmi içinde olan şeyler arasında kaderin, (diğer şeyler üzerinde) bir rüçhaniyeti vardır. Allah kullarını onun bilgisinden muaf tutmuş ve onu, onların idrak ve akıl sınırlarının ötesine yükseltmiştir. İnsanlar, onun İlâhî hakîkatine, benzersiz gücüne ve nûrânî büyüklüğüne yahut da birliğinin yüceliğine erişmezler. Çünkü bu (kader ilmi), Güçlü ve Ulu Allah’a mahsus köpüren bir denizdir. Onun derinliği, gökler ve yer arasındaki uzunluktadır; genişliği, doğu ile batı arasındaki mesâfedir; o, yıldızsız bir gece gibi karanlıktır; yılanlar ve balıklarla dolu olup, bunlar bazan üste çıkar, bazan da denizin dibine inerler. Bu denizin dibinde parlayan bir güneş vardır. Bir, Emsalsiz ve Ebedî olan dışında onun ilmîni araştırmak hiç kimseye yaraşmaz. Onun bilgisini arayan kişi, Allah’ın emrine karşı gelmiş, O’nun yüceliğini reddetmiş ve O’nun sırrı ile perdesini yoklamış olur. Böylece **“O, Allah’ın gazabına uğrayacaktır; onun**

1 *Tevhid*, 292. Şeyh Mufid, bu yasak iki zümreye uygulanabilir, der. Birincisi bu yasak, tartışma peşinde koşarak gerçek imânı kaybedebilecek ve çıkmaza düşebilecek insanlara tatbik edilir. İkinci olarak da, Allah’ın yaratmasının hikmetini, sebeplerini ve etkilerini soruşturan kimselere uygulanabilir, *Tas. (Mur. III, 282-3)*. (A.F.).

varacağı yer cehennemdir ve o ne kötü bir dönüşür”¹.

Rivâyet edildiğine göre, bir defasında Mü'minlerin Emîri –selâm üzerine olsun– meyilli bir duvardan sakınarak karşı tarafa geçmiş. Bunun üzerine kendisine: “Ey Mü'minlerin Emîri! Allah'ın kazâsından kaçıyor musun?” dendiğinde, O (a.s.) şu cevabı vermiştir: “Allah'ın kazasından, Allah'ın kaderine kaçıyorum.”

(İmâm Câfer) es-Sâdık'a (72) muska (rukye)'nin Allah'ın kaderini ne dereceye kadar defettiği sorulduğunda, o (a.s.) şu cevabı verdi: “Onlar da Allah'ın kaderindedir”².

1 Enfâl (8), 16. Aynı konu için bk.: *Tevhîd*, 306. (A.F.).

2 *Tevhîd*, 294–295. Kaza ve kader hakkında Şeyh Sadûk'un tam bir izahı, *Tevhîd*, 291 vd.'dadır. Ayr. kırs.: *MB*, 72, 309–311; *FC*, 96; *Tas.* (*Mur.* III, 60–61). (A.F.). Eş'ari'nin kader hakkındaki açıklaması için bk.: *İbâne*, 70 vd.

SEKİZİNCİ BÖLÜM
**İNSANIN FITRATI VE HİDAYETİ
HAKKINDAKİ İNANÇ**

Şeyh Ebû Câfer der ki: Bizim bu konudaki inancımız şöyledir: Şüphesiz Allah bütün yaratıkları tevhîd üzere yaratmıştır. Azîz ve Celîl olan Allah bu konuda şöyle buyurmuştur: **“Hakka yönelerek kendini Allah’ın insanlara yaratılıştaki verdiği dine ver . . .”**¹ Yine bu konudaki, Yüce Allah’ın, **“Allah, bir milleti doğru yola eristirdikten sonra, sakınacakları şeyleri onlara açıklamadıkça sapıklığa düşürmez . . .”**² buyruğu hakkında İmâm Câfer es-Sâdık (a.s.) dedi ki: O, onları, hoşnut olacağı ve olmayacağı şeyleri bildirmeye kadar sapıklığa düşürmez.

Herşeyden yüce olan Allah’ın, **“Sonra da ona iyilik ve kötülük kabiliyeti verene and olsun ki . . .”**³ buyruğu hakkında (İmâm Câfer) dedi ki: Bu, O’nun nefse hangi fiillerin yapılması ve hangi günahlardan da sakınılması gerektiğini bildirdiğini ifade etmektedir. Yüce Allah buyurur ki: **“Şüphesiz ona yol gösterdik; buna kimi şükreder kimi**

1 Rûm (30), 30.

2 Tevbe (9), 115.

3 Şems (91), 8.

de nankörlük.”¹ Bu konuda İmâm Câfer dedi ki: Bu şu demektir: Biz ona gerçek dîni bildirdik; o ister kabul etsin, ister etmesin.

Güçlü ve Ulu Allah'ın, “**Semûd milletine doğru yolu göstermiştik; ama onlar kötülüğü doğru yolda gitmeğe tercih ettiler**”² âyetini İmâm Câfer şöyle açıkladı: (Ve bu) onların (gerçeği) bilmelerine rağmen olmuştu. İmâm Câfer es-Sâdık'a, Azîz ve Celîl Allah'ın, “**Biz ona eğri doğru iki yolu göstermedik mi?**”³ âyeti hakkında sorulduğunda dedi ki: Bu, doğruluk ve fâsıklık yoluna işaret etmektedir. Ve dedi ki: Allah'ın insanların bilgisinden koruduğu şey, tamamen onların dışında vazolunmuştur. Ve yine dedi ki: Yüce Allah onlara verdiği ve bildirdiği şeyler için beşere deliller getirmiştir⁴.

1 İnsân (76), 3.

2 Fussilet (41), 17.

3 Beled (90), 10.

4 Krş.; *Usûl*, I, 152, 156 vd. İnsanın fıtratı ve hidâyeti konusundaki Ehl-i Sünnet'in benzer görüşü için bk.: *Fıkıh*, 181; *İbâne*, 65 vd.

DOKUZUNCU BÖLÜM
İSTİTÂ'A (YAPABİLME GÜCÜ)
HAKKINDAKİ İNANÇ

Allah rahmet eylesin Şeyh Ebû Câfer dedi ki: Bizim bu meseleye dair inancımız İmâm Mûsâ Câfer el-Kâzım'ın-Allah'ın selâmı onların üzerine olsun- görüşü gibidir. Ona, "kulun istitâatı (yapabilme gücü) var mıdır?" diye sorulduğunda, dedi ki: Şu dört vasfa sâhip olmak şartıyla evet!.. Bunlar: Fiili itibariyle hür olmak; bedeni bakımından sağlam olmak; organları sağlıklı olmak; Yüce Allah tarafından verilmiş gücü bulunmak... Bütün bu vasıflar bir arada bulunduğu takdirde, o kimseye mustati' (gücü yeter) denir. Ona, "meselâ ne gibi?" dendi. O (a.s.) dedi ki: (Farzedin ki) Fiilini yapmakta hür, sağlıklı, normal organlara sâhip bir adam var. Bu kimse, bir kadın görmedikçe zina etmeye muktedir değildir. Şimdi bu kimse bir kadınla karşılaştığı zaman, -ki bu kimse ister mâsum olsun ve Yûsuf (a.s.) gibi günah işlemekten sakınsın, ister onunla serbestçe hareket edip zina işlesin- işte bu durumda o, bir zânîdir.(Birinci durumda) Onun için, Allah'a cebr altında itâat etmiştir, denemez; ayrıca (ikinci durumda) cebr altında olarak O'na itâat etmemiştir de denemez¹.

¹ *Tevhid*, 279-280. (A.F.). Krş.: *Usûl*, I, 160 vd.

(İmâm Câfer) es-Sâdık (a.s.)'a, Güçlü ve Ulu Allah'ın, "...**Oysa kendileri sapasağlam oldukları zaman secdeye çağırılmışlardı**"¹ âyeti hakkında soruldu. O dedi ki, onlar emredildikleri şeyi işlemeye ve yasaklanan şeyden kaçınmaya da muktedirlerdi; onun için de denemeye tâbi tutuldular². İmâm Ebû Câfer (Muhammed el-Bâkır) –selâm üzerine olsun– dedi ki: "Tevrat'ta şöyle yazılmıştır: Ey Mûsâ! Şüphesiz Ben seni yarattım, seni seçtim, sana doğru yolu gösterdim, sana kuvvet verdim(73) ve sana Bana itâat etmeni emrettim ve seni Bana karşı günah işlemekten yasakladım. Şimdi sen Bana itâat edersen, sana kullarıma karşı yardım edeceğim; fakat sen Bana itâat etmezsen, senin Bana itâatında sana yardım etmeyeceğim. İtâatın hususunda sana iyilik etmek Bana düşer; senin Bana itâatsızlığın için seni sorguya çekmek de bana düşer"³.

1 Kalem (68), 43.

2 *Tevhîd*, 280 (A.F.).

3 İstîtâat konusu, irade ve kader konularıyla yakından ilgilidir. el-Kummi'nin görüşleri, en yetkili olanlarınkinden daha da ileri gider. Wensinck'in mütaleasını tahlil edince, gerçekten üç durumla karşılaşılır: (1) İnsanın fiili gerçek değil, mecâzîdir (Cebriyye), (2) İnsanın yapabilme gücü, hayır ve şer fiiller konusunda farklılık gösterir (Eş'ariler)–ayrıca bak: *MC*, 266–, ve (3) Tam bir yapabilme gücü (Mutezile ve Şiiler). Ve aşikâr ki el-Kummi, bu sonuncu durumu benimsemektedir, *MC*, 128, 157, 266; *BHA*, 115–122, özellikle 119; *Tevhîd*, 277–284 (A.F.). Eş'arilerin bu konudaki görüşü için bk.: *İbâne*, 56, özellikle 57–59.

ONUNCU BÖLÜM

YARADILIŞIN KAYNAGI (MEBDE') HAKKINDAKİ İNANÇ

Allah rahmet eylesin Şeyh Ebû Câfer der ki: Yahudiler, Yüce ve Kutlu Allah (kâinatı yaratıktan sonra) yaratma işine son vermiştir, dediler. Fakat biz diyoruz ki, aksine Yüce Allah, "...**her an kâinata tasarruf etmektedir**"¹. Herhangi bir iş O'nu meşgul edemez². O diriltir ve öldürür, yaratır, rızık verir ve dilediğini yapar. Biz deriz ki: "**Allah dilediğini mahveder, dilediğini bırakır. Ana Kitâb O'nun katındadır.**"³ O, yalnızca var olanı mahveder ve yalnızca var olmayanı yaratır. Bu, Yahudilerin ve onları takibedenlerin inandıkları gibi bir yaratma (bed') değildir.

Yahudiler bu yaratma akîdesini bize nisbet ettiler ve Ehl-i Ehvâ'dan bize muhalif olanlar da bu konuda onları takibettiler. (İmâm Câfer) es-Sâdık (a.s.) dedi ki: Allah, ibâdeti yalnızca O'na hasredeceğine ve O'nun ortaklarını reddedeceğine dair kendisinden ahid almadıkça hiçbir nebî gön-

1 Rahmân (55), 29.

2 *Tevhîd*, 271 (A.F.).

3 Ra'd (13), 39.

dermemiştir. En yüce olan O, dilediğini geciktirir, dilediğini de öne alır¹. (Bunun bir örneği şudur:) O, önceki şeriatları ve hükümleri, bizim Peygamberimizin şeriatı ve hükümleri ile neshetmiştir. Bed' (ilk yaratma-başlangıç)'in diğer bir örneği de Kitâb'ların Kur'an'la iptal edilmiş olmasıdır.

Es-Sâdık (a.s.) der ki: Kim, Azîz ve Celîl Allah daha önce bilmediği yeni bir şey yapar, iddiasında bulunursa, ben o kimseden uzağım (berî). Ve o (a.s.) dedi ki: Allah, bir şeyi yaptıktan sonra ondan pişmanlık duyar, iddiasında bulunan biri, bizim görüşümüze göre, Yüce Allah'ın inkârcısıdır². Es-Sâdık'ın (a.s.) oğlu İsmâîl ile ilgili olarak Allah'a mâlûm olan şey kadar hiçbir şeyin O'na açıkça belli olmadığı hakkındaki sözüne gelince... şüphesiz o (İmâm Câfer) der ki: Allah'ın irâdesinden, hiçbir şey, oğlum İsmâîl'i benden önce öldürdüğü zamanki kadar apaçık olarak tezâhür etmemiştir. Böylece onun, benden sonra imam olmadığı bilinebilir³.

1 *Tevhîd*, 269 (A.F.).

2 *Tevhîd*, 271 (A.F.). Ayr. krş.: *Akâid*, 45.

3 *Tevhîd*, 268-272; *MC*, 75 vd., 188 vd., 193, 210, 228 vd.; *BHA*, 66-82; *FC*, 19-22; *Affîfi* 10 vd., 28-29 (A.F.). Ayr. krş.: *Akâid*, 46.

ONBİRİNCİ BÖLÜM

YÜCE ALLAH HAKKINDA MÜNAKAŞA (CEDEL) VE TARTIŞMANIN (MİRA') YASAKLANMASINA DAİR İNANÇ

Şeyh Ebû Câfer der ki: Allah hakkında cedelde bulunmak yasaklanmıştır. Çünkü bu, O'na câiz olmayan şeye götürür¹.

(İmâm Câfer) es-Sâdık'a (a.s.), Yüce ve Azîz Allah'ın, "**doğrusu sonunda Rabbine varılacaktır**"² âyeti hakkında soruldu. Dedi ki: "Konuşma Allah hakkında bir tartışmaya dönüştüğü zaman, konuşmaktan kaçın". Es-Sâdık (a.s.) derdi ki: "Ey Âdem oğlu! Eğer bir kuş senin kalbini yiyecek olsaydı, o onu doyurmazdı. Senin gözüne gelince.. eğer gözün üstüne bir iğne deliği yerleştirilmiş olsaydı, kör olurdu. Sen ise buna rağmen, bu ikisiyle, göklerin ve yerin hükümrانlığını öğrenmek istiyorsun. (74) Eğer samimî ve sâdıksan, işte Allah'ın yarattığı şeylerden biri olan güneş.. gözlerini onunla doldur ve sonra o, senin dediğin gibi olacaktır.

Ve dîn işleri ile ilgili her hususta, boş tartışma yasaklanmıştır. Mü'minlerin Emîri (a.s.) şöyle söy-

1 Urduca mütercimi, yasaklanan şeyin boş şey olduğunu ve bunun yegâne maksadının muhalifi susturmak olup ciddi bir hakîkât araştırması olmadığını söyler, 29. (A.F.).

2. Necm (53), 42.

lemiştir: “Tartışma yoluyla dini arayan, dinden çıkmış olur”¹.

(İmam Câfer) es-Sâdık (a.s.) da demiştir ki: “Boş tartışmalara batan kimseler (ashâbu’l-keâm), helâk olacak; müslümanlar ise kurtulacaklardır. “Gerçek şu ki müslümanlar, şerefli ve asildirler. Şimdi muhaliflere karşı, Allah’ın Kelâmı, Peygamberinin (s.a.s.) ve imamların (a.s.) sözleriyle veya onların sözlerinin anlamları ile delil getirme meselesine gelince.. buna, Kelâm’da iyi yetişmiş biri için şartsız olarak müsaade edilir; fakat Kelâm’da iyi yetişmemiş birine, bu hususta izin verilmemiştir, ve tamamıyla haramdır.

(İmâm Câfer) es-Sâdık (a.s.) dedi ki: “Halka karşı benim sözlerimi delil olarak ileri sürün. Eğer onlar sizi delil getirmek suretiyle yenerlerse, delil getirilerek yenilen siz değil ben olacağım”. Ondan (a.s.) rivâyet edildiğine göre o şöyle söylemiştir: “Hakikati savunma için konuşma, bâtil karşısında susmaktan daha hayırlıdır”. Ebû’l-Huzeyl el-Allâf’ın Hişâm b. el-Hakem’e şöyle söylediği rivâyet edilir: “Seninle bir tartışmada bulunmak isterim. Şu şartla ki, eğer sen beni yenersen, senin mezhebini kabul edeceğim; ama ben seni yenersem, sen de benimkini kabul etmelisin. ” Hişâm dedi ki: “Bana karşı pek insafli davranmadın. Hayır..ben seninle bir tartışmada bulunacağım. Şu şartla ki, eğer ben seni yenersem, sen benim mezhebimi kabul edeceksin; fakat sen beni yenersen, ben (uygun bir cevap için) kendi imamıma başvuracağım”².

1 “Men talebe’d-Dine bi’l-Cedeli Tezandaka”.

2 Daha geniş bilgi için bk.: *Tevhîd*, 370-376 (A.F.).

ONİKİNCİ BÖLÜM

LEVH VE KALEM HAKKINDAKİ İNANÇ

Şeyh (Ebû Câfer) der ki: Bizim levh ve kalem hakkındaki inancımız, onların iki melek olduğu şeklindedir¹.

1 Urduca mütercimi bu ilgi çekici hükme karşı çıkar ve şunları söyler (D, 31): “Şeyh Mufid der ki: Levh ve Kalem’in iki melek olduğunu düşünmek, hakiki inanca zıttır; çünkü muhtelif hadislerden, Levh’in, Allah’ın kudretiyle Kıyâmet Günü’ne kadar olacak her olayı yazdığı ve O’nun katında mahfûz bir kitap olduğu açıktır. Ayrıca Kur’an’da (Enbiyâ (21), 105): **“And olsun ki Tevrat’tan sonra Zebur’da da yeryüzüne ancak iyi kullarının mirasçı olduğunu yazmıştık”** buyurulmaktadır. Yani “Biz, uyarıcıdan sonra kudretimizle sâdik kullarının yeryüzüne mirasçı olacaklarını yazmış bulunuyoruz,, Bu âyette geçen (ez-Zîkr) sözüyle Levh kastedilmiştir. Kalem ise, aracılığı ile zamanın olayları ve dünyanın hâdiselerinin yazıldığı şeyin adıdır. Allah, meleklerle Kendi sırlarından bir kısmını bildirmek veya peygamberlerinden birine vahy göndermek istediği zaman, meleklerle Levh’i okumaları emredilir. Şeyh Sadûk, vahyin gönderiliş şeklini anlatırken, İsrâfil’in iki gözünün önünde bir Levh bulunduğunu bizzat kendisi yazmaktadır. Allah, bir vahy göndermeyi arzu ettiği zaman, Levh, İsrâfil’in alını ile temasa geçirilir. Böylece açıkça görülmektedir ki, Levh, bir meleğin adı değildir. Öte yandan Levh ve Kalem’in iki melek olduğuna hiçbir yerde rastlamıyoruz”.

Bu, Şeyh Sadûk’un inanisına, talebesi Şeyh Mufid tarafından yapılan ilgi çekici bir reddiyedir (Şeyh Mufid hakkında bak: *Ravzâtu’l-Cennât*, 563). MB de, bu görüşün Şeyh Sadûk’a ait olduğunu söyler (A.F.).

ONÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KÜRSİ HAKKINDAKİ İNANÇ

Şeyh (Ebû Câfer) der ki: Bizim kürsî hakkındaki inancımız şudur: Kürsî, arş, gökler, yeryüzü ve Allah'ın yarattığı öteki şeyler de dâhil olmak üzere bütün yaratılmışların kabıdır. Kürsî, başka bir açıklamaya göre, ilim'dir.

(İmâm Câfer) es-Sâdık'a (a.s.), Azîz ve Celîl Allah'ın, "...**O'nun kürsüsü gökleri ve yeri kaplamıştır**..."¹ âyeti hakkında soruldu. Dedi ki: "Kürsî, O'nun ilmidir"².

1 Bakara (2), 255.

2 Krş.: *İA.*, *Usûl*, I, 129 vd.; *MC*, 93, 116, 127, 148-9, 266.

ONDÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ARŞ HAKKINDAKİ İNANÇ

Allah rahmet eylesin Şeyh Ebû Câfer der ki: Bizim arş hakkındaki inancımız şudur: Arş, bütün yaratılmışlar tarafından taşınan veya desteklenen bir şeydir. Başka bir açıklamaya göre arş, ilimdir¹.

(İmâm Câfer) es-Sâdık'a (a.s.), Güçlü ve Ulu Allah'ın, "**Rahmân arşı istivâ etmiştir (kaplamıştır)**"² âyetinin anlamı soruldu³. Dedi ki: "O, herşeyden aynı uzaklıktadır ve bir tek şey bile olsa, O'na diğer bir şeyden daha yakın değildir".

1 Krş.: *Usûl*, I, 129. Eş'ari'nin arş hakkındaki görüşü için bk.: *İbâne*, 6, 35-39.

2 Tâ-Hâ (20), 5.

3 Bu âyet, *Tevhîd*, 258'de açıklanmıştır. Hz. Ali'nin, hristiyanlara yaptığı felsefi bir tefsir için bk.: *Tevhîd*, 259. "Allah'ın bir şeyden veya bir şeyin içinde veya bir şeyin üzerinde olduğunu iddia eden, şüphe yok ki Allah'a ortak koşmuştur". s. 260. Allah'ın üstte oluşu mecâzidir, s. 261; bu açıklamalar cismânî bir varlığa işaret etmez, s. 261. Daha sonraki bölüm (48. Bâb, s. 261), Kur'an'ın "... **Arşı suyun üzerinde idi**" (Hûd (11), 7) âyetini açıklar. Su, gökler ve yeryüzünden önce yaratılmıştır. Arş, 49. Bâb, 263. sahifede tasvir edilmiştir. Kürsî, dış kapı (el-bâbu'z-zâhir), Arş da iç kapı (el-bâbu'l-bâtin)'dir. 50. Bâb, 265. sahife, Arş'ı yaratılan şeylerin dördüncüsü olarak tarif eder: (1) Hava, (2) Kalem, (3) Nûr, (4) Arş'dır. (A.F.)

Şimdi bütün yaratılmışlar tarafından desteklenen arş,¹ herbiri sekizer gözlü, gözleri de dünya kadar geniş olan sekiz melek tarafından taşınır. (75) Meleklerden biri, insan şeklindedir ve o, Allah'dan, Âdem oğlu için (hergün) yiyecek sağlamasını diler. Onlardan biri de bir boğa şeklindedir ve o da, Allah'dan bütün hayvanlar için yiyecek sağlamasını diler. Onlardan biri ise, bir arslan şeklindedir ve o, bütün yırtıcı hayvanlar için Allah'dan yiyecek sağlamasını diler. Onlardan bir diğeri de horoz şeklindedir ve Allah'dan bütün kuşlar için yiyecek sağlamasını diler. Onlar şu anda dört tanedir. Fakat Kıyâmet günü gelince, sayıları sekiz olacaktır.

İlim anlamındaki arş, öncekilerden dördü, sonrakilerden de dördü tarafından taşınır. Önceki dört, selâm üzerlerine olsun Nuh, İbrâhîm, Mûsâ ve İsâ'dır. Sonrakiler de, Allah'ın salâtı üzerlerine olsun Muhammed, Ali, Hasan ve Hüseyin'dir. Arş ve taşıyıcılarına dair, imamlardan sağlam senetlerle nakledilen şeyler, işte böyledir.

Şimdi bu kimselerin, ilim demek olan arşın taşıyıcıları oluşlarının sebebi ancak şudur: Peygamberimiz Muhammed'den (s.a.s.) önce yaşamış dört şerîat sâhibi peygamber Nuh, İbrâhîm, Mûsâ ve

1 Urduca mütercimi burada ilgi çekici bir not ekler. Der ki: "Şeyh Mufid şöyle der: Arş'ın sözlük anlamı saltanat ve hükümlerlik demektir. Melekler tarafından taşınan Arş, yedinci göktedir ve bu, hükümlerlik demek olan Arş'ın bir kısmıdır. Arş'la ilgili bu yüksek inanç yeterlidir ve Şeyh Sadûk'un Arş'ı taşıyan meleklerin tezâhürü ve vasıflarını anlattığı hadîs, âhâd hadîstir. Bu sebepten meleklerin vasıflarına, bu hadîsin imamlardan rivâyet edildiğine ve Arş'ı taşıyan meleklerin hadîste anlatıldığı gibi tezâhür ettiklerine inanmak, zarûri değildir. Kesin olan, bizim naklettiğimizdir. Çeviren Bedâyûni." (A.F.). Kır.: *İbâne*, 36.

İsâ'dır. İlimler, bunlardan önce gelenlerden onlara geçmiştir. Bunlardan sonra sırasıyla selâm üzerlerine olsun Muhammed, Ali, Hasan ve Hüseyin'e geçmiştir. Hüseyin'den sonra da imamlara geçmiştir¹.

1 Arş için bk.: *MB*, 355. Sünnî kelâmda Arş, nûr veya kırmızı bir sümbül kürsüsü olabilir (MC, 148) ve "Allah, Levh-i Mahfûz'u beyaz bir inciden yarattı, ki bu, yeryüzü ile gök arasındaki uzaklıktan yedi kat daha uzundur ve Arş'a temas etmektedir". Ayrıca "Allah, Arş'ı Kendi nûrundan yarattı ve Kürsi, Arş'a temas etmektedir ve su, rüzgârın arkasındadır". (Aynı yer). "Arş'ın etrafında dört nehir ve bu nehirlerin üzerinde dört melek vardır". "Gökler, Arş ile kıyaslanınca, gök ile yeryüzü arasında asılı bir lamba gididir". (Aynı yer). Bu sebepten Arşın, Kürsi'den daha fevkalâde bir şey olduğu açıktır. (A.F.).

ONBEŞİNCİ BÖLÜM

NEFİSLER VE RUHLAR HAKKINDAKİ İNANÇ

Allah rahmet eylesin Şeyh (Ebû Câfer) der ki: Bizim nefisler hakkındaki inancımız şudur: Nefisler, kendileriyle hayatın sürdürüldüğü ruhlardır¹ ve onlar, yaratılan şeylerin ilkidir. Bu, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bir hadîsinden çıkmaktadır: "Yüce Allah'ın örneksiz olarak yoktan yarattığı (ibdâ')² şeylerin ilki, kutlulanmış (mukaddese) ve temizlenmiş (mutahhara) nefislerdir ve O, onları Kendi Birliğini tasdîke sevketmiştir. Bundan sonra O, diğer yaratıklarını yaratmıştır".

Nefisler hakkındaki inancımız şudur: Onlar yok olma (fenâ') için değil, ebedî var olma (bakaa) için yaratılmışlardır. Çünkü Hz. Peygamber (s.a.s.)

1 Nefs ve ruh hakkında bak: E.J. Calverly, *EI*, III, 827-830; *MB*, ruh, 184-187; nefis, 349-351; Tahânevî, *Dic. of Tech. Terms*, rûh, I, 540-547; nefis, II, 1396-1403. Nefs beş türdür: (1) Emmâre, (2) Levvâme, (3) Mutmainne, (4) Râziye, (5) Merdıyye veya Mülhime (*MB*, 350). (A.F.). Ayr. krş.: *Shi'ite* 161 vd.

2 İbdâ', yoktan yaratmaktır (*MC*, 210 vd.). Halk (yaratma) ise, şekil verme, ortaya koyma olarak göze çarpar. Bir şeyi örneksiz olarak yoktan yaratma ibdâ'; bir şeye şekil verme, birşeyden yaratma halk (yaratma)'dır. Ama halk, yoktan yaratma yerine de kullanılır, *EI*, II, 891. İbdâ' ve halk hakkında Şii görüşleri için bk.: *MB*, (A.F.).

şöyle buyurmuştur: “Sizler, fenâ’ bulmak için değil, ebedî varoluş (bakaa) için yaratıldınız; ve siz yalnızca bir yerden başka bir yere nakledilirsiniz. Gerçek şu ki nefisler, yeryüzünde yabancıdır ve vücudda hapsedilmişlerdir”¹.

Bizim onlar hakkındaki görüşümüz şudur: Onlar vücuddan ayrılışlarından sonra, Allah gücüyle onların tekrar vücudlarına dönmelerini gerçekleştirenceye kadar, bir kısmı huzûr, bir kısmı da azâb içinde yaşamaya devam ederler.

(Vaktiyle) Meryem oğlu İsâ, (76) Havârilere şöyle söylemişti: “Size derim ki, gerçekten, semâdan gelmiş olanların dışında hiçbir şey semâyâ gitmez”. Şânı yüce Allah da şöyle buyurur: **“Dileseydik, onu âyetlerimizle yükseltirdik; fakat o, dünyaya meyletti ve hevesine uydu...”**² Bunun içindir ki, onlar arasında İlâhî Hükümranlığa (Melekût) yükseltilmemiş nefisler, kızgın alevli ateş çukurunda temelli çakılıp kalacaklardır. Ve bu, hem cennette yüce dereceler, hem de cehennemde aşağıya doğru basamaklar bulunduğu içindir.

1 Nefislerin yok olması hakkında Urduca müterciminin ilgi çekici bir notu vardır. O şöyle demektedir: “Şeyh Mufid der ki, bu, âhâd bir hadîstir ve sağlam bir rivâyet olmadığı ispatlanmıştır. Nefislerin yok olmayacağına inanmak doğru değildir. Çünkü Kur’an’da: **“Yeryüzünde bulunan her şey fânîdir; ancak Yüce ve Cömert olan Rabbinin varlığı bâkîdir”**. (Rahmân (55), 26-27), âyeti bulunmaktadır. Bu sebepten nefisler yok olacaklardır. Nefsin ebedî varlığına inanmak, Yunan feylosoflarının görüşünü kabul etmektir. Bu hadîsin, Allah’ın ilk olarak yarattığı mukaddes ruhların ebedî varlığına işaret etmesi mümkündür ve bunun da muhtelif hadîslerle desteklenmesi imkânı vardır”. MB’de ruh ve nefis hakkında uzun açıklamalar vardır. (A.F.).

2 A’râf (7), 176.

Azîz ve Celîl olan der ki: “Melekler ve Ceb-râîl mikdarı ellibin yıl olan o derecelere bir günde yükselebilirler”¹; “Allah’a karşı gelmekten sakınanlar, Güçlü Hükümdâr’ın katında, yüksek bir derecede, cennetlerde nûr içindedirler”²; “Allah yolunda öldürülenleri ölü saymayın, bilâkis Rableri katında diridirler. Allah’ın, bol nimetinden onlara verdiği şeylerle sevinç içinde rızıklandırılır, arkalarından kendilerine ulaşamayan kimselere, kendilerine korku olmadığını ve kendilerinin üzülmeceklerini müjde etmek isterler”³; “Allah yolunda öldürülenlere, ölüdür, demeyin; zira onlar diridirler, fakat siz farkında değilsiniz”⁴.

Ve Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurdu: “Nefisler, silahlanmış ordulardır. Onların arasında birbirleriyle iyi tanışanlar birleşirler; birbirleriyle iyi tanışmamış olanlar ise ayrı ayrı dururlar”⁵.

(İmâm Câfer) es-Sâdık (a.s.) şöyle söylemiştir⁶: “Gerçekten Allah, Gölge Âlemi’nde (Âlem-i Mücerredât), vücudları yaratmadan ikibin yıl önce, ruhlar arasında kardeşliği öğretmiştir. Eğer bizim önderlerimiz (kaaimûnâ) olan Ehl-i Beyt şu anda bulunsalardı, şüphe yok ki, kendisiyle Gölge Âle-

1 Meâric (70), 4.

2 Kamer (54), 54-55.

3 Âl-i İmrân (3), 170.

4 Bakara (2), 154.

5 MB, 211, mucennebe (silahlanmış) terimini mecmûa (toplanmış) olarak açıklar. (A.F.).

6 Urduca mütercimine göre Câfer es-Sâdık’ın bu ve bundan sonraki rivâyeti ile bundan önceki notta geçen hadis, âhâd haberler olduğunu ve bu yüzden kabul edilmeyebileceğini söyler. (A.F.).

mi'nde kardeşlik kurmuş olan kardeşine, kendi hakikî kardeşine tercihen mîrasçı olurdu”.

(İmâm Câfer) es-Sâdık (a.s.) şöyle söyledi: Gerçekten ruhlar, âlem-i hevâ'da birbirleriyle karşılaşır ve birbirlerini soruştururlar. Yeryüzünden bir ruh kendilerine yaklaştığı zaman, âlem-i hevâdaki ruhlar derler ki: Bırakın onu! Çünkü o, berbad bir yerden gelmiştir. Sonra ona sorarlar: Falan-filân kimse ne yaptı?..Geri dönen ruh, o hayattadır, dediğinde, onlar da onunla karşılaşmayı ümit ederler. Ve geri dönen ruh, onun ölmüş olduğunu söylediği takdirde, onlar da : O helâk oldu, helâk oldu! derler...Yüce Allah buyurur ki: “...**Gaza-bımın uğradığı kimse, muhakkak mahvolur**”¹; “**Tartıları hafif gelenler ise, onların yeri bir çukurdur. O çukurun ne olduğunu sen bilir misin? O, kızgın bir ateştir**”².

Dünya ve dünyada oturanların hikâyesi, okuyanus, gemici ve gemi hikâyesi gibidir. Lokman oğluna dedi ki: Ey yavrucuğum, dünya muhakkak derin bir denizdir, ki içinde birçok kimse helâk olmuştur. Onun için Güçlü ve Ulu Allah'a imânı, o denizdeki gemin; Allah korkusunu erzâkın; Allah'a tevekkülü de yelkenin kıl! Eğer kurtulursan, bu, Allah'ın lûtfudur; ama helâk olursan, bu da Allah'dan değil, kendi günahlarının yüzünden olacaktır.

Âdemoğulları için en şiddetli anlar üçtür: Doğum günü, ölüm günü ve tekrar diriliş (ba's) günü... (77) Allah, Peygamber Yahyâ'yı bu an-

1 Tâ-Hâ (20), 81.

2 Kâri'a (101), 8-11.

larda selâmetle selâmlamış ve demiştir ki: “**Doğduğu günde, öleceği günde ve dirileceği günde ona selâm olsun!**”¹. Ve İsâ da kendisini bu olaylar dolayısıyla selâmlamış ve demiştir ki: “...**Doğduğum günde, öleceğim günde, dirileceğim günde bana selâm olsun.**”².

Ruh hakkındaki inanç şudur: Ruh bedenin bir cinsi değildir; ayrı bir yaratıktır. Bu hususta Yüce Allah’ın kelâmı şöyledir: “...**Sonra onu başka bir yaratık yaptık.**”³.

Bizim nebîler, resuller ve imamlar hakkındaki inancımız, onlarda şü beş ruhun bulunduğu şekildedir: Rûhu’l-Kuds, İmân ruhu, Kuvvet ruhu, Şehvet ruhu ve Hareket (mudrec) ruhu⁴. Gerçek

1 Meryem (19), 15.

2 Meryem (19), 33.

3 Mu’mînün (25), 14. Krş.: *Usûl*, I, 133-4.

4 Urduca mütercimi şöyle bir açıklamada bulunuyor: Rûhu’l-Kuds, nebîler ve resullerin, kendisiyle eşyanın hakikatini öğrendikleri ruhtur. Onlar ne düşünmek ne de tecrübe etmek ihtiyacıdadırlar. Rûhu’l-İmân, bir kimsenin, onun aracılığı ile Allah’a ibâdet ettiği ve hem şirkten hem de dinsizlikten kaçındığı ruhtur. Rûhu’l-Kuvve, canlıların, onun aracılığı ile kendi hayatını kazanmak için uğraştıkları ve düşmanların hücumlarını ters-yüz ettikleri ruhtur. Rûhu’s-Şehvet, bir kimseyi yiyecek ve içeceği arzu etmeye sevkeder ve erkeğe kadını, kadına da erkeği arar. Rûhu’l-Mudrec, her canlının onun aracılığı ile hareket edip iş yaptığı ruhtur. Bedene göz-kulak olan ruh işte budur. O azaldığı zaman, fizikî zayıflığa götürür ve onun sönmesi ölüm demektir.

MB, 185’e göre beş türlü ruh vardır: (1) Rûhu’l-Kuds, (2) Rûhu’l-İmân, (3) Rûhu’l-Kuvve, (4) Rûhu’s-Şehve, (5) Rûhu’l-Beden. Bu sonuncusuna Rûhu’l-Mudrec de denir. Nebîler, bunların beşine de sâhiptir. Sâdik mü’minler sondan itibaren dördüne sâhiptir. Hıristiyanlar ve Yahudiler ise sondan itibaren üçüne sâhiptirler. *Dic. of Tech. Terms*, I, 540-548’e göre ruh üç türdür: (1) Hayvânî, (2) Nefsânî, (3) Tabîî. (A.F.).

mü'minler dört ruha sâhiptir: İmân ruhu, Kuvvet ruhu, Şehvet ruhu ve Hareket ruhu¹. Ve Yüce Allah'ın sözüne gelince: **“Sana ruhun ne olduğunu soruyorlar, de ki: Ruh, Rabbimin emrinden ibarettir...”**². Çünkü muhakkak ki o, Cebrâil ve Mikâil'den daha büyük bir yaratıktır. O dâimâ Allah'ın Resûlü (s.a.s), melekler ve imamlarla beraberdir ve Melekût âlemine aittir. Bu konuya dair bir eser yazacağım ve onda bu meselelerin özelliği hakkında geniş açıklamalarda bulunacağım.

1 Asaf A. Fyzee, Necef ve Delhi baskılarından yaptığı tercümesinde buraya şu cümleyi de ekler: “Kâfirler ve hayvanların üç ruhu vardır: Rûhu'l-Kuvve, Rûhu's-Şehve ve Rûhu'l-Mudrec (Hareket)” (*A Shii'ite Creed*, 53). Bu, bir önceki notta anılan MB, 185'deki açıklamaya da uygun düşmektedir.

2 İsrâ (17), 85.

ONALTINCI BÖLÜM

ÖLÜM HAKKINDAKİ İNANÇ

Allah rahmet eylesin Şeyh (Ebû Câfer) der ki: Mü'minlerin Emîri Ali'ye (a.s.) "bize ölümü tarif et" denildi. Dedi ki: "Tesâdüfen siz, bu işi gerçekten çok iyi bilen birine geldiniz. Ölüm, ölen bir kimseye şu üç şeyden birini getirir: Ya ebedî saâdet müjdeler, ya sonsuz felâket, ya da korku ve dehşet. Yahut da, eğer ölen kimse kendisinin hangi kısma ait olduğunu bilmiyorsa, belirsiz bir durum... Şimdi bizim dostumuz olan ve buyruğumuza uyan kimse- nin durumuna gelince.. o, ebedî saâdet müjde- lerinin sâhibi olacaktır. Düşmanımız ve dâvâmıza karşı çıkan kimseye gelince.. ona da ebedî felâket haberleri verilecektir. Fakat durumu şüpheli olan, yani kendi durumunu bilmeyen ise, kendi vaziyet- nin ne olacağını bilmeksizin nefisini harcayıp duran bir mü'mindir. Ona da şüphe ve dehşetten sonra hayır ulaşır. Sonra Allah onu, kat'iyen düşmanları- mızla birleştirmez; fakat onu, bizim şefâatimizle ateşten kurtaracaktır. Onun için ihlâsla davran; Allah'a itâat et; yalnızca kendi nefisine güvenme ve Allah'ın azâbını küçük görme! Çünkü Allah'ın üç- yüzbin yıllık azâbından sonra dahî bizim şefâati- mizi kazanamamış olan o kimse, hakîkaten müsrif- ler arasında sayılmalıdır".

İmâm Hasan b. Ali b. Ebî Tâlib'e (a.s.) (78), "halkın câhili olduğu bu ölüm nedir?" diye soruldu. Dedi ki: Ölüm, bu dert diyârından ebedî saâdete gittikleri zaman mü'minlere gelen en büyük hazdır. Ve o, kâfirlere de, cennetleri olan bu dünyâdan, ne azalan ne de sönen bir ateşe gittikleri zaman gelen en büyük musîbettir.

Hüseyin b. Ali b. Ebî Tâlib (a.s.), çok sıkışık durumda iken¹, kendisiyle beraber olanlar ona baktılar ve gördüler ki, o, kendilerinden tam anlamıyla farklıdır. Çünkü büyük sıkıntı içinde olanların renkleri değiştiği, korkudan titredikleri, kalpleri dehşetle dolduğu ve etekleri çarpmaya başladığı zaman, Hüseyin (as.) ve onun bir kısım yakın dostları pırl pırl yüzlere, sâkin dudaklara ve tam sâlim bir şuura sâhiptiler. Bunun üzerine onların bir kısmı diğerlerine, "ona bakın, ölüme hiç aldırdığı yok" dediler. Hüseyin de onlara dedi ki: Sabır ey asîllerin oğulları! Çünkü ölüm, belâ ve sıkıntıdan, geniş bahçeler ve ebedî lütuflara geçtiğimiz bir köprüden başka nedir ki! Şimdi hangimiz, bir hapisneden bir saraya çıkmayı istemez? Şunlara, sizin düşmanlarınıza gelince. onlar, bir saraydan bir hapishaneye ve dayanılmaz işkencelere gidenler gibidir. Gerçekten babam (Ali b. Ebî Tâlib), bu hususta Allah'ın Resûlü'nden (s.a.s.) bana şunu rivâyet etmiştir: "Gerçek şu ki dünya, bir mü'min için hapisane, bir kâfir için de cennettir; ölüm, mü'minler için kendi bahçelerine, kâfirler için de cehennemlerine uzanan bir köprüdür. Bilin ki ne o yalan söyledi, ne de ben..."

¹ Kerbelâ vak'asındaki acı ve acıklı duruma işaret edilmektedir.

(İmâm) Ali (Zeynelâbidîn) b. el-Huseyn'e (a.s.), "ölüm nedir?" diye soruldu. O dedi ki: Ölüm, mü'min için, kirli ve bitli elbiseleri çıkarıp atmak veya ele ve ayağa vurulan ağır zincirleri kırmak, muhteşem ve güzel kokulu elbiseler giymek, iyi yetiştirilmiş atlara binmek ve aydınlanmış âşinâ yerlere girmek gibidir. Ve kâfire gelince ölüm, muhteşem elbiseleri çekip atarak en pis ve âdi elbiselere bürünmek; âşinâ yerlerden, en vahşi yerlere ve en büyük işkencelere geçmektir.

(İmâm) Muhammed el-Bâkır'a (a.s.), "ölüm nedir?" diye soruldu. O (a.s.) dedi ki: O size her gece gelen uykudur; ancak ölüm uzun süreli bir uykudur. Uyuyan, bu uykudan Kıyâmet günü dışında uyanmaz. Bazıları uykularında tarifsiz neşeler görürler, ki onun değeri tahmin edilemez; diğerleri de, ifade edilemeyecek dehşet sahneleri görürler. Buna göre, mes'ûd veya korkulu olabilecek birinin durumu nasıl tasvîr edilebilir? Öyle ise ölüm budur; ona göre hazırlanmış olun.

(İmâm Câfer) es-Sâdık'a (a.s.), "bize ölümü tarif et!" dedi. (79) O (a.s.) dedi ki: Ölüm bir mü'mine fevkalâde güzel kokulu bir meltem gibidir. O bu meltemin güzelliğini teneffüs eder ve böylece bütün yorgunluğu ile acıları kendinden kaybolup gider. Bir kâfire ise ölüm, engerek yılanlarının ve akreplerin sokması gibidir. Hayır, ondan daha da acıtıcıdır"¹. Sonra ona: "Ölümün, bir testere ile kesilmekten veya bir makasla doğranmaktan veya taşla ezilmekten ya da gözbebeklerin de eldeğirmeninini mili ile çevrilip durmaktan daha acı olduğunu söyleyen kimseler vardır!" dedi. O (a.s.)

1 MB, 156 (A.F.), Ölüm hakkında ayrıca kırs.: *Shi'ite*, 163.

dedi ki: “Böylesi, ölümün kâfirler ve günahkârlar üzerindeki şiddetli ağrısıdır. Onların arasında, bu tür felâketlere şahid olanların bulunduğunu görmüyor musunuz? Şimdi ölüm, bundan daha da acı ve bütün dünya işkencelerinden daha elem vericidir”. Ona soruldu: “Biz, ölüm anındaki bir kâfirin acı içinde olmadığını; hikâyeler anlatırken ve gülerken ya da konuşurken öldüğünü görüyoruz; aynı durum, bazı mü’minlerin ölümünde de olmaktadır. Bunun sebebi nedir? Yine hem mü’minler hem de kâfirler arasında, ölüm ıstırapı sırasında güçlülere dayananlar bulunmaktadır”. O (a.s.) dedi ki: “Mü’minlerin hoşlandığı her türlü saâdet, onun ilk mükâfatının başlangıç kısmıdır; çektiği her sıkıntı da, günahlarının affıdır; böylece o, temizlik, sâfiyet ve kusursuzluk içinde Allah’ın mükâfatına lâayık olarak ve onu bu mükâfattan ayıracak herhangi bir şey olmaksızın öbür dünyaya ulaşabilir. Bazı kâfirlerin durumunda bulunması gerekli olan kolaylıklar, onun bu dünyadaki iyi hareketlerinin bedelidir; böylece o, öbür dünyaya ulaştığında, onu, getirdiği azâbdan başka kurtaracak bir şey kalmaz. Kâfirin ölüm sırasında karşılaştığı her sıkıntı, Allah’ın azâbının başlangıcıdır; çünkü onun iyi fiillerinin mükâfatı, en sonra gelecektir. Çünkü Yüce ve Azîz Allah âdildir ve haksız davranmaz”.

İmâm Mûsâ b. Câfer (el-Kâzım) (a.s.), ölümün acıları ile kıvranırken terleyen ve kendisine seslenenlere cevap veremez durumda olan bir adamı ziyaret etmişti. (Bunu görenler) Dediler ki: “Ey Allah’ın Resûlü’nün oğlu! Arkadaşımızın durumunun ne merkezde ve ölümün ne olduğunu öğrenmeyi arzu ederiz”. O (a.s.) dedi ki: “Gerçek şu ki ölüm,

mü'minleri günahlardan arındıran bir temizleyicidir ve onlara düşen son acı ve üzerlerindeki son günahın keffâretidir. Halbuki ölüm, kâfirleri iyi fiillerinden ayırır ve o, onlara ulaşan son lezzet veya lütuf veya tesellidir. Ölüm, onların iyi fiillerinin son mükâfatıdır. Sizin dostunuza gelince. . o, günahlardan tam anlamıyla elenmiş ve suçlardan bütünüyle arınmış durumdadır. O temizlenmiştir; öyle ki, lekelerinden temizlenmiş bir elbise kadar saftır (80) ve evimiz olan ebediyet diyârında bizim topluluğumuz Ehl-i Beyt'le beraber olmaya uygun hâle sokulmuştur”.

(İmâm Ali) er-Rızâ'nın (a.s.) ashabından biri hasta oldu. (İmâm Ali) er-Rızâ (a.s.) onu ziyaret etmeye gitti ve ona, “kendini nasıl hissediyorsun?” diye sordu. O da cevap olarak hastalığının şiddetinden hissettiklerini kastederek, “siz beni bırakıp gittikten sonra ölümle karşılaştım” dedi. (İmâm Ali er-Rızâ), “ölümü nasıl buldun?” diye sordu. O, “şiddetli bir acı idi” şeklinde cevap verdi. (İmâm) ona dedi ki: “Sen ölümle karşılaşmadın; fakat senin başına gelenler, seni ikâz eden ve tezâhürlerinden bir kısmı ile seni yüzyüze getiren şeylerdi. Gerçek şu ki insanlık iki sınıfa ayrılabilir: Ölümde rahatlık bulanlar ile ölümle başkalarına rahatlık verenler. . . Bu bakımdan Allah'a, velâyete (imamlara) ve nübüvete (peygamberlik) imânı tazele ki, ölümde rahatlık bulanlar arasında olasın”. Adam buna göre hareket etti. Bu hikâye uzundur. Biz bu hikâyeden gerekli olan kısmını aktarmış bulunuyoruz.

(İmâm) Muhammed b.Ali b. Mûsâ er-Rızâ'ya (a.s.) soruldu: “Şu müslümanlara ne oluyor da ölümü sevmiyorlar?” O (a.s.) dediki: “Onlar ölümü tanımazlar ve bu yüzden de onu sevmezler. Eğer

onun bilgisine sâhip olsalar ve Allah'ın gerçek dostları olsalardı, onu severler ve öbür dünyanın, kendileri için dünyadan daha hayırlı olduğunu gerçekten bilirlerdi". Sonra devamla dedi ki: "Ey Allah'ın kulu! Bir çocuk veya deli bir adam, vücudunu temizleyen ve acılarını sona erdiren ilâcı almayı neden reddeder?" (Bu soruya kendi cevap vererek)dedi ki: "Çünkü onlar, ilâcın faydalarının câhildirler".

Yine (İmâm er-Rızâ) (a.s.) dedi ki: "Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun Muhammed'i hak peygamber olarak gönderen Allah'a yemîn ederim ki, kendilerini gerektiği şekilde ölüme hazırlayanlar için ölüm, gerçekten onları tedâvî eden bu ilâçtan çok daha faydalı olacaktır. Kaldı ki onlar, ölümün kendilerine getireceği rahmetleri bir bilselerdi, ölümü, belâlardan kurtulmak ve sıhhatine kavuşmak için ilâcını isteyen akıllı ve sağlam bir adamdan daha fazla ister ve arzu ederlerdi".

İmâm Ali b. Muhammed (b. Ali b. Mûsâ er-Rızâ) (a.s.) bir keresinde, ölüm korkusundan ağlayan ve figân eden bir ashabını ziyâret etmişti. Ona dedi ki: "Ey Allah'ın kulu! Hakkında herhangi bir bilgiye sâhip olmadığın için ölümden korkuyorsun. Sen ne diyorsun, sen? Elbiselerini pis bulduğun; aşırı pislik ve kirden başın derde girdiği ve yaralar ve berelerle dolu olduğun; ama hamamdaki bir banyonun bütün bunları gidereceğini bildiğin takdirde, hamama girip yıkanarak bu kirin kaybolmasını arzu etmez misin? Yaralar ve berelerin senden uzaklaşması için hamama girmeyi istemez misin?" Adam, "evet, ey Allah'ın Resûlü'nün oğlu" dedi. (İmâm) dedi ki: "İşte bu ölüm o hamamdır ve ölüm, günah-

larının affi ve senin kötü fiillerinden temizlenmene karşı duran son parçadır. (81) Çünkü sen ölüme girdiğin ve üzerinden geçtiğin zaman, bütün keder, endişe ve ıstıraptan kurtulmuş ve tamamiyle sevinç ve huzura kavuşmuş olacaksın”. Bunun üzerine adam sâkinleşti; neşelendi ve kendini teslîmiyete bıraktı; gözlerini yumdu ve yoluna devam etti.

İmâm Hasan b.Ali'ye (a.s.) ölümün ne olduğu soruldu. Dedi ki: “Ölüm henüz vukû bulmamış şeylerin doğrulanmasıdır. Babam bana bu hususta bir hadîs rivâyet etmiştir. O (babam) babasından, dedesinden, o da selâm üzerine olsun (İmâm Câfer) es-Sâdık'tan rivâyet etti ve dedi ki: Muhakkak ki mü'min, öldüğü zaman gerçekten ölmez; hakikaten ölen kâfirdir. Çünkü Güçlü ve Ulu Allah şöyle buyurur: “...**Ölüden diri diriden ölü çıkarırsın...**”¹; yani kâfirden mü'min ve mü'minden kâfir... Ve o (İmâm Câfer) dedi ki: Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun Peygamber'e bir adam geldi ve dedi ki: “Ey Allah'ın Resûlü! Bana ne oldu ki ölümü sevmeyişimin sebebini bilmiyorum”.Hz. Peygamber buyurdu: “Malın var mı?” Adam: “Evet”. dedi. Hz. Peygamber buyurdu: “Hiç hayır için bağışlarda bulundun mu?”. Adam cevap verdi: “Hayır”. Salât ve selâm üzerine olsun buyurdu: “Ölümü sevmeyişin işte bu yüzdendir”.

O (İmâm Câfer) (a.s.) dedi ki: Bir adam Ebû Zerr'e gitti ve sordu: “Ölümü niçin sevmiyoruz?” O cevap verdi: “Çünkü ne yaptınsa bu dünya için yaptın. Ama geleceği yıktın. Ve insanlar, güzel bir meskenden bir harabeye nakletmeyi sevmezler”.

¹ Âl-i İmrân (3), 272; En'am (6), 95; Yûnus (10), 31; Rûm (30), 19.

Ebû Zerr'e soruldu: "Herşeyden Yüce olan Allah'a dönüşümüz hakkında ne düşünüyorsun?" Cevap verdi: "İyi ve faziletli olan, çekilip giderek kendi halkına dönen biri gibi olacaktır. Şerîr (kötü) ise, korku ve dehşetle efendisine dönen kaçak bir köle gibi olacaktır." Yine ona soruldu: "Allah'ın huzurundaki hâlimiz hakkında ne düşünüyorsun?" Cevap verdi: "Amellerinizi Allah'ın Kitâbı'nın şu sözlerine göre hazırlayın: **İyiler, şüphesiz, nimet içindedirler; Allah'ın buyruğundan çıkanlar cehennemdedirler**"¹. Bir adam dedi ki: "O halde, Allah'ın rahmeti nerededir?" O cevap verdi: "... **Doğrusu Allah'ın rahmeti iyi davrananlara yakındır**"².

1 İnfîtâr (82), 13-14.

2 A'râf (7), 55. Ölüm hk. bk.: MB, 156 (A.F.).

ONYEDİNCİ BÖLÜM

KABİR SORULARI HAKKINDAKİ İNANÇ

Allah rahmet eylesin Şeyh Ebû Câfer der ki: Kabirdeki sorgu-sual hakkındaki inancımız şudur: Kabir sorusu haktır ve ondan kurtuluş yoktur. Uygun şekilde cevaplar veren, kabrinde rahatlığa ve güzel kokulara; âhirette de Cennetu'l-Me'vâ'ya kavuşacaktır. Ama uygun şekilde cevap vermeyene, kabrinde "**kaynar sudan ziyâfet verilir**"¹, ve o, öbür dünyada cehennem ateşinde kızartılır. Kabir azâbının çoğunluğu, başkalarını çekiştirip iftirada bulunma, kötü ahlâklı olma ve idrarın pisliğine aldurmama yüzünden olur. Sâdık bir mü'mine kabirde uygulanan işkencenin en sert şekli, göz kapağının elde olmadan titremesi (82) veya kan aldırma (hacamat) gibidir. Bu azâblar, ölüm anında keffâretini ödemediği endişeleri, ıstırapları, hastalıkları ve şiddetli acılarının doğurduğu günahlarının keffâreti içindir.

Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun Allah'ın Resûlü, Mü'minlerin Emîri'nin (a.s.) annesi Fâtıma binti Esed'i, kadınlar onun cenazesini yıkadıktan ve tabutunu onun (Hz. Peygamber) omuzuna taşıdıktan sonra, kendi gömleği ile kefenlemiştir. Hz. Peygamber, tabutu, onun kabrine getirilinceye kadar

1 Vâkıa (56), 93.

taşımaya devam etti. Sonra Hz. Peygamber, kabrin içine girdi; sonra doğrularak onu kollarının arasına aldı ve kabire yerleştirdi. Bundan sonra uzun bir süre fısıldayarak ve ona “senin oğlun, senin oğlun” diyerek, üzerine doğru eğildi. Sonra kabirden çıktı ve üzerine toprak atarak düzeltti. Sonra kabrin üzerine eğildi; halk onun şöyle söylediğini işitti: “Allah’dan başka ilâh yoktur. Ey Allah’ım onu Sana emânet ediyorum”. Sonra döndü ve mü’minler de dediler ki: “Ey Allah’ın Resûlü! Biz seni daha önce hiç yapmadığın bir şeyi yaparken gördük”. Bunun üzerine salât ve selâm üzerine olsun dedi ki; Bugün ben Ebû Tâlib’in (a s.) iyiliğini kaybettim. Çünkü o (Fâtıma binti Esed), beni, kendine ve çocuklarına tercih ederdi. Bir gün ona Kıyâmet gününden ve insanların nasıl çırılçıplak dirileceklerinden söz ettim. O dedi ki: Yazıklar olsun benim çıplak vücuduma! Bunun üzerine, Allah’ın onu elbiseleri ile dirilteceğine dair teminat verdim. Sonra ona kabrin sıkıntısını anlattım. Bunun üzerine, vay benim ıstırabıma! dedi. Ona Yüce Allah’ın onu bu dertten koruyacağına dair teminat verdim. Bunun içindir ki, onu kendi gömleğimin içine kefenledim; kabrine indirdim; üzerine eğildim ve sorguya çekilebileceği hususlarda ona gerekli şeyleri öğrettim. Ona Rabbinden soruldu. Dedi ki: Rabbim Allah’dır. Peygamberi soruldu; o, Muhammed, diye cevap verdi. İmam ve velisi hakkında soru soruldu. Bunun üzerine tereddüde düştü ve durakladı. Ona, oğlun, senin oğlun dedim. Böylece o, imamın oğlumdur dedi. Bunun üzerine o iki melek, onun yanından ayrıldılar ve dediler ki: Bizim sana bir şey yapacak gücümüz yoktur. Onun için kendi gelin odasında uyuyan

bir gelin gibi uyu! Bunun üzerine o, ikinci bir ölümlle öldü. Nitekim bunun doğruluğu Yüce Allah'ın Kitâbı'ndadır: **“Onlar: Rabbim bizi iki defa öldürdün, iki defa dirilttin. Biz de suçlarımızı itiraf ettik, bir daha çıkmaya yol var mıdır?”**¹.

1 Mü'min (40), 11; Urduca mütercimi şu açıklamada bulunur: “Biri bu dünyadaki, diğeri de kabirde olan iki ölüme inanmak esaslî bir şekilde tesbit olunmuştur.”. Ayr. bk.: *MB*, “ölüm” (mevt) maddesi. Kabirde, Münker ve Nekir adlı iki meleğin sorgusu, Sünnî inanışta da vardır, *MC*, 120, 163–167, 195, 268. İsmâîlî açıklama için bk.: *FC*, 93, 94. (A.F.). Kabir sorgusu ve azabının doğruluğu hakkında sünnî inanışı için bk.: *Fıkıh*, 182; *İbâne*, 9, 76–77. Ayr. krş.: *MC*, 163–166.

ONSEKİZİNCİ BÖLÜM

DÖNÜŞ (REC'A) HAKKINDAKİ İNANÇ

Allah rahmet eylesin Şeyh Ebû Câfer der ki: Bizim dönüş (rec'a) hakkındaki inancımız şudur: (83) O, bir gerçektir. Şüphe yok ki Azîz ve Celîl Allah, Yüce Kitâbı'nda şöyle buyurmuştur: **“Binlerce kişinin memleketlerinden ölüm korkusuyla çıktıklarını görmedin mi? Allah onlara, ölü, dedi; sonra onları diriltti...”**¹ Bunlar, yetmişbin evin insanları idi ve her yıl salgına uğrarlardı. Fakirler fakirlikleri yüzünden oldukları yerde kalırlarken, zenginler de zenginliklerine dayanarak çıkar giderlerdi. Böylece salgın öfkesini kalanlardan alır; gidenlere çok az zarar verirdi. Şimdi kalanlar diyeceklerdir ki: “Eğer biz de gidebilmiş olsaydık, salgın elbette bize bulaşmayacaktı”. Gidenler de diyeceklerdir ki: “Eğer kalsaydık, salgın onlara saldırdığı gibi, bize de saldıracaktı”. Böylece onların hepsi de, salgın zamanı yaklaşınca, topluca yurtlarından ayrılmaya karar verdiler. Sonra hepsi de çıktılar ve bir nehrin kıyısına yerleştiler. Ama eşyalarını indirdikleri zaman, Allah onlara “Ölün!” diye emretti. Onların herbiri helâk oldular. Oradan geçenler, onları süpürdüler ve onlar bu durumda

¹ Bakara (2), 243.

Allah'ın dilediği sürece kaldılar. İsrâil peygamberlerinden Yeremya (İrmiya) onların yanından geçti. Dedi ki: "Ey Rabbim! Eğer isteseydin, onları yeniden hayata kavuşturabilirdin; böylece onlar Senin ülkelerinde yerleşebilirler; Senin kullarını doğururlar ve Sana ibâdet eden kimselerle birlikte ibâdet edebilirlerdi". Bunun üzerine bir vahiyle Yüce Allah ona sordu: "Senin hatırın için onları hayata döndürmemi mi arzu ediyorsun?" Peygamber, "evet ey Rabbim", dedi. Bunun üzerine Allah onları, onun hatırı için yeniden hayata kavuşturdu ve onları, onunla birlikte gönderdi.

Şimdi bu halk öldü ve tekrar dünyaya döndü ve kendileri için belirlenen zamanda tekrar öldü. Yüce Allah buyurur ki: "**Yahut altı üstüne gelmiş bir kasabaya uğrayan kimse gibisini görmedin mi? 'Allah bunu ölümünden sonra nasıl diriltecek?' dedi. Bunun üzerine Allah onu yüz yıl ölü bıraktı, sonra diriltti, 'Ne kadar kaldın?' dedi; 'Bir gün veya birgünden az kaldım' dedi. Hayır yüz yıl kaldın, yiyeceğine içeceğine bak, bozulmamış; eşeğine bak; ve hem seni insanlar için bir ibret kılacağız, kemiklere bak, onları nasıl birleştirip, sonra onlara et giydireyoruz, dedi. Bu ona apaçık belli olunca, 'Artık Allah'ın herşeye Kaadir olduğuna inanmış bulunuyorum' dedi**"¹. Böylece onların peygamberleri, yüz yıl ölü kaldı; sonra dünyaya döndü ve orada kaldı; sonra da kendisi için belirlenen zamanda (eceli ile) öldü. Bu, selâm üzerine olsun Üzeyr idi; fakat onun Yeremya (İrmiya) olduğu da rivâyet edilir.

1 Bakara (2), 259.

Ve Yüce Allah, Rabbinin tâyin edilen müddeti için İsrâil oğulları arasında Mûsâ'nın kavminin seçilişi hakkındaki hikâyede şöyle buyurur: **“Ölümünüzden sonra şükredersiniz diye sizi tekrar diriltmişti”**¹. Bu, onların Yüce Allah'ın kelâmını işittikleri zaman olmuştu. (84) Onlar: **“Allah'ı apaçık görmedikçe sana inanmayacağız . . .”**² dediler. Böylece onların günahları yüzünden üzerlerine yıldırım düştü ve öldüler. Mûsâ, “ey Rabbim! Yanlarına vardığım zaman İsrâil oğullarına ne diyeceğim?” dedi. Bunun üzerine Allah onları diriltti ve tekrar dünyaya döndüler. Yediler. İçtiler. Kadınlarla evlendiler. Çocuklar doğurdular. Dünyada yaşadılar ve kendileri için belirlenen sürede (ecelleri gelince) öldüler.

Yüce Allah Meryem oğlu İsâ'ya, **“ölüyü iznimle dirilttiğin zaman”** buyurdu³; ve Allah'ın emri ve izni ile İsâ'nın –selâm üzerine olsun– dirilttiği ölümlerin hepsi de dünyaya döndüler ve orada, yaşadıkları kadar yaşadılar ve sonra da kendileri için tayin edilen zamanda öldüler.

Ashabu'l-Kehf'e gelince . . . **“onlar mağralarında üçyüzdokuz yıl kaldılar, derler”**⁴. Sonra Allah onları diriltti. Onlar da, birbirlerine sormaları için dünyaya döndüler. Onların hikâyeleri iyi bilinmektedir.

Eğer soru sâhibine, muhakkak ki Yüce Allah, **“Mağara ehli uykuda iken sen onları uyanık sanırdın . . .”**⁵ buyuruyor diye sorulsaydı, ona göre

1 Bakara (2), 56.

2 Bakara (2), 53.

3 Mâide (5), 110.

4 Kehf (18), 25.

5 Kehf, (18), 18.

bu,şöylece cevaplandırılabilirdi: Gerçek şu ki onlar ölüdür; çünkü Güçlü ve Celîl Allah şöyle buyurmuştur: **“Vah hâlimize! Yattığımız yerden bizi kim kaldırdı? derler. Onlara: İşte Rahmân olan Allah’ın vaadettiği budur, peygamberler doğru söylemişlerdi, denir”**¹. Eğer (kâfirler), bu böylece ölünün diriltilmesine işâret eder, derlerse, (biz de deriz ki) evet gerçekten Mağara ehli (Ashâbu’l-Kehf) de ölü idi. Bu neviden birçok örnek vardır. Böylece dönüşün (rec’a), geçmiş milletlerin arasında vukû bulduğu doğrulanmış olmaktadır. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s) şöyle buyurmuştur: “Önceki milletler arasında olan şeyler, bir atın ayağının diğerine veya bir yelek’in (okun arkasındaki tüy) ötekini takibedişi gibi, bu ümmette de aynen olacaktır”. Bu yüzden, bu esasa göre dönüşün (rec’a) bu ümmette de olacağına inanmak zarurîdir.

Muhâliflerimizin rivâyet ettiklerine göre, Mehdî (a.s.) ortaya çıktığı zaman, Meryem oğlu İsâ (a.s.) yeryüzüne inecek ve Mehdî’nin arkasında namaz kılacaktır. Şimdi İsâ’nın dünyaya inişi, onun, ölümünden sonra dünyaya dönüşüdür. Çünkü Azîz ve Celîl Allah buyuruyor ki: **“...Ey İsâ! Ben seni eceline yetireceğim ve seni, Kendime yükselteceğim...”**² Yine Güçlü ve Ulu Allah buyurur ki: **“... Hiçbirini bırakmaksızın onları toplarız”**³; **“O gün her ümmetin âyetlerimizi yalayanlarını toplarız; onlar bir arada tutulurlar”**⁴. Demek ki kitlelerin hep birlikte bir araya

1 Yâ-Sin (36), 52.

2 Âl-i İmrân (3), 55.

3 Kehf (18), 46.

4 Neml (27), 83

toplanaacağı gün, toplulukların bir araya toplanacağı gündən başka olacaktır.

Azîz ve Celîl Allah buyurur ki: **“Ölen kimseyi Allah’ın diriltmeyeceği üzerine bütün güçleriyle Allah’a yemin ederler. Hayır, öyle değil; bunu Allah gerçekten vaadetmiştir; fakat insanların çoğu bilmezler”**¹. Burada söz konusu edilen, Rec’a (dönüş)’dür². Bunun içindir ki Allah, hemen bu âyetin arkasından şöyle buyurur: **(85) “Ayrılığa düştükleri şeyi onlara açıklamak için...”**³. Buradaki “açıklamak”, öbür dünyada değil bu dünyada olacaktır. Yüce Allah izin verirse, münhasıran “Rec’a” (Dönüş) konusunda bir kitap yazacağım ve içinde, onun gerçek mahiyetini ve mutlaka olacağına dair delilleri açıklayacağım⁴.

Ruhların bedenden bedene geçişi (tenâsüh) hakkındaki görüş, bâtıldır ve tenâsühe inanan kâfir-dir. Çünkü tenâsüh, cennet ve cehenneminkârını gerektirir⁵.

— 1 Nahl (16), 38.

2 Urduca mütercimi şöyle diyor: “Rivâyet edildiğine göre, bir müşrikin bir müslümana borcu vardı. Müteaddit isteklere rağmen borç ödenmedi. Müslüman dedi ki: Bu borcu, ölümünden sonra nasıl olsa alacağım. Müşrik de şu cevabı verdi: Hayır, yanılıyorsun. Allah’a yemin ederim ki, O, hiç kimseyi ölümünden sonra diriltecek değildir... İşte bu âyet onu yalanlamak için inmiştir. (*Mecma’u’l-Beyân*)”. (A.F.).

3 Nahl (16), 39.

4 Urduca mütercimi der ki, rec’a’ya inanma, Şii inanişinin esas unsurlarından biridir. Buna inanmayan Şii değildir. (A.F.). Ric’at hakkında geniş açıklama için bak: *Akâid*, 80 vd.

5 Tenasüh, müslümanlar tarafından genellikle kabul edilmez, *MB*, 204; *BHA*, 89 (p. 31) hulûlden söz eder; *MC*, 92. Bununla beraber bazan İsmâîlilerin bir nevi tenâsühe inandıkları ileri sürülür, *EI*, IV, 648. Bunun ne derece doğru olduğunu söylemek kolay

ONDOKUZUNCU BÖLÜM

ÖLÜMDEN SONRA DIRİLME (BA'S) HAKKINDAKİ İNANÇ

Allah'ın rahmeti üzerine olsun Şeyh Ebû Câfer der ki: Bizim ölümden sonra dirilme (ba's) hakkındaki inancımız şudur: O, haktır.

Salât ve selâm üzerine olsun Nebî şöyle buyurdu: "Ey Abdulmuttalib oğulları! Doğrusu gözcü kendi halkına yalan söylemez. Beni hak peygamber olarak gönderene yemin ederim ki, sizler sanki uyumuş gibi mutlaka öleceksiniz ve sanki uyanırmış gibi yeniden diriltileceksiniz. Ölümden sonra cennet ve cehennemden başka da oturacak bir yer yoktur".

değildir. Ama muteber kitaplar, bu inancı dâima reddederken, bir kısım halk inanışlarının bu müşterek yanışa göz kırptıkları da söylenebilir.

W. Ivanow, *Kelâmi Ptr*, XLIX, n. 2'de şu açıklamada bulunur: Tenâsüh, İsmâîliler tarafından teddedilmiştir. Ayr. bk.: FC, 93. onu muhaliflere bir cevap olarak görür. Muhtemelen İmâmet inaniş, bir tenâsüh veya hulûl akidesi olarak yanış anlaşılmış bulunmaktamaktadır. Yetkililerce ruhsat verilmemiş halk inanışlarının, bu görüşe meyletmiş olması da mümkündür. Batı İsmâîlileri hem tenâsüh hem de hulûlü baştan sona reddederler. Her iki inanişın reddi için *Ihvânu's-Safâ*, *Tenbihu'l-Hâdi*, *Akvâlu'z-Zehabiyye*, *Mesâbih* ve Seyyiduna Zuayb'ın *Risâletu'n-Nefs*'inden muhtelif iktibaslarda bulunulabilir. Bu çalışmaların teferruatı hk. bk.: W. Ivanow, *Guide to Ismaili Literature*, London 1953. (A.F.).

Bütün insanlığın yaratılmaları ve ölümden sonra diriltilmeleri, Güçlü ve Ulu Allah için, ancak bir tek nefsin yaratılması gibidir. Bu, Yüce Allah'ın şu kelâmına uymaktadır: **“Sizin yaratılmanız ve tekrar dirilmeniz tek bir nefsin yaratılması ve tekrar diriltilmesi gibidir...”**¹.

1 Lokmân (31), 28. Ba's'ın hak olduğu hakkındaki Sünnî inanış için bk.: *Fıkıh*, 180, 182; *İbâne*, 8. Yazarın belirttiği yöndeki Şii inanışı için bk.: *Akâid*, 126 vd.; *Shi'îite*, 165 vd.

YIRMİNCİ BÖLÜM

KEVSER HAVUZU (HAVZ) HAKKINDAKİ İNANÇ

Allah'ın rahmeti üzerine olsun Şeyh Ebû Câfer der ki: Bizim havz hakkındaki inancımız şudur: O, haktır. Onun genişliği, Eyle ile San'a arasındaki uzaklıktır ve o, Hz. Peygamber'e (s.a.s.) aittir. Doğrusu onun içinde, gökteki yıldızlar kadar çok testiler vardır. Doğrusu yeniden diriliş gününde, onun suyunu verecek kimse Mü'minlerin Emîri Ali b. Ebî Tâlib (a.s.) olacaktır. O, dostlarına içmek üzere su verecek; düşmanlarını kovacaktır. Onu bir kere içen, bir daha hiç susamayacaktır. Ve salât ve selâm olsun Nebî şöyle buyurdu: "Ümmetim arasından bir takım kimseler, ben Kevser Havuzunun başında iken, huzurumda sürüklenip götürülecek ve sol tarafa (cehennem) doğru çekileceklerdir. Bunun üzerine ben şöyle sesleneceğim: Ey Rabbim! Abhabım! Sonra bana: Sen onların senden sonra ne yaptıklarını bilmiyorsun ki!...denecek"¹.

¹ Havz'ın bazan Eyle ile Mekke veya Mekke ile San'a arasındaki uzaklıkta olduğu da söylenir. Krş.: *İbâne*, 76.

YIRMİBİRİNCİ BÖLÜM

ŞEFAAT HAKKINDAKİ İNANÇ

Allah'ın rahmeti üzerine olsun Şeyh Ebû Câfer der ki: Biz, ister büyük günah işlesin ister küçük, Allah'ın dînini kabul ettiği kimsenin şefâata kavuşacağına inanırız. Günahlarından tövbe edenlere gelince.. onların şefâata ihtiyaçları yoktur. Salât ve selâm olsun Nebî buyurur ki: "Benim şefâatıma inanmayana, Allah şefâatımı bağışlamasın!" Ve yine salât ve selâm olsun o dedi ki: "Tövbeden daha başarılı bir şefâatçı yoktur"¹.

Şefâat, peygamberlere ve vasîlere aittir². Mü'minler arasında da Rebîa ve Mudar kabilelerinin sayısınca³ insan adına şefâat edebilecek olanlar vardır. Hattâ mü'minlerin en azı bile, otuzbin kişi adına şefâatta bulunabilecektir⁴. Fakat şüpheçiler, (86) müşrikler, kâfirler ve inkârlarında ısrar edenler için şefâat yoktur. Ama Allah'ın Birliğine inananlar arasındaki günahkârlar bağışlanabilir.

1 MB, 398; MC, 194, 169 ve 180 vd.; BHA, 237, 238. (A.F.).

2 MC, 182, BHA, 234-235. (A.F.). Nebiler ve bizim Nebimiz. Hz. Muhammed'in büyük ve küçük günah işlemiş mü'minlere şefâatinin hak olduğu hk. bk.: *Fıkh*, 182; *İbâne*, 8, 75.

3 Arapların en büyük kabileleri.

4 Sünnî rivâyette yetmiş bin, W ensinck, *Handbook*, 112 (A.F.).

YİRMIİKİNCİ BÖLÜM

VA'D VE VAİD HAKKINDAKİ İNANÇ

Allah'ın rahmeti üzerine olsun Şeyh (Ebû Câfer) der ki: Bizim va'd (mükâfat) ve vaîd (cezâ-tehdîd) hakkındaki¹ inancımız şudur: Allah'ın iyi işleri için mükâfat vaadettiği kimse, bunu mutlaka alacaktır. Fakat Allah'ın bir cezâ ile tehdîd ettiği kimse ise, değişik bir şeye sâhip olabilir. Eğer Allah onu cezâlandırır, bu O'nun adâletidir; fakat bağışlarsa, bu da O'nun cömertliğidir. "...**Rabbin kullara karşı zâlim değildir**"². Ve yine Güçlü ve Ulu Allah şöyle buyurur: "**Allah kendisine ortak koşmayı elbette bağışlamaz; bundan başkasını dilediğine bağışlar...**"³

Ve Allah en iyi Bilendir.

1 *Tevhîd*, 325-330, tamamen bu konu hakkındadır. İmam Rızâ, büyük günahların Allah tarafından affolunmayacağı şeklindeki Mu'tezile görüşünü reddeder, s. 326. Şirk suçuna batmamış olmaları şartıyla zina edenler, hırsızlar ve içki içenler bile kurtulacaklardır, s. 329. Ayr. krş.: *FC*, 84 (A.F.).

2 *Fussilet* (41), 46.

3 *Nisâ* (4), 48.

YİRMİÜÇÜNCÜ BÖLÜM

KULA YAZILANLAR HAKKINDAKİ İNANÇ

Allah'ın rahmeti üzerine olsun Şeyh (Ebû Câfer) der ki: Bizim bu konudaki inancımız şudur:¹ Hiçbir kul yoktur ki, onun bütün amellerini yazmak üzere kendine vekil kılınmış iki meleği bulunmasın. Kim bir iyiliğe yönelirse, ona bir iyilik yazılır ve eğer bu iyiliği işlerse, ona on iyilik yazılır. Ama kötülüğe niyetlenirse, o kötülüğü işleyinceye kadar ona birşey yazılmaz. Eğer bu kötülüğü işlerse, yedi saat mühlet tanınır. Bu süre bitmeden önce tövbe ederse, onun aleyhine hiçbir şey yazılmaz. Ama tövbe etmezse, yalnızca bir tek günah yazılır.

Bu iki melek, kulun bir külü üflemesine varıncaya kadar her şeyini yazarlar. Nitekim Allah şöyle buyurur: **“Oysa yaptıklarınızı bilen, değerli yazıcılar sizi gözetlemektedirler”**².

Mü'minlerin Emîri (a.s.), bir keresinde, lüzumsuz sözler söylemekte olan bir adamın yanından

1 Krş.: MC, 129.

2 İnfîtâr (82), 10-12. Krş.: MC, 199. Urduca mütercimi şöyle bir not ekler: Bu âyetten, insanların fiillerinden sorumlu ve irade sâhibi oldukları açıkça belli olmaktadır. İyi ve kötü fiilleri yaratan sanki Allah değildir. Çünkü eğer O olsaydı, insanın sorumluluğu bir sonuç olurdu ve fiiller, insanlara isnad edilemezdi ve böylece, onlar, kötü fiillerinden dolayı cezâlandırılmazlardı. Bu bakımdan fiillerin, Allah'dan değil insandan doğduğu açıktır. (A.F.).

geçiyordu. Ona dedi ki: “Be adam, Şu anda sen, kendi meleğine, Rabbine bir mektup yazdırıyorsun; onun için kendini ilgilendiren Şeylerden söz et ve seni ilgilendirmeyen Şeyleri de terket!”.

Ali (a.s.) dedi ki: “Müslüman kimse, sustuğu müddetçe iyilik eden bir kimse (muhsin) gibi yazılır. Fakat konuştuğu zaman, ya iyilik eden ya da kötülük eden olarak yazılır”.

İki melek, Âdemoğlunun köprücük kemiklerinde durur. Sağda duran melek iyilikleri; solda duran da kötülükleri yazar. Gündüzlere ait iki melek, kulun gün boyu işlediği amelleri; gece melekleri de kulun geceleyin işlediklerini yazarlar.

YIRMİDÖRDÜNCÜ BÖLÜM

ADALET (ADL) HAKKINDAKİ İNANÇ

Allah'ın rahmeti üzerine olsun Şeyh Ebû Câfer der ki: Kutlu ve Yüce Allah, bize adâleti emretmiştir¹. Bizzat O ise, bize karşı, bundan daha da iyi bir şekilde davranmıştır, ki bu da hoşgörüdür, keremdir. Nitekim bu hususta Azîz ve Celîl olan Allah şöyle buyuruyor: **“Kim ortaya bir iyilik koyarsa ona on katı verilir; (87) ortaya kötülük koyan ise ancak misliyle cezâlandırılır; onlara haksızlık yapılmaz”**².

Adâlet, iyiliğe iyilikle; kötülüğe de kötülükle karşılık vermek demektir. Salât ve selâm üzerine olsun Nebî şöyle demiştir: “Azîz ve Celîl Allah'ın rahmeti dışında, hiç kimse yalnızca iyi amellerinden dolayı cennete giremez”.

1 Allah'ın adâleti hakkında bk.: *MC*, 60-63, 195, 234; *BHA*, 111-151, özellikle 149-151. Şiiler adâlete büyük ağırlık verirler. Bk.: *BHA*, 95; Macdonald, *Development*, 136. *Tevhid*'deki yegâne atf, s. 61'dedir. *FC*, 84. (A.F.).

2 En'am (6), 160.

YIRMİBEŞİNCİ BÖLÜM

A'RAF (BURÇLAR) HAKKINDAKİ İNANÇ

Allah'ın rahmeti üzerine olsun Şeyh (Ebû Câfer) der ki: Bizim A'râf¹ hakkındaki inancımız şudur: A'râf, cennet ile cehennem arasında bir sur (burç)'dur ve üzerinde "...**her iki tarafı da sîmalarından tanıyan adamlar vardır**..."². Bu adamlar Hz. Peygamber (s.a.s.) ve vasilerdir (a.s.)³. Onları tanıyan ve onların da kendisini tanıdığı kimseler dışında hiç kimse cennete giremez. Onları inkâr eden ve onların da kendisini inkâr ettiği kimseler dışında hiç kimse de cehenneme giremez.

A'râf'ta, ister kendilerine azâb etsin ister onları bağışlasın Allah'ın emrini ümid edenler vardır.

1 Ethiopic, Jeffrey, 65'den geldiği âşikâr. *MB*, 173. A'râf, mecâzî olarak *De'düm*'de de kullanılır ve imamlara işaret eder, ki insanların nefisleri onların hidâyetleri ile ölümden sonra tezkiye olunacaktır, *FC*, 9 (A.F.). Ayrı. krş.: *Shi'ite*, 164.

2 A'râf (7), 46.

3 Bu vasiler, İsnâ-âşeriye'nin oniki imamıdır (A.F.).

YİRMİALTINCI BÖLÜM

SIRAT HAKKINDAKİ İNANÇ

Allah'ın rahmeti üzerine olsun Şeyh Ebû Câfer der ki: Bizim sırât hakkındaki inancımız şudur¹: O, haktır; bir cehennem köprüsüdür ve bütün yaratılmışların üzerinden geçeceği bir yerdir. Azîz ve Celîl Allah şöyle buyuruyor: **“Sizden cehenneme uğramıyacak yoktur. Bu, Rabbinin yapmayı üzerine aldığı kesinleşmiş bir hükümdür”**².

Başka bir yönden Sırât, Allah'ın hüccetlerinin (imamlar) adıdır³. Allah, dünyada onları tanıyan ve onlara itâat eden kimsenin, üzüntü ve pişmanlık günü olan Kıyâmet Günü'nde, cehennem köprüsü demek olan Sırât üzerinden geçişine müsaade edecektir.

Allah'ın salât ve selâmı ona olsun Hz. Peygamber, Ali'ye (a.s.) şöyle söylemiştir: “Ey Ali! Kıyâmet Günü geldiğinde, sen ve Cebrâil ile beraber Sırât'ın üzerinde oturacağım. Senin velâyetine bir delil getirmeyen kimsenin, Sırât'ın üzerinden geçmesine izin verilmeyecektir”.

1 Tam olarak *MC*, 232-233'de açıklanmıştır. Cehennemin üzerindeki ince bir köprüdür; günahkârlar aşağı düşecek; fakat sâdik mü'minler kurtulacaktır. Macdonald, 296 (Eş'ari). O, “kılıçtan keskin, kıldan incedir”. Aynı eser, 306 (el-Gazzâlî), 311 (Nesefî), 349 (Fudalî); *BHA*, 224; *KP*, 107 (A.F.).

2 Meryem (19), 71.

3 İmam anlamında hüccet için bk.: *FC*, 8. İmam, Allah'ın yeryüzündeki delilidir, *KP*, 22 (A.F.).

YİRMİYEDİNCİ BÖLÜM

MAHŞER YOLU ÜZERİNDEKİ GEÇİTLER HAKKINDAKİ İNANÇ

Allah'ın rahmeti üzerine olsun Şeyh Ebû Câfer der ki: Bizim bu konudaki inancımız şudur: Bu geçitlerin (tepeler = akabât)¹ herbirinin özel adları vardır. Onlardan bir kısmının adı “farz”, “emir” veya “nehy”dir². İnsan farz denilen geçite ulaştığı zaman, bu farzı (hayatında) ihmal etmiş ise, o noktada hapsedilir ve orada kendisinden, Allah'ın hakkı istenir. Eğer oradan işlediği iyi ameller ve kendisine ulaşan rahmet sayesinde çıkarsa, oradan kurtularak başka

1 Urduca mütercimi, Şeyh Mufid'e dayanarak şu açıklamada bulunur: Akabatu Mahşer (Mahşer Tepeleri-Geçitleri) ile Kıyâmet Günü vuku bulacak olan sorgu-sualler ilgili zaruri fiiller kastedilmiştir. Gerçekte akabât, tepeler anlamına gelmediği gibi, herhangi bir hadiste de bunların, insanlardan bir kısmının kolaylıkla bir kısmının da güçlüklerle üzerlerinden geçecekleri tepeler veya dağlar oldukları görülmez. Allah, farz amelleri akabât ile kıyaslamıştır. Bunun sebebi de şudur: Nasıl ki insan dağları aşmayı zor bulursa, farz amelleri işlemek de zordur. Mütercim, *MB'*ye dayanarak şu açıklamada bulunur: Doğru inanış şudur: Kıyâmet Günü farz amel hesabı edilecek; halk kısa mesâfelerde her farz amel ile ilgili sorgu için durdurulacaktır. Eğer bir kimse bu hususta kusursuz bulunursa, Sırat'ın güçlüklerinden kurtulacaktır. Fakat farz amelleri terkeden biri, güçlüklerle düçar olacaktır. Ve o, Allah onu affetmedikçe veya onu ele alacak bir aracı bulunmadıkça, cehenneme atılacaktır. (A.F.).

2 Krş.: *BHA*, 113 (A.F.).

bir geçite gelir. Böylece o, bir geçitten bir geçite sevkedilmekten ve her bir geçitte durdurulup, bu geçitlerin adlarının ifade ettiği işlerle ilgili kusurlarından dolayı sorguya çekilmekten kurtulamaz. Eğer bütün geçitlerden sağlam olarak kurtulursa, ebediyet ülkesine (Dâru'l-Bakaa) ulaşır. Böylece orada, ebedî olarak ölmeyip diri kalacağı bir hayata kavuşur; (88) herhangi bir sefâletin bulaşamayacağı saâdetle mes'ud olur ve Allah'ın yanında peygamberleri, hüccetleri (imamlar) ile sâdıklar, şehîdler ve kullarından sâlih kişilerle birlikte oturur.

Eğer bir geçitte hapsedilir ve bu geçitin hakkı olan hususta sorguya çekilirse, onu ne daha önce işlediği iyi amelleri kurtarabilir, ne de Yüce Allah'ın rahmeti ona ulaşır. Böylece onun ayağı bu geçitte tökezler ve cehennem ateşine atılır. Böyle bir durumdan Allah'a sığınırız.

Bütün bu geçitler, Sirât'ın üzerindedir. Bu geçitlerden birinin adı el-Velâyet'tir. Bütün yaratılmışlar bu geçitte durdurulur ve Mü'minlerin Emîri (Alî b. Ebî Tâlib) (a.s.) ve ondan sonra gelen imamlara (a.s.) bağlılıkları (velâyet) hakkında sorguya çekilirler. Kim uygun bir cevap verirse, (Sirât'ı) geçmesine izin verilir. Ama kim uygun bir cevap veremezse, orada kalır ve cehenneme atılır. Azîz ve Celîl Allah'ın bu konudaki buyruğu şöyledir: **“Durdurun onları; çünkü onlar, sorguya çekileceklerdir”**¹.

Bu geçitlerden bir diğerinin adı el-Mîrsâd (Gözetleme Yeri)'dir, ve Güçlü ve Ulu Allah'ın buyruğuna göre şöyledir: **“Doğrusu Rabbin gözetleme**

1 Saffât (37), 24.

**yerindedir”¹. Güçlü ve Ulu Allah buyurur: “Güç-
lülüğüme ve Ululuğuma and olsun ki, zâlimin
zulmü Benden geçemez”².**

Bu geçitlerden bir diğèrinin adı, er-Rahm’dır. Bunlardan birinin adı el-Emânet’tir. Bu geçitlerden birinin adı es-Salât (namaz)’dır. Herbir farz veya emir veya nehye (yasak) göre isimlenen geçitler vardır. Kul, bunların herbirinden önce durdurulur ve herbirinden sorguya çekilir.

1 Fecr (89), 14.

2 Bu bir âyet değildir. Belki Şiilere göre bir hadis olabilir.

YIRMİSEKİZİNCİ BÖLÜM

HESAB VE MİZANLAR (TERAZİLER- ÖLÇÜLER) HAKKINDAKİ İNANÇ¹

Allah'ın rahmeti üzerine olsun Şeyh (Ebû Câfer) der ki: Bizim hesâb hakkındaki inancımız, onun hak (gerçek) olduğu yolundadır. Onun bir kısmı Güçlü ve Ulu Allah tarafından yerine getirilecektir. Bir kısmını da O'nun hüccetleri (imamlar) yerine getirecektir. Selâm onlara olsun peygamberlerin ve imamların hesaplarını, Güçlü ve Ulu Allah görecektir. Her peygamber kendi vasîsinin hesâbını görecektir. Vasîler de kendi ümmetlerinin hesâbını görecektir.

Kutlu ve Yüce Allah, nebîler ve resuller üzerine şâhiddir. Nebîler ve resuller de vasîler üzerine şâhiddir. İmamlar ise insanlar üzerine şâhiddirler. Nitekim bu hususta Yüce Allah'ın buyruğu şöyledir: **“Her ümmetten bir şâhid, seni de bunlara şâhid getirdiğimiz zaman nice olur?”**². Ve Yüce Allah şöyle buyurur: **“Hiç böyleleri şu kimse gibi olur mu ki o, Rabbinden bir delil üzerinde bulunmaktadır; ayrıca Allah'dan bir şâhid**

1 İyi bir genel mütalea için bk.: *MC*, 167-179, 195, 231 vd.; *Macdonald*, 306 (el-Gazzâli) ve diğer yerler; *BHA*, 224; *KP*, 110; *Affifi*, 163 vd. (A.F.). Hesâb ve mizânın Sünnî inanışta da hak olduğu hk. bk.: *Fıkıh*, 180, 182; *İbâne*, 8.

2 *Nisâ* (4), 41.

onu takibetmektedir”. Bu âyetteki şâhid, selâm üzerine olsun Mü'minlerin Emîri (Ali b. Ebî Tâlib)'dir. Yüce Allah'ın buyruğu şöyledir: **“Muhakkak dönüşleri Bizedir. Sonra onların hesâbını görmek Bize düşer”**².

(İmâm Câfer) es-Sâdık'a (a.s.) Yüce Allah'ın, **“Kıyâmet Günü için adâlet terâzîleri kurarız. Böylece hiçkimseye bir haksızlık edilmez...”**³ âyeti hakkında soruldu. (89) Dedi ki: Terâzîler peygamberler ve vasîlerdir. İnsanlar içinde, cennete, hesâba çekilmeksizin girecekler vardır. Fakat sorguya gelince.. Yüce Allah'ın, **“Kendilerine elçi gönderilmiş olanlara soracağız ve elbette gönderilen elçilere de soracağız”**⁴, yani dîn ile ilgili soru soracağız, buyruğuna göre, bütün yaratılmışlar sorguya geçileceklerdir.

Günaha gelince.. hesâbı görülenin dışında hiç kimse, bundan dolayı sorguya çekilmeyecektir. Yüce Allah şöyle buyurmuştur: **“O gün ne insana ne de cinne günahından sorulmaz”**⁵, yani tefsîrde açıklandığı gibi, başkalarına değil, özellikle Nebî'nin (s.a.s.) ve İmâmların (a.s.) şîasına (tarafdarlarına) günahları sorulmayacaktır⁶.

1 Hûd (11), 17.

2 Ğâşiye (88), 25-26.

3 Enbiyâ (21), 47.

4 A'râf (7), 6.

5 Rahmân (55), 39.

6 Urduca mütercimi, *Mecma'u'l-Beyân*'dan iktibasla İmam Ali er-Rızâ'dan şu rivâyeti nakleder: Birgün o, ashabına şöyle demiştir: Kıyâmet Günü, gerçek mü'minler (Şîa) sorguya çekilmeyeceklerdir. Çünkü onların arasındaki günahkârlar, berzah'da (ölüm ile ba's arasındaki devre) yeterince cezâ çekecekler ve böylece yeniden dirildikleri zaman, herhangi bir günahtan dolayı hesap verme durumunda kalmayacaklardır. (A.F.).

Her hesâbı görülen, çok önemsiz bir duraklama da olsa, cezâyâ çarptırılacaktır. Yüce Allah'ın rahmeti erişmedikçe, hiç kimse, ameli sâyesinde ateşten kurtulamaz ve cennete giremez. Kutlu ve Yüce Allah, ister öncekilerden ister sonrakilerden olsun, bütün kullarına amellerinin toplam hesâbını bildiren bir konuşma yapar. Ve herbir şahıs, bu konuşmanın, başkalarını değil yalnızca kendini ilgilendiren kısmını işitir ve zanneder ki, konuşulan yalnız kendisidir, başkaları değil. Ve bir şahsa hitâbetmek, Yüce Allah'ı diğer birine hitâb etmekten alakoyamaz. Ve O, öncekiler ve sonrakilerin hesâbını, dünya saati ile yarım saatin içinde bitiriverecektir.

Ve Yüce Allah, her insanı, tamamen açık olarak bulacağı ve küçük ve büyük bir tek günahını ihmal etmeksizin hepsini sayarak bütün amellerini kendine söyleyen bir kitapla yüz yüze bırakacaktır¹. Böylece Allah, **“Kendi Kitâbını oku! Bugün hesapçı olarak nefsin sana yeter”**² buyurmak suretiyle, herkesi kendi kendisinin hesapçısı ve hâkimi kılacaktır. Kutlu ve Yüce Allah, bir topluluğun ağızlarını mühürleyecek ve böylece onların elleri, ayakları ve diğer organları, gizlemekte olduklarına şâhidlik edeceklerdir. **“Derilerine dediler ki: Niçin aleyhimize şâhidlik ettiniz? Onlar (derileri) dediler: Herşeyi konuşuran Allah, bizi konuşturdu. İlk defa sizi O yaratmıştı. İşte O'na döndürüyorsunuz. Siz, kulaklarınızın, gözlerinizin ve derilerinizin, aleyhinize şâhitlik etmesinden**

1 MC, 172 vd. Kitâbı sağ eline alana yumuşaklıkla muamele edilecektir. Sol eline alanlar ise sertlikle ve kitâbı arkalarından verilenler de kâfir olup cehenneme gideceklerdir. Aynı eser, 173. (A.F.).

2 İsrâ (17), 14.

gizlenmiyordunuz; yaptıklarınızdan çoğunu Allah'ın bilmeyeceğini sanıyordunuz”¹.

Hesâbın ne şekilde olacağını, Yüce Allah dilerse, “*Hakikatul-Meâd*” kitabında ayrıca ele alacağım.

1 Fussilet (41), 21-22.

YIRMİDOKUZUNCU BÖLÜM

CENNET VE CEHENNEM HAKKINDAKİ İNANÇ

Allah'ın rahmeti üzerine olsun Şeyh Ebû Câfer der ki: Bizim cennet hakkındaki inancımız şudur¹.
(90) Cennet, ebediyet ve selâmet ülkesidir (Dâru'l-

1 Cennet kelimesi için bk.: Jeffrey, 103. *Vas. Abi Han.*, md. 20 (*MG*, 129)'ye göre cennet haktır; yaratılmıştır ve ebedidir; içindekiler yok olmayacaklardır (md. 27). Ayr. bk.: *MG*, 160. Hişâmiler, Dırârililer, Cehmiler ve bir kısım Kaderiyeciler gibi bazıları dünyevi bir cennete inanırlar: Aynı eser, 166. Bir kısım insanlar cennete sorgusuz-sualsiz gireceklerdir: Aynı eser, 177. Cennet nimetleri Kur'an'da ve itikâdi esaslarda tasvir edilmiştir. Meselâ, kötülükten uzak, insan veya cinlerin dokunmadığı siyah gözlü huriler, vs.: Aynı eser, 234. Sonraki itikâdi eserler, *Fıkh Ekber* gibi, (Kırş.: *Fıkh*, 182), bir günah işlememiş olmak şartıyla her mü'min belli bir süre cezâ çektikten sonra cennete girecektir: Aynı eser, 268. Ayr. kırş.: Wensinck, *Handbook*, 180. Cennet, *EI*, I, 1014 (*İA*-cennet). Nicholson, *Lit. History of the Arabs*, 168'de "The Belief of carly Mohammedans respecting a Future Existence" (*Journal of Theological Studies*, Oct. 1904, s. 20 vd)'tan iktibasla Prof. A.A. Bevan'a göre cennetin tam bir hissi kavram olduğunu düşünmenin doğru olmadığını söyler. *BHA*, 226-236; *FC*, 7, 15; 81-85; *KP*, 71, 96, 105. Hasan b. Sabbâh'ın Haşhaşiler için dünyevi bir cennet yaptığı hususu müşterek bir inançtır. Maamafih W. Ivanow, bunun Alamut'ta 17 Ramazan 559/8 Ağustos 1164'de el-Kahir bi-Ahkâmillah Hasan tarafından yapılan Kıyâmetu'l-Kıyâme'nin iddiasının yanlış anlaşılması olduğunu açıklar (*EI*, Sup. İsmâiliye mad., 99 vd -*İA*: İsmâiliye) (A.F.).

Bakaa ve Dâru's-Selâme)¹. Orada ne ölüm, ne ihtiyarlık, ne eksiklik, ne hastalık, ne yok oluş (zevâl), ne dermansızlık, ne düşünme, ne üzüntü, ne ihtiyaç ve ne de fakirlik vardır. Orası zenginlik yeri, saâdet ülkesi, sükûnet diyârı ve kerîmlik ülkesidir. Cennette olanlara ne dert ne de yorgunluk ârız olur. Orada nefislerin arzuladığı ve gözlere zevk veren şeyler bulunacak ve onlar, orada temelli kalacaklardır. Orası öyle bir yerdir ki, sâkinleri Yüce Allah'ın komşuları, yakın arkadaşları (evliyâ'), sevgilileri ve O'nun kerîmliğine erenlerdir. Onlar, mertebelerine göre birçok çeşittirler. Aralarında, melekler gibi² Allah'ı takdîs (kutlulama), tesbîh (yüceltme) ve tekbîr

1 MC, 129, 130, 165, 185, 195, 211, 268. (A.F.).

2 Bu görüş Urduca mütercimi tarafından ciddi şekilde tenkid edilmiştir. Bir bakıma idealistik görüşünde Şeyh'i takib edecek yerde, mütercim Şeyh Mufid'e dayanarak şunları söyler: Şeyh Mufid der ki: Melekler gibi, bazılarının Allah'ı ibâdet ve takdîsle saadete kavuşacaklarına inanmak doğru değildir. Önce bu, Kur'an'a zıttır. Allah buyurur ki: "... **Cennetin yiyecekleri sürekli**dir..." (Ra'd (13) 35); "**Onları iri siyah (ceylan) gözlülerle eşlendiririz.**" (Duhân (44), 54; Tûr (52), 20); "**Doğrusu bugün, cennetlikler eğlenmeye meşguldürler; onlar ve eşleri gölgeliklerde, tahtlar üzerine yaslanmışlardır.**" (Yâ-Sîn (36), 55-56)' "... **Onlara orada tertemiz eşler vardır...**" (Bakara (2), 25). Bu kuvvetli delillere rağmen, Şeyh es-Sadûk nasıl olup da böyle bir imân esasını ortaya atmıştır?

İkinci olarak bu inanç, Şiîlerin icmâna aykırıdır. Gerçekte bu, hıristiyanların icmâdır ve böyle bir inanç Kur'an'a aykırıdır. Âlim bir kişi olan mütercim Muhammed İ'câz Hasan Bedâyûnî'nin hiddetinin gerçek sebebi, Şeyh Mufid'i takiben, bu son cümlede görünmektedir.

Wensinck, meleklerin durumunu genişçe ele almıştır, MC, 198 vd. İsmâilî düşüncede melekler, manevî fikirler veya tabii olayların tecerrüdüdür, FC, 68 n. İsmâillikte mükâfat ve mücâzat manevî birer vasıftır; maamafih cennet ve cehenneme inanç, imânın esaslarındandır: Fyze, *Ismaili Law of Wills*, 71-74. (A.F.).

(ululama) yoluyla nîmetlenenler vardır. Ve onların arasında türlü türlü yiyecekler ve içecekler, meyveler, yataklar ve güzel hûriler, genç oğlanların hizmeti ile ve yastıklar ve halılar üstünde oturarak ve gümüş elbiseler içinde nîmetlenenler vardır. Onların hepsi de, isteklerine uygun olarak, kendilerine Allah tarafından bağışlanacak olan arzu ettikleri ve istedikleri şeylerden zevk alacaklardır.

(İmâm Câfer) es-Sâdık (a.s.) dedi ki: İnsanlar Allah'a üç sınıf hâlinde ibâdet ederler. Onlardan bir sınıf, O'nun cennetinin şevki ve sevâbının ümidi ile ibâdet ederler. Bu, hizmetçilerin ibâdetidir. Onlardan bir diğer takım, O'na cehenneminden korktuğu için ibâdet eder. Bu da kölelerin ibâdetidir. Onlardan öteki bir sınıf ise, O'na, O'nun sevgisinden dolayı ibâdet ederler. Bu, kerîm olanların ibâdetidir ve bunlar, emîn olanlar (ümenâ') 'dır. Güçlü ve Ulu Allah'ın bu konudaki buyruğu şudur: **"Ve onlar o gün korkudan emîn kalırlar"**¹.

Ve bizim cehennem hakkındaki inancımız şudur²: Cehennem bir alçalma yeri ve kâfirler ve isyancılarından oç alma ülkesidir. Orada, ancak kâfirler ve müşrikler temelli kalacaklardır. Tevhîd ehlerinden

1 Neml (27), 89.

2 Cehennem kelimesi Jeffrey, 105-106 tarafından açıklanmıştır. Mutezile, cehenneme girenin oradan bir daha hiç çıkmayacağını söyler, *MC*, 62. Fakat genel ifadesiyle şefâat vukû buluacaktır, 184. Cehm'e göre cehennem, cennet gibi yok olacaktır, 121. Fakat bu, reddolunmuştur. Cehennem yaratılmıştır, fakat ebedidir, 129, 165, 185, 195, 212, 273. Bu, cennet ve cehennemin ebediliği konusunda Tahavî'nin görüşüne zıttır, 165 (n. 5). Kâfirler orada ebedi olarak kalacaklardır, 129, 131; fakat mü'minler şefâatle kurtulacaklardır, 130, 184, özellikle 274. Genel fikirler için bk.: *EI*, I, 998 (*IA*-cehennem md.); Macdonald, 306; *BHA*, 230-236. Doğu İsmâîlileri arasında imamı bilmemek cehenneme götürür, *KP*, 48, 61. (A.F.).

günah işliyenlere gelince.. onlar, kavuşacakları Allah'ın rahmeti ve ulaşacakları şefâatle oradan çıkacaklardır¹. Rivâyet edildiğine göre, cehenneme girdikleri takdirde, Tevhîd ehlinde hiç kimseye acı isâbet etmeyecek; acı, onlara, ancak oradan çıkarırken isâbet edecektir, ve bu acılar, bizzat kendilerinin kazandıklarının karşılığıdır. Çünkü Allah **“kullara zulmedici değildir”**².

Cehennem halkı, gerçekten acınacak durumdadırlar. Ne ölmelerine hüküm verilmiştir, ne de cehennemden azâbından bir kısmı onlardan azaltılacaktır. (91) **“Orada, yaptıklarına uygun bir cezâ olarak kaynar su ve irinden başka ne bir serinlik ne de içilecek bir şey tadarlar”**³. Yemek istediklerinde, zakkum yerler. **“Eğer (susuzluktan) feryâd edip yardım isterseler, erimiş maden gibi yüzleri haşlayan bir su ile kendilerine yardım edilir. O ne kötü bir içecektir ve ne kötü bir dayanaktır”**⁴. Ve onlar uzak bir mesâfeden bağırarak ve diyecekler ki: **“Rabbimiz, bizi buradan çıkar. Eğer bir daha günaha dönerssek, doğrusu zulmetmiş oluruz”**⁵. Bir süre onlara cevap verilmeyecektir. Sonra onlara şöyle buyrulacaktır: **“Sinin orada! Benimle konuşmayın”**⁶. Ve onlar seslendiler: **“Ey Mâlik! Rabbin bizim**

1 MC, 184. BHA, 231, günahkârların yüzlerini Hayat Kaynağı ile yıkadıktan sonra, yüzlerinin nasıl dolunaylar gibi ortaya çıkacağını ileri sürer. Şefâatala ilgili olarak bk.: Aynı eser, 234. (A.F.).

2 Fussilet (41), 46.

3 Nebe' (78), 24-26.

4 Kehf (18), 29.

5 Mu'minûn (23), 107.

6 Mu'minûn (23), 108.

işimizi bitirsin. Mâlik dedi: Siz burada mutlaka kalacaksınız!”¹.

Sahih senetlerle rivâyet edildiğine göre Yüce Allah, bazı adamların cehenneme sokulmasını emredecek ve sonra Mâlik’e şöyle diyecek: “Ateşe söyle onların ayaklarını yakmasın; çünkü onlar mescide yürürlerdi. Onların ellerini de yakmasın; çünkü duâ ederken onları Bana doğru kaldırırlardı. Dillerini de yakmasın; çünkü onlar çokça Kur’an okurlardı. Onların yüzlerini de yakmasın; çünkü eksiksiz bir şekilde abdest alırlardı”. Bunun üzerine Mâlik şöyle diyecek: “Ey şakîler! Hâliniz nice olacak?” Ve onlar şu cevabı verecekler: “Biz Allah’dan başkası için amel ediyorduk”. Bunun üzerine şöyle denecek: “Öyle ise mükâfatınızı, kendisi için amel ettiğinizden alınız!”.

Bizim cennet ve cehennem hakkındaki inancımız, onların ikisinin de yaratılmış oldukları ve Allah’ın salât ve selâmı ona olsun Nebî’nin cennete girdiği ve cennete çıkarken cehennemi de gördüğü şeklindedir.

İnancımıza göre hiç kimse, cennet veya cehennemdeki yerini görmeden, bu dünyadan ayrılamaz. Ve mü’min, bu dünyada en güzel olarak gördüğü yer kendisine gösterilmeden ve âhiretteki yerini görmeden bu dünyadan çıkamaz. Sonra o, dünya ile âhîret arasında serbest bırakılır ve o, ruhunu teslim ederken âhîreti seçer. Halk arasında şöyle denir: “Filân kimse nefsini armağan ediyor”. Şimdi hiç kimse, mecbûr edilmedikçe veya zorlanmadıkça, kendi gönül rızâsı dışında hiçbir şeyi armağan etmez.

¹ Zuhruf (43), 77. Mâlik, cehennemden bekçilerinden birinin adıdır.

Âdem'in cennetine gelince.. o, bu dünyanın bahçelerinden bir bahçedir. Orada güneş doğar ve batar ve o, ebediyet cenneti (cennetu'l-huld) değildir. Eğer o ebediyet cenneti olsaydı, Âdem oradan temelli olarak çıkmazdı¹. İnançımıza göre cennet ehli, cennette sevâblarıyla temelli olarak kalır. Cehennem ehli de cehennemde günahları karşılığı temelli kalır². Hiç kimse, kendisine cehennemdeki yeri gösterilip, "işte yerin burasıdır; eğer Allah'a isyan etseydin, burada olacaktın" denmedikçe cennete giremez. (92) Ve hiç kimse, kendisine cennetteki yeri gösterilip, "işte yerin burasıdır; eğer Allah'a itâat etseydin, orada olacaktın" denmedikçe de cehenneme giremez. Böylece (mü'minler) cennetteki köşklere, ötekilerinin yerine vâris olurlar. Güçlü ve Ulu Allah'ın buyruğu da böyledir: **"İşte vâris olacaklar, orada ebedî kalacaklardır"**³. Mü'minlerin en azının cennetteki yeri, bu dünyada sâhip olduğundan on misli fazla olacaktır.

1 Bu çok önemli bir inançtır. Krş.: MC, 166 (A.F.).

2 Urduca mütercimi, Şeyh Mufid'e dayanarak şu dipnotu ekler: Bir kısım insanlar, dâimî olarak cehennemde kalmakla birlikte, bir kısmı da bir süre sonra, mâsum insanların şefâatî ile kurtulacak ve temelli cennette kalmak üzere oraya gireceklerdir. Fakat kâfirler, ümid edildiği gibi, temelli cehennemde kalacaklardır. Krş.: s. 80, n. 1. (A.F.).

3 Mu'minûn (23), 10-11.

OTUZUNCU BÖLÜM

VAHYİN ALLAH'DAN EMİR VE NEHY OLARAK KİTAPLAR HALİNDE İNİŞİNİN KEYFİYETİ HAKKINDAKİ İNANÇ¹

Şeyh (Ebû Câfer) der ki: Bizim bu konudaki inancımız şudur: İsrâfil'in iki gözü arasında bir levha vardır. Allah vahiy aracılığı ile konuşmak istediği zaman, levha İsrâfil'in alınına çıkar. Bunun üzerine O, levhanın içine bakar ve içindekileri okur². Sonra İsrâfil onu Mikâil'e ulaştırır; Mikâil Cebrâile ulaştırır; sonra Cebrâil de peygamberlere ulaştırır.

1 Vahyin inişi (Nuzûlu'l-Vahy) hakkında genel bilgi için bk.: Wensinck, *EI*, IV, 1091-1093; Macdonald, 335. *Tevhîd* (s. 177)'de İbn Bâbeveyh, Kur'an'ın yaratılmamış olduğuna dair bir hâdis rivâyet eder. *KP*, 35 ve özellikle 69, burada vahy ve ilham ayrılmıştır, ve 85. s. el-Fudalî, vahyi anlatır; fakat İsrâfil'den söz etmez: Macdonald, 335. (A.F.).

2 Urduca mütercimi burada bir not ekler: Şeyh Mufid'e göre bu, doğru bir imân esası değildir. el-Kummi'nin vahy hakkındaki sözleri, âhâd haberlere dayanmakta olup Şii âlimler bunlar üzerinde müttelik değildirler. Bu sebepten, buna güvenilemez. Doğru inanç şudur: Vahy, Hz. Peygamber'e iki ayrı yoldan gelmiştir. Bazan Allah, bizzat Kendisi Hz. Peygamber'e vahyetmiştir, ki bu tarzda Hz. Peygamber solar sararırdı. Bazan da vahy, ona Cebrâil'in aracılığı ile gelirdi. (A.F.).

Nebî'ye ârız olan baygınlık hâline gelince . . bu, Yüce Allah'ın doğrudan ona hitâb etmesi sırasında olurdu. Öyle ki, şiddetinden ağırlık duyar ve terlerdi. Cebrâil ise, Nebî'ye (s.a.s.) hürmetinden dolayı, izin almadan huzuruna girmezdi ve önüne bir kulun-kölenin oturuşu gibi otururdu.

OTUZBİRİNCİ BÖLÜM

KUR'AN'IN KADİR GECESİNDE İNİŞİ HAKKINDAKİ İNANÇ¹

Şeyh (Ebû Câfer) der ki: Bizim bu konudaki inancımız şudur: Kur'an, Ramazan ayında Kadir gecesinde el-Beytu'l-Ma'mûr'a² bir defada inmiştir. Sonra el-Beytu'l-Ma'mûr'dan yirmi yıllık süre içinde inmiştir³. Güçlü ve Ulu Allah, Nebîsine (s.a.s.)

1 Macdonald, 335 (el-Fudali); Wensinck, *Handbook -Night of Decree (Leyletu'l-Kadr)*, 176. Neden Kadir gecesini dendiği hususu tam olarak MB, 309'da anlatılmıştır (A.F.). Krş.: *Usûl*, I, 242-253.

2 Bu, cennette (üçüncü veya dördüncü veya beşinci veya yedinci kat cennette) hergün yetmiş bin meleğin ziyaret ettiği bir binadır. Tam Ka'be'nin üstündedir. Ali b. İbrahim'den rivâyet edildiğine göre bu bina, Allah tarafından, Ka'be'nin bu dünyadakilerin olduğu gibi, cennettekilerin tövbe etmeleri maksadıyla kurulmuştur, *MB*, 309. Krş.: *Beytu'l-İzze*, Macdonald, 335 (A.F.).

3 *MB*-23 yıldır (A.F.). Sünnî inanışa göre de 23 yılda inmiştir.

Urduca mütercimi şöyle der: Şeyh Mufid bu görüşü doğru olarak kabul etmez. Bu, âhâd habere dayandırılmıştır. Kur'an'ın zaman bakımından yeni bir takım olaylara işaret eden belli âyetlerinden açıkça görülmektedir ki, Kur'an'ın tamamı, bir defada Beytu'l-Ma'mûr'a indirilmiş olamaz. Gerçekte o, ihtiyaçların doğuşuna bağlı olarak parça parça indirilmiştir.

Urduca mütercimi, iki görüş arasında hüküm mevkiinde oturarak der ki: Kur'an'da bulunan herşey, ta başlangıçtan itibaren Allah'a mâlumdur (yani O, gelecek olayları taferruatlı bilgisire sâhiptir). Sonra belli olayların olması üzerine, Kur'an'ın hâl-i hazırda mevcut olan uygun âyetleri, zaman zaman indirildi. (A.F.).

onun ilmini topluca vermiş ve sonra şöyle buyurmuştur: **“Ey Muhammed! Sana vahyedilmesi bitmezden önce Kur’an’ı tekrarda acele edip durma; Rabbim! İlmimi artır, de.”**¹; **“Onu acele tekrarlamak için dilini kıpırdatıp durma. Onu senin kalbinde toplamak ve sana okutmak bize düşer. Sana Kur’an’ı okuduğumuz zaman, onun okunuşunu takib et. Sonra onu açıklamak Bize düşer”**².

1 Tâ-Hâ (20), 113.

2 İnsân (76), 16-19.

OTUZİKİNCİ BÖLÜM

KUR'AN HAKKINDAKİ İNANÇ

Şeyh (Ebû Câfer) der ki: Bizim Kur'an hakkındaki inancımız şudur¹: Kur'an, Allah'ın kelâmı, vahyi, indirmesi, sözü, ve Kitâbı'dır. **"Kur'an'a ne önünden ne de ardından bâtil gelmez. O, Hikmet Sâhibi, Çok Övülen'den gelmiştir"**². **"İşte gerçek kıssa budur"**³; **"Elbette o (Kur'an), ayırdedici bir sözdür; şaka değildir"**⁴.

Ve Kutlu ve Yüce Allah, Kur'an'ın Yaratanı⁵, İndireni, Rabbi, Koruyanı ve Söyleyenidir.

1 Ehl-i Sünnet'in Kur'an hakkındaki görüşü için bk.: *Fıkıh*, 180, 182; *İbâne*, 19 vd. Buna göre Kur'an yaratılmamıştır.

2 Fussilet (41), 42.

3 Âl-i İmrân (3), 62.

4 Târik (86), 13-14.

5 Buna göre Kur'an'ın yaratılmış olduğu anlayışı çıkmaktadır. Zaten Mu'tezile ve Şia, Kur'an'ın yaratılmış olduğu inanışındadır. Ayr. krş.: *Akâid*, 59 vd.; *Shi'ite*, 95 vd.

OTUZÜÇÜNCÜ BÖLÜM
**KUR'AN'IN HACMİ (MEBLAG)
HAKKINDAKİ İNANÇ**

Şeyh (Ebû Câfer) şöyle der: İncancımız odur ki, Yüce Allah'ın, Nebîsî Muhammed'e -Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun- indirdiği Kur'an, iki kapak (deffeteyn) arasındadır; insanların ellerinde olandır ve bundan fazla değildir. Halka göre sûrelerinin sayısı, yüzondörttür. Bize göre ise "ed-Duhâ" (Duhâ: 93. Sûre) sûresi ile "Elem-neşrah" (İnşirah: 94. Sûre) sûresi bir tek sûredir. "Elem-tera-keyfe" (Fîl: 105. Sûre) sûresi ile "Li-îlâfî" (Kureyş: 106. Sûre) sûresi bir tek sûredir.

Bizim, Kur'an'ın bundan (mevcut halinden) fazla olduğunu söylediğimizi ileri süren, bir yalancıdır.

Kur'an'ın bütün sûrelerini okumanın sevâbı, Kur'an'ı tam olarak hatm etmenin sevâbı, bir rek'atta iki sûre okumanın cevâzı¹, farz namazdaki bir rek'atta iki sûre arasında Kur'an okumanın yasaklanması üzerine rivâyet olunanlar², bizim Kur'an hakkında

1 Urduca mütercimi, bunun sünnet namazda olduğunu söyler (A.F.).

2 Bu, farz namazda Fâtiha'dan sonra bir atlayarak üst ve alttan iki sûre veya âyetler okumanın yasak oluşundan söz ediyor (A.F.).

söylediklerimizin tasdîki ve onun hacminin (meblağ), halkın ellerinde bulunandan fazla olmadığına doğrulanmasıdır. Aynı şekilde Kur'an'ın tamamının bir gecede okunmasının yasaklanması (nehy) ve Kur'an'ı üç günden az bir zamanda hatmetmenin de câiz olmaması hakkında rivâyet edilenler, söylediklerimizin tasdîkidir.

Aksine biz diyoruz ki, şu anda Kur'an'da bulunmayan öyle çok vahiy inmiştir ki, eğer onlar Kur'an'da toplansaydı Kur'an'ın âyetlerinin toplam sayısı onyedi bin olurdu. Ve bunlar, söz gelişi, Cebrâil'in (a.s.) Allah'ın salât ve selâmı ona olsun Nebî'ye, "Allah sana: Ey Muhammed (s.a.s.)! Yarattıklarına Benim davrandığım gibi davran" demesi gibidir. Veya yine onun (Cebrâil), "halkın nefreti ve düşmanlığından sakın" demesi gibidir. Veya onun (Cebrâil), "ne kadar yaşarsan yaşa, sonunda öleceksin; istediğin kadar sev, sonunda ayrılacaksın; istediğin kadar çalış, sonunda onunla karşı karşıya geleceksin. Mü'minin şerefi gece kıldığı namazdır; yüceliği ise, halka eziyet vermekten kaçınmasıdır" demesi gibidir. Ve Nebî'nin (s.a.s.) "Cebrâil dâimâ misvak kullanmamı tavsiye etti. Öyle ki, tükürüklerimin tükenmesinden veya beni dişsiz bırakmasından korktum. Bana dâimâ komşuyu tavsiye etti. O kadar ki, komşumu bana vâris kılacağını zannettim. Bana dâima kadın (zevce) hakkında öğütlerde bulundu. Öyle ki, onu boşamanın doğru olmayacağını zannettim. Bana dâima köleleri tavsiye etti. O kadar ki, belli bir süre içinde kölenin hür kılınmasını emir buyuracağını zannettim" demesi gibidir. Veya Cebrâil'in, Hendek savaşının sonunda, "Ey Muhammed (s.a.s.)! Kutlu ve Yüce Allah sana ikindi namazını, (94) Benû Kureyza dışında

kılmamanı emrediyor” demesi gibi. Ve Allah’ın salât ve selâmı üzerine olsun onun (Hz. Peygamber), “Rabbim bana farzları yerine getirmemi emrettiği gibi, insanlara da hoşça muâmele etmemi emretti” demesi gibi. Yine onun “Biz peygamberler topluluğuna, insanlara akıllarınca konuşmamız emrolunmuştur” deyişi gibi. Yine onun (s.a.s.), “Cebrâil Rabbimin huzurundan bana gözlerimi parlatan ve göğsümü ferahlandıran bir emir getirdi ve dedi ki: Güçlü ve Ulu Allah, Ali’nin, mü’minlerin emîri ve alınlarında, el ve ayak bileklerinde (abdest ve namazdan doğan) bir aklık bulunanların önderi olduğunu buyuruyor” demesi gibidir¹. Ve Onun (s.a.s.). “Cebrâil bana geldi ve dedi ki: Ey Muhammed (s.a.s.)! Kutlu ve Yüce Allah, Fâtıma’yı Kendi arşının üstünde Ali’ye nikâhladı ve buna, meleklerin seçilmişlerini şâhid kıldı. Bu dünyada onu, onunla (Ali) evlendir ve buna, ümmetinin seçilmişlerini şâhid kıl” demesi gibi.

Bunlara benzer haberler pek çoktur. Onların hepsi de vahiydir; fakat Kur’an değildir. Eğer Kur’an olsalardı, mutlaka onun içinde olurdu, dışında değil. Mü’minlerin Emîri-salât ve selâm üzerine olsun-Kur’an’ı topladığı ve getirdiği zaman, onlara şöyle dedi: “İşte bu, Rabbimiz Allah’ın, Nebînize indirdiği ne bir harf eklenmiş ne de bir harf eksik bırakılmış Kitâbı’dır”. Ona şöyle dediler: “Bizim onun içindekilere ihtiyacımız yoktur. Senin sâhib olduğun şeye biz de sâhibiz”. Bunun üzerine o şöyle diyerek uzaklaştı: **“Fakat onlar verdikleri sözü arkalarına attılar ve ona karşılık birkaç para aldılar. Satın aldıkları ne kötü şeydir!”**².

¹ Burada sözü edilen haberlerin birçoğuna Sünnî kaynaklarda da rastlanmaktadır.

² Âl-i İmrân (3), 187.

(İmâm Câfer) es-Sâdık (a.s.) dedi ki: Kur'an tektir; Tek olanın katından tek olan Nebî'ye inmiştir. Ayrılıklar, ancak râviler bakımından olmaktadır. Kur'an'da Yüce Allah'ın, "... **And olsun, eğer Allah'a ortak koşarsan amelin boşa gider ve ziyâna uğrayanlardan olursun**"¹ âyeti gibi bir âyet veya Yüce Allah'ın, "**Tâ ki Allah senin geçmiş ve gelecek günahlarını bağışlasın...**"² âyeti gibi veya yine O'nun, "**Seni yolunda pekiştirmemiş olsaydık, and olsun ki, az da olsa onlara meyledecektin. O takdirde de sana, hayatın da ölümün de kat kat azâbını tattırırdık...**"³ âyeti gibi âyetlerle bunlara benzeyen âyetlere gelince.. bizim bu konudaki inancımız şu atasözünde açıkça bildirilmiştir: "Kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla!"⁴.

1 Zümer (39), 65.

2 Fetih (48), 2. Urduca mütercim şöyle söyler: Mufaddal b. Omer dedi ki: Biri bu âyetin anlamını İmâm Câfer es-Sâdık'a sordu. İmam şöyle dedi: Allah'a yemin ederim ki, Hz. Peygamber hiçbir günah işlememiştir. Gerçek anlamı şudur: Onun şefâatı vasıtasıyla ki, Ali taraftarlarının geçmiş ve gelecek günahları affolunacaktır (*Mecma'u'l-Beyân*).

Urduca mütercimi, başkalarının günahları için başkaları adına günaha maruz kalma durumu ve bundan kurtuluş için bir misâl getirir. Bir hükümdar, kendi arkadaşlarından birini eyâlet vâlisi olarak tayin eder ve ona, "bu insanların iyi davranışlarından sen sorumlusun" der. Bu tebaanın bir kısmı, kanunu çiğner ve cezâ için huzura çıkarılır. Vâli şefâat eder ve hükümdar da der ki: "Onların yanlış hareketleri, senin şefâatin olmadıkça affedilmeyecektir ve bu, hatâların bizzat senin tarafından işlenmiş olması faraziyesi ile yapılabılır". Aynı şekilde, aslında ümmeti kastettiği halde, Hz. Peygamber'e hitabeden birçok âyet vardır. (A.F.).

3 İsrâ (17), 74-75.

4 "İyyâki a'nî ve's-mâi yâ câretu", bir Arap atasözüdür ve kelime kelime, "seni kastediyorum, ey komşu kızı sen dinle" demektir.

Kur'an 'da "av" (veya) kelimesinin geçtiğinin her defasında, işâret ettiği şahsa bir seçim hakkı bırakılmaktadır. Kur'an'da nerede bir "Yâ eyyuhe'l-lezîne âmenû" (ey inananlar) varsa, bu, Tevrat'taki "yâ eyyuhe'l-mesâkîn" (ey miskînler) karşılığıdır. "Yâ eyyuhe'l-lezîne âmenû" (Ey inananlar) diye başlayan her âyet, kumandanları, emîrleri, en şerefli ve ilkleri olarak, ancak Ali b. Ebî Tâlib'e (a.s.) işâret eder. (95) Cennete işâret eden her âyet, ancak Nebî ve imamlar -Allah'ın salât ve selâmı hepsinin üzerine olsun-, onlara uyanlar ve taraftarları hakkındadır. Cehenneme işâret eden her âyet ise, onların düşmanları ve onlara muhalif olanlar hakkındadır. Öncekiler (peygamberler ve imamlar) hakkında anılan âyetlerdeki hayırla ilgili olan herşey, aynı zamanda hayır sâhibi olanlara da tatbik edilebilir. Ama onlarda rastlanılan kötü ile ilgili hususların, kötülük sâhibi olanlara tahsisi câizdir. Peygamberler arasında, Nebî Muhammed'den (s.a.s.) daha hayırlısı; vasîler arasında onun vasîlerinden üstünü; ümmetler içinde, başkası değil hakîkate onun Ev Halkı'na (Ehl-i Beyt) (s.a.s.) uyanlar (şîa)'dan üstünü ve kötüler içinde de halktan onlara düşman ve muhalif olanlardan daha kötüsü yoktur.

OTUZDÖRDÜNCÜ BÖLÜM

NEBİLER - RESULLER - İMAMLAR VE MELEKLER HAKKINDAKİ İNANÇ

Allah'ın rahmeti üzerine olsun Şeyh Ebû Câfer der ki: Nebîler, resuller ve hüccetler (imamlar) –Allah'ın salât ve selâmı üzerlerine olsun– hakkındaki inancımız, onların meleklerden daha üstün oldukları yolundadır. Güçlü ve Ulu Allah, meleklerle, **“Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım”** dediği zaman meleklerin O'na **“Orada bozgunculuk yapacak, kan dökecek birini mi yaratacaksın? Oysa biz Seni överek tesbîh ediyor ve Seni takdîs ediyoruz, dediler. O, Ben sizin bilmediklerinizi bilirim, dedi”**¹ âyetinde ifade edilen görüşler, Âdem'in (a.s.) mertebesinden ötürüdür. Onlar, kendi mertebelerinin üstünde bir mertebeden başka şey istemediler. İlim ise üstünlüğü gerektirir. Yüce Allah şöyle buyurdu: **“Adem'e isimlerin tamamını öğretti. Sonra onları meleklerle sunup, haydi doğru iseniz onların isimlerini Bana söyleyin dedi. Dediler ki: Sen Yücesin; bizim Senin bize öğrettiğinden başka bir bilgimiz yoktur, Şüphesiz Sen Bilen'sin, Hakîmsin. Dedi ki: Ey Adem, bunlara onların isimlerini bildir. O (Adem), bunlara onların isimlerini haber ve-**

¹ Bakara (2), 30.

rince, O, Ben size, Ben göklerin ve yerin gizlediklerini bilirim ; sizin açıkladığınızı ve içinizde gizlediğinizi bilirim, dememiş miydim? dedi”¹. Bütün bunların hepsi de, Âdem’in (a.s.) bir nebî olmasından dolayı, meleklerle üstün tutulmasının gerektiğini gösterir. Ayrıca Güçlü ve Ulu Allah’ın **“bunlara onların isimlerini bildir”** buyurması da bu hususu destekler.

Âdem’in (a.s.) meleklerden üstün oluşunun delillerinden biri, Allah’ın meleklerle, Âdem’e (a.s.) Yüce Allah’ın buyruğuna uygun olarak secde etmelerini emretmesi üzerine **“meleklerin hepsinin de top-luca secde”²** etmeleridir. Güçlü ve Ulu Allah, ancak daha üstün birinin önünde secde etmeyi emretmiştir. Onların Güçlü ve Ulu Allah’a secdeleri, O’na olan kullukları ve itâatları sebebiyle idi. Âdem’e (a.s.) secdeleri ise, Allah’ın onun soyundan gönderdiği (96) Nebî (s.a.s.) ve imamlara (a.s.) ikramdan dolaydır. Allah’ın salât ve selâmı ona olsun Nebî şöyle dedi: “Ben, Cebrâil, Mikâil, İsrâfil ve Allah’a yaklaştırılmış bütün meleklerden daha üstünüm ve ben, insanların en hayırlısı ve Âdem oğullarının efendisiyim”.

Güçlü ve Ulu Allah’ın, **“Ne Mesîh Allah’a kul olmaktan çekinir, ne de Allah’a yaklaştırılmış melekler...”³** âyetine gelince.. bu âyet, onların, selâm üzerine olsun İsâ’dan üstün olmalarını icâb ettirmez. Yüce Allah bu âyeti, ancak, insanlar arasında İsâ’nın tanrılığına inananlar ve ona tapanlar –ki bunlar hıristiyanların bir sınıfıdır– ve yine insanlardan meleklerle tapanlar – ki bunlar,

1 Bakara (2), 31-33.

2 Hıcr (15), 30.

3 Mâide (5), 172.

Sâbiiler ve diğerleridir- bulunduğu için buyurmuştur. Güçlü ve Ulu Allah, “**Mesîh Allah’a kul olmaktan hiç çekinmez . . .**”¹ yani Mesîh ve Ben’im dışımda kendilerine tapılanlar Bana kul olmaktan hiç çekinmeyeceklerdir, buyurmuştur.

Melekler, ruhânî varlıklardır. Mâsumdurlar. Kendilerine emrettiği her şeyde Allah’a karşı gelmezler ve buyurulanları işlerler. Yemezler, içmezler, acı duymazlar, eksiklik-noksanlık hissetmezler, ihtiyarlamazlar ve dermansız kalmazlar. Yiyecekleri ve içecekleri Allah’ı tesbîh (yüceltme) ve takdîs (kutlulama)’dır. Hayatları, Arş’in rüzgârı ve tad aldıkları şey de çeşitli ilimlerden gelir. Yüce Allah onları, dilediği gibi, kudreti ile nurlar ve ruhlar şeklinde yaratmıştır ve onların arasındaki her sınıf, yaratılmışlardan bir cinsi korur.

Biz, onlardan üstün kıldıklarımızın (nebîler ve imamların) üstünlüklerini söyledik. Çünkü Allah tarafından yaratılan şeylerin muhtelif cinsleri arasında onlara uygun olan durum, meleklerin durumundan daha büyük ve daha üstündür. Ve Allah en iyi Bilendir².

1 Nisâ (4), 172.

2 Nebiler hakkında ayr. krş.: *Akâid*, 48 vd.; *Shi’ite* 139 vd.; Sünnî görüş için bk.: *Fıkıh*, 181.

OTUZBEŞİNCİ BÖLÜM

NEBİLER VE VASİLERİN SAYILARI HAKKINDAKİ İNANÇ

Allah'ın rahmeti üzerine olsun Şeyh Ebû Câfer dedi ki: Onların sayıları hakkındaki inancımız şudur: Yüzyirmidört bin nebî¹ ve yüzyirmidört bin vasî vardır². Her nebînin, Yüce Allah'ın emriyle kendisine vasiyette bulunduğu bir vasîsi vardır. Onlarla ilgili inancımız şudur: Selâm üzerlerine olsun onlar, Hak katından hakkı getirmişlerdir; sözleri Allah'ın

1 Sünnî inanışa göre nebilerin sayısı 315 den 224.000'e kadar uzanır. Genel kanaat 124.000'dir. Aynı yöndeki bir diğer Şii görüş için bk.: *Shi'ite*, 149.

2 Vasî, bir vasiyeti yerine getirmekle yükümlü insan demektir. Şii eserlerde vasînin dört ana sıfatı vardır: (1) Vasî, Allah'ın emriyle, bir nebî tarafından belli işleri yerine getirmek üzere özel olarak eğitilmiş ve yetkili kılınmış insandır. Yerine getirilecek işler, Nebî'nin emirleri ve vasînin de vazifeleri olarak mütalea edilmiştir. (2) Nebî'nin sağlığında vasî, ondan sonraki bir vekil mevkiini tutar, *FC*, 31 ve belli dinî ve siyâsî işleri, onun vekili olarak yerine getirir. (3) Nebînin vefatından sonra vasî, onun halifesidir; onun vasiyet ettiği şeyleri icra eden ve ümmetin önderi olan bir kimse olup peygamberden sonra insanların en mükemmelidir, *FC*, 31. Onunla imam arasındaki fark şudur: İmam, nebî ile şahsî dostluk ve doğrudan talimat alma avantajına sâhip olmamıştır, *KP*, 20; maamafih nebînin yokluğu halinde vasî ve imam, benzer güçlere sâhiptirler. Böylece vasî, imamdaki daha üstündür. Alî de bütün imamlardan üstündür, *FC*, 35, 36. (A.F.).

sözü; emirleri Allah'ın emri; tâatları Allah'ın tâatı ve günahları da Allah'ın günahlarıdır.

Selâm üzerlerine olsun onlar, ancak Allah adına ve O'nun vahyi ile konuşurlar. Vahyin aralarında dönüp dolaştığı peygamberlerin efendileri beştir (97) ve onlar, şeriatın sâhipleridir. Ve bunlar, selâm üzerlerine olsun Ulû'l-Azm olan Nuh, İbrâhîm, Mûsâ, İsâ ve Muhammed'dir. Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun Muhammed, onların efendisi ve en üstünüdür. O, hakkı getirmiş ve peygamberleri tasdik etmiştir. Onu yalanlayanlar, çok acı bir azâbı tadacaklardır. Ona inananlar, onu yüceltenler, ona yardım edenler ve onun, onunla birlikte inen nûruna uyanlar, kurtuluşa eren ve zafere ulaşanlardır.

Güçlü ve Ulu Allah'ın, Muhammed'den (s.a.s.) ve imamlardan (a.s.) daha üstün bir yaratılmış yaratmadığına; onların, Allah'ın gözündeki halkın en sevgilileri, en ekremi ve O'nu en önce kabul edenleri olduklarına inanmak gerekir. Çünkü Allah, peygamberlerden söz aldığı zaman, "**...onları kendilerine şâhid tutarak: Ben sizin Rabbiniz değil miyim? (demişti). Onlar da: Evet, dediler ...**"¹. Ve yine Allah'ın, peygamberi Muhammed'i (s.a.s.), zerrelere (atomlar) dünyasındaki peygamberlere de gönderdiğine ve Güçlü ve Ulu Allah'ın her peygambere mârifetinin miktarınca verdiğine ve Peygamberimiz Muhammed'in (s.a.s.) mârifeti ve O'nu kabuldeki önceliğinin üstünlüğüne inanmak gerekir.

Biz inanıyoruz ki, Kutlu ve Yüce Allah, bütün yaratılmışları, selâm üzerlerine olsun onun (Hz.

1 A'râf (7), 172.

Peygamber) ve Ev Halkı (Ehl-i Beyt) için yaratmıştır. Eğer onlar olmasaydı, Yüce Allah ne göğü ne yeryüzünü ne cenneti ne cehennemi ne Âdem'i ne Havvâ'yı ne melekleri ne de yarattığı şeylerden bir tekini yaratırdı—Allah'ın salâtı hepsinin üzerine olsun—.

Ve bizim inancımıza göre, Allah'ın, nebîsi Muhammed'den (s.a.s.) sonra yarattıkları üzerindeki delilleri¹, oniki imamdır². Onların ilki Mü'minlerin Emîri Ali b. Ebî Tâlib (a.s.), sonra Hasan (a.s.), sonra Hüseyin (a.s.), sonra Ali b. el-Huseyn (a.s.), sonra Muhammed b. Ali (a.s.), sonra Câfer b. Muhammed (a.s.), sonra Mûsâ b. Câfer (a.s.), sonra Ali b. Mûsâ er-Rızâ (a.s.), sonra Muhammed b. Ali (a.s.), sonra Ali b. Muhammed (a.s.), sonra el-Hasan b. Ali (a.s.), sonra el-Hüccet, Allah'ın emrini ayakta tutan (el-Kaaim bi-Emrillah), zamanın sâhibi, Rahmân'ın yeryüzündeki halifesi, yeryüzünde var, fakat gözlerden gizli (Ğâib) olan Muhammed b. el-Hasan'dır³—Allah'ın salâtı hepsinin üzerine olsun—.

Ve bizim onlar hakkındaki inancımız şudur: Onlar, Allah'ın kendilerine itâat etmeyi emrettiği Ulû'l-Emr olan kişilerdir. Onlar, insanlar üzerinde şahiddirler. Selâm üzerlerine olsun onlar, Allah'ın kapılarıdır; O'na giden yoldur; O'na işâret eden delillerdir. Selâm üzerlerine olsun onlar, O'nun ilminin hazînesi, vahyinın açıklayıcıları ve Tevhîdinin

1 FC, 38. (A.F.).

2 İmamlar için bk.: Browne, IV, 391–395; BHA, 174–218, özellikle 210; Donaldson, *The Shi'ite Religion* (London 1933), 305–338; FC, 30–42; KP, XXXVIII. (A.F.). Ayr. bk.: *Akâid*, 73 vd.; *Shi'ite*, 173 vd.; *Usûl*, I, 525 vd.

3 Browne, IV, 394; Donaldson, *Shi'ite*, 227 vd.; BHA, 210, 211, 217. (A.F.). Ayr. bk.: *Usûl*, I, 385 vd.

rükünleridir. Onlar hatâ ve yanlışlardan korunmuşlar (mâsum)'dir¹. (89) Onlar, Allah'ın kendilerinden kirleri giderdiği ve tertemiz temizlediği kimselerdir². Onların mûcizeleri ve delilleri vardır. Yıldızların gök halkının emniyeti oluşları gibi onlar da yeryüzü insanların emniyetidir. Onlar, bu ümmet içinde Nuh'un gemisine benzetilebilir. Ona binen kurtulur ve bağışlanma kapısına (Hıttâ) ulaşır. Onlar, Allah'ın kerîm kullarıdır; **"O'ndan önce söz söylemezler ve onlar, O'nun emriyle hareket ederler"**³.

Ve selâm üzerlerine olsun onlar hakkında şu inancı taşıyoruz: Onları sevmek imân; onlardan nefret küfürdür. Onların buyruğu Allah'ın emri; yasakları da Allah'ın nehyidir. Onlara itâat Allah'a itâat; onlara itâatsızlık Allah'a karşı gelme; onların dostları Allah'ın dostu (Velî)⁴ ve düşmanları da Allah'ın düşmanlarıdır.

1 İmamların ismeti ve itâat hakkında bk.: *Akâid*, 67 vd.; *Shi'ite*, 184-5.

2 Ahzâb (33) Sûresinin 33. âyeti telmih edilmektedir: "Ehl-i Beyt! Allah sizden kiri gidermek ve sizi tertemiz yapmak istiyor".

3 Enbiyâ (21), 27.

4 Velâyet, *MB*, ye göre (s. 99), şu hususları içine alır: (1) Ehl-i Beyt'e, yani imamlara bağlılık, (2) Dinde onlara uymak, (3) Emirlerine uymak ve yasakladıklarından kaçınmak, (4) Amelde ve ahlâkta onları taklid etmek ve (5) Onların haklarını tanımak ve imamlıklarına inanmak. Bu, ilimle ilgili fer'i işlerden değil, dînin aslına dâhil bir husustur. Sünnîler için de Ehl-i Beyt'i sevmeksizin imânın sahîh olmayacağı yolunda bir hadis vardır. Bak: Wensinck, *Handbook*, 169 (Tirmizî'den rivâyet edilen bir hadis, 46, 28 v.s.). İsnâ-âşeriyye'de velâyet, ana prensiptir, Browne, IV, 394-395; Donaldson, 344-345 (Meclisî'nin *Hayâtu'l-Kulûb*'undan iktibasla), 346, 347. *BHA*'da imametle ilgili bütün bölüm (s. 179 vd.) bu inancı ihtiva eder ve ona verilen önemi gösterir. İsmâîlilerde, Batı (Mustaliyen) İsmâîlileri velâyeti, dînin yedi direğinin (deâ'im) birincisi ve en önemlisi olarak görürler. *Deâ'imü'l-İslâm*, Cilt I, Giriş'te, İmam

İnanıyoruz ki, yeryüzü, Allah'ın yarattıkları için hüccetinden, yani açık (zâhir) veya gizli (hafî) ve belirsiz (mağmûr) bir imamdan mahrum olamaz.

Biz, Allah'ın yeryüzünde zamanımızda, kul-ları içindeki halifesinin el-Kaa'im (Allah'ın şeriatını ayakta tutan), el-Muntazar (Beklenen) Muhammed b. el-Hasan b. Ali b. Muhammed b. Ali b. Mûsâ b. Câfer b. Muhammed b. Ali b. el-Huseyn b. Ali b. Ebî Tâlib¹ -selâm üzerlerine olsun- olduğuna inanırız. Ve o, Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun Nebî'nin, Güçlü ve Ulu Allah'dan alarak adını ve soyunu bildirdiği kimsedir. Ve o, zulüm ve adâletsizlikle dolmuş bulunan yeryüzünü eşitlik ve adâletle dolduracak olandır². Ve o, "**Allah'a ortak koşanlar hoşlanmasa da, dînini bütün dînlerin üstüne çıkarması için...**"³ Allah'ın çıkardığı kimsedir. Ve selâm üzerine olsun o, Allah'ın, yeryüzünde ezan okunmayan bir tek yer kalmayınca ve dîn, bütünüyle Yüce Allah'ın oluncaya kadar, onun elleriyle yeryüzünün doğuları ve batılarını fethedeceği şahıstır.

Câfer es-Sâdık'tan şöyle rivâyet edilir: İslâm yedi direk üzerine bina edilmiştir: Velâyet. Bu, onların ilki ve en üstünüdür. Ayr. krş.: A. Fyzee, *Ismailî Law of Wills*, s. 1, n. 1 ve *JRAS* (1934), s. 22; *FC*, 9 ve 69. (A.F.).

1 Onikinci imam. Doğumu 256/869-70 dir. Şii inancına göre dört yaşına kadar babasının himâyesi altında yaşamış ve onun 260/873-74'de ölümü üzerine, insanların gözünden kaybolmuştur. Âhir zamanda Mehdi olarak ortaya çıkacaktır. Bk.: *Şi'ite*, 210 vd.; *Akâid* 76.

2 Buna göre İsnâ-âşeriyye'nin onikinci imamı ile Sünnî gelenekteki mehdi, aynı vasıfları paylaşmaktadır. Aynı vasıftaki mehdi ile ilgili hadisler için bk.: Tirmizî, IX, 74-5; Ebû Dâvud, II, 222, 421-2; İbn Hanbel, I, 84, 89; İbn Mâce, 1367-8; *Mustedrek*, IV, 464, 557-8.

3 Tevbe (9), 33; Saf (61), 9.

Ve o, Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun Nebî'nin bildirdiği Mehdî'dir. Ve o, İsâ b. Meryem indiği zaman, İsâ'nın onun arkasında namaz kılacağı kim-sedir. Ve namaz kılan biri, onun arkasında namaz kıldığı zaman, Allah'ın Resûlü (s.a.s.) arkasında namaz kılanlar gibi olur. Çünkü o, onun halîfesidir.

Biz, ondan başka bir kaaim bulunmasının câiz olmadığına inanırız. O, istediği kadar gizlilik (ğaybet) içinde kalabilir; hattâ onun yokluğu (ğaybet), dünyanın ömrü boyunca sürse bile, ondan başka bir kaaim olmayacaktır; çünkü Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun Nebî ve selâm üzerlerine olsun imamlar, onun adını ve soyunu işâret etmişler; onu tâyin etmiş ve müjdelemişlerdir—Allah'ın salâtı topluca onların üzerine olsun—.

Ben bu kısmı *Kitâbu'l-Hidâye*'den çıkardım.

OTUZALTINCI BÖLÜM
(99) İSMET (YANILMAZLIK)
HAKKINDAKİ İNANÇ

Allah'ın rahmeti üzerine olsun Şeyh Ebû Câfer der ki: Bizim nebîler, resuller, imamlar ve melekler hakkındaki inancımız şudur:¹ Onlar mâsumdur, her türlü lekeden temizlenmişlerdir. İster küçük ister büyük olsun hiç günah işlemezler. Kendilerine emrettiği hususlarda Allah'a karşı gelmezler ve emrolunanı işlerler. Onların halleri ile ilgili bir hususta günahsızlıklarını (ismet) inkâr eden bir kimse, onları tanımamaktadır. Onları tanımayan (câhil) kimse ise, bir kâfirdir.

Onlar hakkındaki inancımız şudur: Onlar mâsumdur; işlerini başından sonuna kadar kemâl, tamlik ve ilim sıfatları ile vasıflandırmışlardır.

¹ Sünnî inanışa göre nebîler ve melekler mâsumdur (*Fıkh*, 181), ama imamların ismeti söz konusu değildir. Şiî görüş için ayrıca bak: *Akâid*, 67 vd.; *Shi'ite*, 184.

OTUZYEDİNCİ BÖLÜM

GULUV (AŞIRILIK) VE TEFVİZ'İN (VEKİL KILMA - HAVALA) İNKÂRI HAKKINDAKİ İNANÇ

Allah'ın rahmeti üzerine olsun Şeyh Ebû Câfer der ki: Bizim, Ğulât (inançta aşırı gidenler) ve Mufavvıza (Mufavvıda) hakkındaki inancımız şudur:¹ Bunlar, Şâni Yüce Allah'ın inkârcılarıdır. Onlar, yahudiler, hıristiyanlar, mecûsiler, Kaderiyye, Harûriyye (Hâricîler), bid'atçiler ve sapık görüşlere sâhip olanlardan daha kötüdürler. Şâni Yüce Allah, hiçbirşeyi onlardan daha küçük kılmamıştır. Nitekim Yüce Allah şöyle buyurmuştur: **“Allah'ın kendisine kitabı, hükmü, peygamberliği verdiği kimseye: ‘Allah'ı bırakıp bana kulluk edin’ demek yaraşmaz, fakat: ‘Kitabı öğrettiğimize,**

1 Urduca mütercimi bu terimleri açıklamakta ve demektedir ki: Ğulât, Ali'nin kendi yapmadığı bir iddiayı ileri sürerek onun Allah veya Peygamber olduğuna inananlardır. Bu açıklama bütünüyle MB'den alınmıştır: “Gâli, Ehl-i Beyt hakkında, nübüvvet ve ilâhlık iddiasında bulunan bir kimse gibi, onların kendi haklarında söylemedikleri bir şeyi söyleyen kimsedir”. MB, 67. Mufavvıda, Allah'ın Hz. Peygamber ve Ali'yi yarattıktan sonra, yaratma işine son verdiğine inananlardır. Bunlara göre, dünyada herşeyi düzenleyen bu ikisidir. Onlar yaratır; onlar rızık verir ve onlar mahveder. Allah'ın bu işlerle bir ilgisi yoktur, diyenlerdir. MB, 372. Ğulât için ayr. bk.: Browne, IV, 395. (A.F.).

okuduğunuza gör Rabbe kul olun' demek yarasır. Size melekleri, peygamberleri Rab olarak benimsemenizi emretmesi de yaraşmaz. Siz müslüman olduktan sonra, size inkâr etmeyi mi emredecek?"¹.

Sonra Güçlü ve Ulu Allah, "...**Dininizde taşkınlık etmeyin...**"² buyurmuştur.

Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun Nebî hakkındaki inancımız şudur: O, Hayber seferinde zehirlenmiştir. Yediği şey, damarı kesilinceye kadar ona zararlı olmaya devam etmiş ve o bundan dolayı vefat etmiřtir³.

I. Mü'minlerin Emîri –selâm üzerine olsun–, Abdurrahmân b. Mulcem –Allah ona lânet etsin– tarafından öldürölmüş ve Ğari'ye gömölmüřtür⁴.

II. Ve Hasan b. Ali –selâm üzerine olsun–: Onu, karışı Ca'de bint Eş'as el-Kindî –Allah onlara lânet etsin– zehirledi ve bundan öldü⁵.

III. Ve Hüseyin b. Ali –selâm üzerine olsun–, Kerbelâ'da katledildi⁶. Kâtili Sinan b. Enes en-Nehaî –Allah onlara lânet etsin–'dir.

1 Âl-i İmrân (3), 79–80.

2 Nisâ (4), 171.

3 Hz. Peygamber'in vefatı bu sebepten değil; ateşli bir hastalıktan olmuştur. Medine 632 m.

4 17 veya 19 Ramazan 40/24 veya 26 Ocak 661. Ğari, Kûfe'de Hz. Ali'nin defnedildiği muhteşem binanın adı, MB, Ğara md. Ayr. krş.: *Makâtulu't-Tâlibin* (Necf 1263), s. 28; *Usûl*, I, 458.

5 İkinci imamdır. Doğumu 3/624; ölümlü 50/670'dir. Hakkında bk.: Donaldson, 66 vd.; *Shi'ite*, 194 vd.; *İA.*; *Usûl*, I, 461 vd.

6 Üçüncü imamdır. Doğumu 4/625; şehâdeti 10 Muharrem 61/10 Ekim 680. Hk. bk.: Donaldson, 79 vd.; *Shi'ite*, 196 vd.; *Usûl*, I, 463 vd.; *İA.*

IV. Ve **Ali b. el-Huseyn, es-Seyyid Zeynelâbidîn**: Onu el-Velîd b. Abdilmelik –Allah ona lânet etsin– zehirledi ve öldürdü¹.

V. Ve (**Muhammed**) **el-Bâkır b. Ali** –selâm üzerine olsun–: Onu, İbrâhîm b. el-Velîd –Allah ona lânet etsin– zehirledi².

(100)

VI. Ve (**Câfer**) **es-Sâdık** –selâm üzerine olsun–: Onu, Ebû Câfer el-Mansûr ed-Devânîkî –Allah ona lânet etsin– zehirledi ve öldürdü³.

VII. Ve **Mûsâ (el-Kâzım) b. Câfer** –selâm üzerine olsun–: Onu, Hârûn er-Reşîd –Allah ona lânet etsin– zehirledi ve öldürdü⁴.

VIII. Ve **Ali er-Rızâ b. Mûsâ** –selâm onun üzerine olsun–: Onu, el-Me'mûn –Allah ona lânet etsin– zehirleyerek öldürdü⁵.

IX. Ve **Ebû Câfer Muhammed (et-Takî) b. Ali** –selâm üzerine olsun–: Onu, el-Mu'tasım –Allah ona lânet etsin– zehirleyerek öldürdü⁶.

1 Dördüncü imamdır. Doğumu 38/658; ölümü 95/713-4'dür. 92/710-11 veya 94/712-3 yılında öldüğü de söylenir. Bk.: Fyzec, 102, n. 3. Hk. bk.: Donaldson, 101 vd.; *Shi'ite*, 210-2; *Akâid*, 76; *Usûl*, I, 466 vd.; *İA*.

2 Beşinci imamdır. Doğumu 57/676-7; ölümü 114/732'dir. Bk.: Donaldson, 112 vd.; *Shi'ite*, 202; *Akâid*, 76; *Usûl*, I, 469 vd. *İA*, 117 veya 118 yıllarını da ölüm tarihi olarak verir.

3 Altıncı imam. Doğumu 83/710; ölümü 148/765'dir. Bk.: Donaldson, 129 vd.; *Akâid*, 76; *Usûl*, I, 472 vd. *Shi'ite*, ölüm tarihini 140/757 olarak zikreder, s. 203.

4 Yedinci imam. Doğumu 128/745-6; ölümü 183/799'dur. Bk.: Donaldson, 152; *Shi'ite*, 205; *Akâid*, 76; *Usûl*, 476 vd.

5 Sekizinci imam. Doğumu 148/765; ölümü 203/188'dir. Bk.: Donaldson, 161 vd.; *Shi'ite* 205; *Akâid*, 76; *Usûl*, 486 vd.

6 Dokuzuncu imam. Doğumu 195/810-11; ölümü 220/835'dir. Bk.: Donaldson, 188 vd.; *Shi'ite*, 207 vd.; *Akâid*, 76; *Usûl*, I, 492 vd.

X. Ve **Ali (en-Nakî) b. Muhammed** –selâm üzerine olsun–: Onu, el–Mutevekkil –Allah ona lânet etsin– zehirleyerek öldürdü¹.

XI. Ve **el-Hasan b. Ali el-Askerî** –selâm üzerine olsun–: Onu, el–Mutemid –Allah ona lânet etsin– zehirle öldürdü².

İnancımıza göre bu olaylar, hakikaten onların başına gelmiş ve halk arasında imamların durumları ile ilgili olarak, onların bir kısmının haddi aştuğı gibi şüpheler söz konusu olmamıştır. Aksine halk, onların öldürülmelerine, tahmin, hayal, şüphe ve iddia değil, hakikaten ve sağlam bir şekilde şahid olmuştur. Kim imamların bir kısmının veya birinin hakikaten öldürülmeyip yerine başkasının öldürüldüğünü iddia ederse, her hususta bizim dînimizden değildir ve biz ondan uzaklaşırız.

1 Onuncu imam. Doğumu 212/827; ölümü 254/868'dir. Bk.: Donaldson, 209 vd.; *Shi'ite*, 208 vd.; *Akâid*, 76; *Usûl*, I, 497 vd.

2 Onbirinci imam. Doğumu 232/846–7; ölümü 260/873'dör. Bk.: Donaldson, 217 vd.; *Shi'ite*, 209 vd.; *Akâid*, 76; *Usûl*, I, 503 vd.

Tercümede yorum yapmamayı esas almış olmakla birlikte, bir hususa dikkati çekmekten kendimizi alamadık. Öyle görünüyor ki, Hz. Ali'nin hançerlenmek, Hz. Hasan'ın karısı tarafından zehirlenmek ve Hz. Huseyn'in de Yezid b. Muâviye'nin askerleri tarafından hunharca katledilmek suretiyle şehid edilmeleri, Şii geleneğinde, diğer imamların hayatlarının da benzer vak'alarla son bulması gerektiğı anlayışını doğurmuştur. Nitekim imamlardan birçoğunun zehirlenmeleri veya katledilmeleri hakkında kesin tarihî belgeler bulunmamakla beraber, yukarıda görüldüğü gibi, imamların hepsinin de zehirlenme yoluyla öldürülmelerinden söz edilmektedir. Bunda R. Strothmann'ın dediğı gibi (*IA*, IX, 503), "din için ıztırab çekmek" unsuru belki rol oynamış olabilir. Zehirlediğı veya öldürdüğü ileri sürülen kimseye "lânet" ifadesi de, bu ıztırab çekme düşüncesini destekler mahiyettedir.

Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun Nebî ve selâm üzerlerine olsun İmamlar, onların öldürüldüklerini bildirmişlerdir. Onların öldürülmediğini ve öldürülmeyeceğini söyleyen, onları yalanlamıştır. Onları yalanlayan ise, Güçlü ve Ulu Allah'ı yalanlamış ve O'nu inkâr etmiş ve böylece İslâm'dan çıkmış olur. **“Ve kim İslâm'dan başka bir dîn ararsa, bilsin ki o dîn, ondan kabul edilmeyecek ve o, âhirette kaybedenlerden olacaktır”**¹.

(İmâm Ali) er-Rızâ (a.s.) duâ ederken şöyle derdi: “Ey Allahım! Güç ve kuvvet bakımından ancak Sana sığınırım; çünkü Seninkinden başka güç ve kuvvet yoktur. Ey Allahım! Bizim için, bizim kendi hakkımızda bilmediğimiz şeyleri söyleyenlerden Sana sığınırım. Ey Allahım! Yaratılmışlar Senindir ve buyruk da Sendendir. **“Ancak Sana ibâdet eder ve ancak Senden yardım dileriz”**². Ey Allahım! Sen bizim Yaratanımsın ve Sen önceki soyumuzla sonraki soyumuzu da Yaratansın. Ey Allahım! Senden başkası Rablığa ulaşamaz ve Tanrılık Senden başkasına yakışmaz. Bu bakımdan Senin büyüklüğünü küçülten bhristiyanalara lânet et! Senin, yaratıklarına benzediğini söyleyenlere de lânet et! Ey Allahım! Muhakkak ki biz, Senin kullarınız ve Senin kullarının oğullarıyız. Kendi nefislerimiz için, ne zarar ne fayda, ne ölüm ne hayat ve ne de dirilip –dağılmaya (nuşûr) gücümüz var. Ey Allahım! Bizim, yarattığımız birtakım şeyler olduğunu ve bizim rızık verdiğimizizi iddia eden kimseden, İsâ b. Meryem'in hristiyanlardan kaçışı gibi Sana kaçır, Sana sığınırız. Ey Allahım! Onların iddia ettikleri şeyleri

1 Âl-i İmrân (3), 85.

2 Fâtiha (1), 4.

ileri sürmelerini biz istemedik. (101) Bu sebepten onların söyledikleri yüzünden bizi cezâlandırma ve ileri sürdükleri şeylerden dolayı bizi bağışla!.. **“Rabbim, yeryüzünde kâfirlerden tek kişi bırakma. Çünkü Sen onları bırakırsan, kullarını saptırurlar ve yalnız ahlâksız nankörleri doğururlar”**¹.”

Ve Zurâre'den şöyle dediği rivâyet edilir: Selâm üzerine olsun (İmâm Câfer) es-Sâdık'a, “Abdullah b. Sebe'nin soyundan bir adam tefvîz (havale etme-vekil kılma) inancını ileri sürüyor” dedim. Selâm üzerine olsun, “Tefvîz nedir?” diye sordu. Ben de şu cevabı verdim: “O diyor ki, Güçlü ve Ulu Allah, Muhammed'i (s.a.s.) ve Ali'yi (a.s.) yarattı; sonra işi bu ikisine havâle etti. Böylece bu ikisi yarattılar, rızık verdiler, dirilttiler ve öldürdüler”. Bunun üzerine o-selâm üzerine olsun- şöyle dedi: “Allah'ın düşmanı olan o, yalan söylemiştir. Onun yanına gittiğin takdirde, ona, Ra'd Sûresindeki şu âyeti oku: **“Yoksa Allah'a, Allah'ın yarattığı gibi yaratan ortaklar buldular da, yaratmaları birbirine mi benzettiler? De ki: Herşeyi yaratan Allah'dır. O, herşeye üstün gelen tek Tanrıdır”**².” Böylece adamın yanına gittim ve (İmâm Câfer) es-Sâdık'ın (a.s.) dediklerini bildirdim. Sanki ona taş yutturmuşsa döndü ve sanki dilini yutmuşsa döndü.

Şüphe yok ki Allah, dîninin işlerini Nebîsine -Allah'ın salât ve selâmı onun üzerine olsun- havâle etmiş ve Güçlü ve Ulu olan şöyle buyurmuştur: **“... Peygamber size ne verdiyse onu alın;**

1 Nûh (71), 26-27.

2 Ra'd (13), 16.

size neyi yasakladıysa ondan sakının...¹.
Bu dînî selâhiyet, imamlara –selâm üzerlerine olsun–
da havâle edilmiştir.

Mufavvıda (Vekil kılma) ve Ğulât (Aşırı gidenler) ve bunların kollarının alâmeti, önderleri ve bilgilerinin görüşlerini onlara olduğundan daha noksan olarak nisbet etmeleridir. Ğulât'tan el-Hallâciyye'nin alâmeti, namazı ve bütün farzları terketme inanışlarına rağmen ibâdetde tecellî iddiaları; Allah'ın en büyük isimlerini bilme iddiaları ve Hakk'ın onlar için beden kalıplarına girdiği iddialarıdır. Onlara göre, bir velî, ihlâslı olur ve mezheplerini tanır, selâm üzerlerine olsun nebîlerden daha üstün olur. Onların alâmetlerinden biri de, kimyayı bildikleri iddialarıdır. Oysa kimyadan, pirinci gümüş gibi parlatıp sahteleştirmek ve müslümanları aldatmaktan başka bir şey bilmezler. Ey Allahım! Bizi onlardan kılma ve onların hepsine de lânet et!

1 Haşr (59), 7.

OTUZSEKİZİNCİ BÖLÜM

ZALİMLER HAKKINDAKİ İNANÇ

Allah'ın rahmeti üzerine olsun Şeyh Ebû Câfer der ki: Bizim zâlimler hakkındaki inancımız şudur¹. Onlar lânetlenmişlerdir ve onlardan uzaklaşmak (berâet) vâcibdir. Güçlü ve Yüce Allah, "... **zâlimlerin yardımcısı yoktur**"² buyurmuştur. Ayrıca Yüce Allah şöyle buyurdu: "**Allah'a yalan uyduranlardan daha zâlim kim vardır? İşte bunlar Rablerine götürülürler ve şâhidler, 'Rablerine yalan uyduranlar bunlardır' derler. (102) Bilin ki Allah'ın lâneti zâlimlik yapanlardır. Bunlar Allah'ın yolundan alakorlar ve yolu eğiltmeye çalışırlar. İşte onlar âhireti inkâr edenlerdir**"³ Allah ondan râzı olsun İbn Abbas bu âyeti tefsîr ederken, bu âyette geçen "Allah'ın yolu" (Sebîlullah) sözüyle, selâm üzerlerine olsun Ali b. Ebî Tâlib ve imamların kastedildiğini söylemiştir.

Güçlü ve Ulu Allah'ın Kitâbı'nda iki türlü önderden (imam) söz edilmiştir: Doğru yola götüren önder (İmâmu'l-Hudâ) ve Sapıklığa götüren önder (İmâmu'd-Dalâle). Yüce Allah şöyle buyurmuş-

1 Krş.: *Akâid*, 110 vd.

2 Bakara (2), 270; Âl-i İmrân (3), 192; Mâide (5), 72.

3 Hûd (11) 18-19.

tur: **“Onları, insanları buyruğumuzla doğru yola götüren önderler yaptık . . .”**¹. Öte yandan Yüce Allah şöyle buyurmuştur: **“Onları ateşe çağıran önderler kıldık; kıyâmet günü yardım görmezler. Ve bu dünyada lâneti ardlarına taktık; onlar kıyâmet gününde de iğrenç kılınmış kimselerden olacaklardır”**².

“Aranızda yalnız haksızlık edenlere (zâlimlere) erişmekle kalmayacak bir fitneden sakının . . .”³ âyeti indiği zaman, Nebî (s.a.s.) şöyle dedi: “Vefatımdan sonra yerime geçecek olan Ali’ye (a.s.) haksızlık eden, sanki benim ve benden önceki nebîlerin –selâm üzerlerine olsun– peygamberliklerini inkâr etmiş demektir. Ona haksızlık edene bağlılık gösteren kimsenin ise, bizzat kendisi zâlimdir”⁴.

Güçlü ve Ulu Allah şöyle buyurdu: **“Ey inananlar! Eğer imâna karşı küfrü seviyorlarsa, babalarınızı ve kardeşlerinizi velîler (dostlar) edinmeyin. Sizden kim onları dost tutarsa, işte zâlimler onlardır”**⁵; **“Ey inananlar! Allah’ın gazab ettiği kimselerle dostluk kurmayın. Kâfirler kabir halkından nasıl ümidi kesmişse, onlar da âhiretten öyle ümidi kesmişlerdir”**⁶; **“Allah’a ve âhiret gününe inanan bir milletin, babaları, oğulları, kardeşleri veya akrabaları da olsa Allah’a ve Resûlü’ne düşman o-**

1 Enbiyâ (21), 73; Secde (32), 24.

2 Kasas (28), 41-42. İmâmu’l-Hudâ, İmâmu’d-Dalâle için bk.: *Usûl*, I, 215.

3 Enfâl (8), 25.

4 Krş.: *Usûl*, I, 186 vd., 286 vd.

5 Tevbe (9), 23.

6 Mumtehine (60), 13.

lanlarla dostluk ettiğini göremezsiniz. Onlar, Allah'ın kalplerine imân yazdığı... kimselerdir"¹. Yine Yüce Allah şöyle buyurmuştur: "... Sizden kim onları dost edinirse, o onlardandır; şüphesiz Allah, zâlim topluluğu doğru yola iletmez"²; "Sakın zulmedenlere en ufak bir meyil duymayın, sonra size ateş dokunur..."³.

"Zulüm" kelimesinin anlamı, bir şeyi ait olmadığı bir yere koymak, demektir. Bu sebepten imam olmadığı halde, imamlığını iddia eden kimse, lânetlenmiş zâlimdir⁴. Ve ehil olmayanı imamlığa oturtan kimse de lânetlenmiş bir zâlimdir.

Ve Allah'ın salât ve selâmı ona olsun Nebî şöyle söylemiştir: "Benden sonra Ali'nin (a.s.) imam olduğunu inkâr eden, benim peygamberliğimi inkâr eder; ve benim peygamberliğimi inkâr eden de Allah'ın Rab oluşunu inkâr etmiş olur"⁵.

(103) Ve Allah'ın salât ve selâmı ona olsun Nebî şöyle buyurdu: "Ey Ali! Benden sonra sana zulmedilecektir. Sana zulmeden, bana zulmetmiş; sana karşı doğru hareket eden bana karşı doğru hareket etmiş; seni inkâr eden beni inkâr etmiş; sana dost olan bana dost olmuş; sana düşman olan bana düşman olmuş; sana itâat eden bana itâat etmiş; sana isyân eden bana isyân etmiş olur"⁶.

1 Mucâdele (58), 22.

2 Mâide (5), 51.

3 Hûd (11), 113.

4 BHA, 185 (A.F.). Krş.: *Usûl*, I, 372 vd.

5 Krş.: *Usûl*, 186 vd., 287 vd.

6 Krş.: Fyzee, *İsmailî Law of Wills*, 70-71 (A.F.). Ayr. bk.: *Usûl*, I, 440-41.

Mü'minlerin Emîri Ali b. Ebî Tâlib'in (a.s.) imamlığını ve ondan sonra gelen imamları inkâr eden biri hakkındaki inancımız, onun, bütün nebîlerin (a.s.) peygamberliklerini inkâr etmiş biri gibi olduğudur¹.

İnancımıza göre, Mü'minlerin Emîri'ni (a.s.) kabul eden; fakat ondan sonra gelen imamlardan (a.s.) birini inkâr eden kimse, bütün peygamberleri (a.s.) kabul eden ve fakat Nebîmiz Muhammed'in (s.a.s.) peygamberliğini inkâr eden biri gibidir. Ve (İmâm Câfer) es-Sâdık (a.s.) şöyle demiştir: "Bizim en sonda gelenlerimizi bile inkâr eden, en önce geleceğimizi inkâr eden gibidir".

Allah'ın salât ve selâmı ona olsun Nebî şöyle buyurdu: "Benden sonra imamlar onkidir. Onların ilki, selâm üzerine olsun Mü'minlerin Emîri Ali b. Ebî Tâlib, sonuncuları da selâm üzerine olsun el-Mehdî ul-Kaaim'dir. Onlara itâat bana itâat, onlara isyân bana isyândır; ve onların birini inkâr eden, beni inkâr etmiş olur"².

Ve (İmâm Câfer) es-Sâdık (a.s.) düşmanlarımızın ve bize karşı haksızlık edenlerin (zâlimler) küfründen şüpheye düşen kimserin kendisi kâfirdir, demiştir.

Ve Mü'minlerin Emîri (a.s.) şöyle dedi: "Bana, annemin beni doğurduğu günden beri haksızlık edilmiştir. Öyle ki, Âkîl, göz hastalığına tutulur ve 'göz damlasını Ali'nin gözüne damlatıncaya kadar benimkine damlatmayın' derdi. Onlar da, göz hastalığım olmadığı halde, benim gözlerime damla yaparlardı".

1 FC, 48-49; KP, XI; Donaldson, 351-356 (A.F.). Krş.: *Usûl*, I, 186 vd., 287 vd.

2 Krş.: *Usûl*, I, 186 vd., 287 vd.

Ali (a.s.) ile savaşan hakkındaki inancımız şudur: Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun Nebî şöyle buyurdu: "Ali ile çarpışan benimle çarpışmış; Ali ile savaşan benimle savaşmış demektir. Benimle savaşan ise Allah'la savaşmıştır". Ve Nebî (s.a.s.) Ali, Fâtıma, el-Hasan, ve el-Huseyn'e (a.s.) şöyle demiştir: "Sizinle savaşan kimsenin dışmanı; sizinle barış halinde olanın da dostuyum".

Allah'ın salât ve selâmı ona olsun Fâtıma'ya gelince ' . . onun hakkındaki inancımız şudur: O, dñyanın, hem önceki hem de sonraki kadınlarının başıdır. Güçlü ve Ulu Allah, onu kızdırana kızar; onu hoşnut edeni de hoşnut eder. Çünkü Allah, onu ve onu sevenleri ateşten ayırmıştır. O, bu dñyadan, kendine karşı zulmedenlere ve hakkını alanlara ve babasından kalan mîrasından mahrum edenlere kırgın olarak gitti. (104) Ve Allah'ın salât ve selâmı ona olsun Nebî şöyle dedi: "Fâtıma benden bir parçadır. Onu üzen beni üzmüş; ona kötülük eden bana kötülük etmiş; onu sevindiren beni sevindirmiş demektir". Yine Nebî -Allah'ın salât ve selâmı ona olsun- şöyle dedi: "Fâtıma benden bir parçadır ve iki böğrümün arasındaki ruhumdur (canımın içidir). Onu kızdıran şey, beni kızdırır; onu sevindiren şey beni sevindirir".

1 Şiiler arasında Hz. Fâtıma en şerefli kadındır. Sünniler arasında değişik görüşler vardır: Hz. Hatice, Âişe ve diğerleri, *MC*, 130. el-Bağdâdi; Hz. Hatice'den sonra Âişe ve Fâtıma konusunda değişik görüşler vardır, der. Ama sonunda şu sıralamayı yapar: Fâtıma, Hatice, Âişe, Ummu Seleme. Hafsa (Hz. Omer'in kızı) için bk.: *MC*, 183-184. Genellikle Fatıma'ya Şiiler arasında birinci sırada yer yer verilir. Sünniler arasında ise, Hz. Fatıma ile Hz. Hatice arasında saygı bakımından değişmeler olmakla beraber, dereceleme konusunda pek çok farklı görüşler vardır. Bk.: Fâtıma, Hatice, Âişe: Wensinck, *Handbook* (A.F.). Krş.: *Usûl*, I, 458 vd.

Bizim berâet (uzaklaşma) konusundaki inancımız şudur: Dört erkek puttan, yani Yeğûs, Yeûk, Nesr¹ ve Hubel'den ve dört dişi puttan, yani Lât, Uzza, Menât² ve Şirâ'dan ve bunlara tapanlardan ve onlardan ve onların taraftarı olanların ve onlara uyanların tamamından (berâet) uzaklaşmak vâcibdir. Doğrusu bunlar, Allah'ın yarattıklarının en kötüsüdürler, ve Allah'a, Resûlü'ne ve selâm üzerlerine olsun mâsum imamlarına, onların düşmanlarından uzaklaşmadıkça imân edilmiş olmaz.

Ve bizim selâm üzerlerine olsun nebîler ile selâm üzerlerine olsun mâsum imamların katilleri hakkındaki inancımız şudur: Onlar kâfirdirler, müşriktirler ve cehennem en aşağı basamağında temelli kalacaklardır.

Ve bu anlattığımız şeylerin dışındaki şeylere inananın, bize göre, Allah'ın dîni ile ilgisi yoktur.

1 Krş.: Nûh (71), 23. Âyette Hubel'den söz edilmez.

2 Krş.: Necm (53), 19-20. Âyette Şirâ'dan söz edilmez.

OTUZDOKUZUNCU BÖLÜM

TAKIYYE HAKKINDAKİ İNANÇ

Allah'ın rahmeti üzerine olsun Şeyh (Ebû Câfer) der ki: Bizim takıyye (imânı gizleme-korunma) hakkındaki inancımız şudur¹: Takıyye vâcibdir ve onu terkeden namazı terdedenle aynı durumdadır.

(İmâm Câfer) es-Sâdık'a (a.s.), "Ey Allah'ın Resûlü'nün oğlu! Doğrusu biz mescidde, senin düşmanlarına, isimlerini sıralayarak küfürle lânet eden birini görüyoruz" dedi. Ve o dedi ki: "Allah ona lânet etsin! Peki bizi niçin ortaya koyuyor? Yüce Allah şöyle buyurur: **'Onların Allah'dan başka yalvardıklarına sövmeyin ki, onlar da bilmeyerek sınırı aşıp Allah'a sövmesinler...'**². (İmâm Câfer) es-Sâdık (a.s.), bu âyetin açıklamasını şöyle yaptı: Onlara sövmeyin ki, onlar da size sövmesinler. Yine (İmâm Câfer) es-Sâdık (a.s.) dedi ki: Kim Allah'ın dostuna (yani Ali) söverse, Allah'a sövmüş demektir. Ve Nebî (s.a.s.), Ali'ye (a.s.) şöyle dedi: "Ey Ali! Sana söven bana sövmüştür ve bana söven de Yüce Allah'a sövmüştür"³.

Buna göre İmâmu'l-Kaaim (a.s.) ortaya çı-

1 Krş.: *Akâid*, 84.; *Shi'ite*, 223 vd.

2 En'am (6), 108.

3 Krş.: *Usûl*, I, 186 vd., 287 vd.

kıncaya kadar takıyye vâcibdir ve vazgeçmek câiz değildir¹. Takıyye'yi Kaaim'in ortaya çıkışından önce terkedenden kimse, Yüce Allah'ın dîninden ve İmâmîyye mezhebinden çıkmış ve Allah'a, O'nun Resûlü'ne (s.a.s.) ve İmamlara (a.s.) muhalefet etmiş olur. Ve (İmâm Câfer) es-Sâdık'a (a.s.), Güçlü ve Ulu Allah'ın, **"Doğrusu Allah katında en üstün olanınız, en çok sakınanınızdır"**² âyeti hakkında soruldu. Dedi ki: En çok sakınanınız, takıyye ile amel edeninizdir.

Kutlu ve Yüce Allah, (105) kâfirlere dostluk göstermenin, ancak takıyye hâli ile olabileceğini söylemiştir. Güçlü ve Ulu olan şöyle buyurmuştur: **"Mü'minler, mü'minler dururken kâfirleri dost edinmesinler. Kim böyle yaparsa, Allah ile dostluğu kalmaz; ancak onlardan korunmanız başka..."**³. Ve Güçlü ve Ulu Allah şöyle buyurmuştur: **"Allah sizi, dîn hakkında sizinle savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan çıkarmayan kimselere iyilik etmekten, onlara adâletli davranmaktan alakoymaz. Çünkü Allah adâletli davrananları sever. Allah sizi, ancak, sizinle din hakkında savaşan, sizi yurtlarınızdan çıkararak ve çıkarılmanız için yardım eden kimselerle dost olmaktan alakoyar. Kim onlarla dost olursa, işte zâlimler onlardır"**⁴

1 Urduca mütercimi takıyyenin gerçek anlamını açıklar ve der ki: Takıyye, öldürülme, esir edilme veya eziyet çekme şartları altında gerçek dîni, düşmanlardan gizlemek suretiyle koruma demektir. Fakat esaslı şart şudur: Takıyye durumunda, gerçek dîn yok edilmemelidir. Aksi halde takıyye câiz değildir. Aynı şekilde gerçek bir mü'mini öldürmek de takıyye değildir. (A.F.).

2 Hucurât (49), 13.

3 Âl-i İmrân (3), 27.

4 Mumtehine (60), 8-9.

Ve (İmâm Câfer) es-Sâdık (a.s.) şöyle dedi: “Doğrusu mescidde bana sövmekte olan birini duyduğum takdirde, beni görmesin diye, hemen bir sütunun arkasına gizlenirim”. Ve (İmâm Câfer) es-Sâdık (a.s.) şöyle dedi: “Emîrlik (Kaaım’ın çıkışı) bir görüş meselesi olduğu sürece, insanlarla (düşmanlarla) dıştan kaynaşın, ama içten onlara karşı çıkın.” Ve (İmâm Câfer) es-Sâdık (a.s.) dedi ki: “Doğrusu mü’mine karşı riyâ ile davranmak şirktir; evinde münafiğa karşı riyâkâr olmak bir ibâdetdir. Ve yine o (a.s.) şöyle dedi: “Onlarla birlikte birinci safta namaz kılan kimse, sarkî Allah’ın Resûlü (s.a.s.) ile ilk safta namaz kılan biri gibidir”. Yine o dedi ki: “Onların hastalarını ziyâret ediniz; cenâzelerinde bulununuz ve mescidlerinde namaz kılınız”. Ve yine o dedi ki: “Bizim için bir süs oluruz, yüz karası değil.” Yine o şöyle dedi “Allah, insanlar arasında bize karşı sevgi uyandıran ve onların bize karşı kinlerini tahrîk etmeyen kimseye, rahmet eylesin”.

(İmâm Câfer) es-Sâdık’ın (a.s.) yanında hikâye söyleyenlerden (el-Kassâsûn) söz edildi. Bunun üzerine o (a.s.) şöyle dedi: “Allah onlara lânet eylesin! Çünkü onlar bizim hakkımızda kötü ve iğrenç şeyler söylüyorlar. Ve es-Sâdık’a (a.s.) hikâye söyleyenleri dinlemenin helâl olup-olmadığı soruldu: “Hayır” dedi. Ve (İmâm Câfer) es-Sâdık (a.s.) dedi ki: “Konuşan birine kulak veren kimse, kendini tamamen ona teslim etmiş olur. Eğer konuşan Allah’dan söz ediyorsa, dinleyen Allah’a ibâdet etmiş olur. Konuşan eğer şeytandan söz ediyorsa, dinleyen de şeytana tapmış olur”.

Ve (İmâm Câfer) es-Sâdık’a (a.s.), Yüce Allah’ın “**Şâirlere ancak azgınları uyar**”¹ âyeti hakkında

1 Şuarâ (26), 224.

soruldu. “Onlar hikâye söyleyenlerdir (el-Kassâsûn)” dedi.

Ve salât ve selâm olsun Nebî şöyle buyurdu: “Bir bid’at sâhibine giden ve ona saygı gösteren bir kimse, İslâm’ın yıkılmasına çalışmıştır”. Ve bizim, bize dîn işlerinden bir tekinde bile karşı çıkan kimse hakkındaki görüşümüz, bize bütün dîn işlerinde karşı çıkan hakkındaki inancımız gibidir.

KIRKINCI BÖLÜM

NEBİ'NİN (S.A.S.) SOYU HAKKINDAKİ İNANÇ

Allah'ın rahmeti üzerine olsun Şeyh (Ebû Câfer) der ki: Bizim onlar hakkındaki inancımız şudur: Selâm üzerlerine olsun onlar Âdem'den (106) onun (Hz. Peygamber) babası Abdullah'a –selâm üzerine olsun– kadar müslümandırlar. Selâm üzerine olsun Ebû Tâlib bir müslümandı¹. (Hz. Peygamber'in) Annesi Âmine bint Vehb de müslümandı.

Allah'ın salât ve selâmı ona olsun Nebî, “ben, selâm üzerine olsun Âdem'den bu yana gayr-ı meşrû (bir soydan) değil, helâl bir nikâhla gelen bir soydan çıktım”. buyurdu².

Ve rivâyet edildiğine göre selâm üzerine olsun Abdulmuttalib, hüccet; selâm üzerine olsun Ebû Tâlib de onun vasîsi idi.

1 Krş.: *Ustûl*, I, 448-9.

2 Urduca mütercimi şöyle bir not ekler: Hz. Peygamber'in soyu arasında yedi peygamber vardır. Bunlar Âdem, Şit, Nûh, İlyâs, İbrâhîm, İsmâîl ve el-Yasa ve o, delilini desteklemek üzere Kur'an'dan âyetler getirir.

Hz. Peygamber'in baba ve annesi ile Ebû Tâlib'in imân etmeksizin kâfir olarak öldükleri hk. bk.: *MC*, 197, 239-240; *KP*, 31, 84; Donaldson, 15. (A.F.).

KIRKBİRİNCİ BÖLÜM

ALEVİYYE HAKKINDAKİ İNANÇ

Allah'ın rahmeti üzerine olsun Şeyh Ebû Câfer der ki: Bizim, Aleviyye (Alevîler) hakkındaki inancımız şudur: Onlar, Allah'ın salât ve selâmı ona olsun Allah'ın Resûlü'nün ailesidir. Onları sevmek vâcibdir. Çünkü onlar, risâletin karşılığı olan bedeldir. Yüce Allah şöyle buyurur: "...**Ey Muhammed! De ki: Ben, sizden buna karşılık yakınlar sevğiden başka bir ücret istemem...**"¹. Onların sadaka alması haram kılınmıştır². Çünkü sadaka, insanların sâhip oldukları şeylerin kirleridir. Ve insanların bu kirden temizlenmesi, ancak köleleri ve câriyelerine veya birbirlerine verdikleri sadakalarla

1 Şûrâ (42), 23. Urduca mütercimi, "yakın" kelimesini açıklarken şöyle der: *Tefsîru Mecmaul-Beyân*'da İmam Zeynelâbidin ve diğerlerine dayanarak şu rivâyet edilir: Yakın teriminden Hz. Peygamber'in soyu kastedilmiştir. İmam Câfer es-Sâdık ve İmam Muhammed el-Bâkır'a dayanılarak benzer hadisler de rivâyet edilmektedir. Saîd b. Cübeyr Abdullah b. el-Abbâs'a dayanarak şunu rivâyet eder: Bu âyet indiği zaman Hz. Peygamber'in muhtelif ashâbı, sevgi ve bağlılığın kime gösterilmesi gerektiğini sordular. Hz. Peygamber şu cevabı verdi: Bu âyet Ali, Fâtıma ve soyuna işaret etmektedir. (A.F.).

2 Urduca mütercimi Ali ve Fâtıma'nın soyundan başka, Hâşim soyundan olanların da, Hâşimî olmayanlardan sadaka almalarını yasaklanmış olduğunu açıklar. (A.F.).

mümkün olabilir. Fakat Hums'a (ganimetin beşte biri) gelince.. bu onlara, zekât yerine helâl kılınmıştır; çünkü onlar, zekât almaktan da men olunmuşlardır.

Onların davranışları hakkındaki inancımız şudur: Onlardan günah işleyenler iki kat cezâ göreceklidir. Onlardan iyi davrananlar da iki kat sevâb alacaklardır. Onların hepsi de, Nebî'nin (s.a.s.) sözüne göre birbirine eşittir; çünkü o, Ebû Tâlib'in (a.s.) oğulları Ali (a.s.) ve Câfer Tayyâr'a (a.s.) baktığı zaman şöyle demişti: "Kızlarımız oğullarımız gibi; oğullarımız da kızlarımız gibidir". Ve (İmâm Câfer) es-Sâdık (a.s.) şöyle dedi: "Kim Allah'ın dînine karşı çıkar ve O'nun düşmanlarıyla dostluk kurarsa veya Allah'ın dostlarına düşmanlık ederse, o kimseden, kim olursa olsun ve hangi kabiliye mensup bulunursa bulunsun uzaklaşmak (berâaet) vâcibdir".

Ve Mü'minlerin Emîri (a.s.), oğlu Muhammed İbn el-Hanefiyye'ye şöyle dedi: "Kendi şerefinde alçak gönüllü olman, atalarından gelen şerefden daha şerefliidir". Ve (İmâm Câfer) es-Sâdık (a.s.) şöyle dedi: "Selâm üzerine olsun Mü'minlerin Emîri'ne olan bağlılığım, benim için, onun soyundan gelişimden daha azîzdir". (İmâm Câfer) es-Sâdık'a (a.s.), Allah'ın salât ve selâmı ona olsun Muhammed'in ailesi hakkında soruldu; o da şu cevabı verdi: "Allah'ın salât ve selâmı ona olsun Muhammed'in ailesi, Allah'ın Resûlü'ne (s.a.s.) nikâh bakımından haram olandır".

Güçlü ve Ulu olan şöyle buyurmuştur: **"And olsun ki, Nuh'u ve İbrâhîm'i Biz gönderdik; ikisinin soyundan gelenlere peygamberlik ve**

kitâb verdik; soylarından gelenlerin kimi doğru yoldadır, birçoğu da yoldan çıkmıştır"¹.

Ve (İmâm Câfer) es-Sâdık'a (a.s.), Güçlü ve Ulu Allah'ın, **"Sonra bu Kitâb'ı kullarımızdan seçtiğimiz kimselere mîras bırakmışızdır. Onlardan kimi kendine yazık eder, kimi orta (itidalli) davranır, kimi de Allah'ın izniyle iyiliklere koşar"**², âyeti hakkında soruldu; o da şu cevabı verdi: "Burada, **'kendine yazık edenden'**, İmâm'ın (a.s.) hakkını tanımayanlar; **'orta davranan'**dan, (107) imamın hakkını tanıyan ve **'Allah'ın izniyle iyiliklere koşandan'** da, bizzat imam (a.s.) kastedilmiştir".

Ve İsmâîl, babası (İmâm Câfer) es-Sâdık'a (a.s.) sordu: "Bizim içimizden günah işleyenlerin durumları ne olacaktır?" Selâm üzerine olsun o, şu cevabı verdi: **"Bu, sizin kuruntularınıza ve Kitab Ehli'nin kuruntularına göre değildir. Kim fenâlık yaparsa, cezâsını görür, kendisine Allah'dan başka ne dost ne de yardımcı bulur"**³.

Ebû Câfer (Muhammed el-Bâkır) (a.s.) uzun bir hadîste şöyle der: "Allah ile bir başkası arasında yakınlık yoktur. Doğrusu insanlar arasında Allah'a en sevgili olanlar, O'ndan en çok sakınanlar ve Allah'a itâatla amel edenlerdir. Allah'a and olsun ki, kul, Güçlü ve Ulu Allah'a ancak tâatla yakın olabilir. Bizi ateşten uzaklaştıracak bir şeye sâhib değiliz. Ve hiç kimsenin kendini Allah'a karşı koruyacak bir delili yoktur. Kim Allah'a itâat ederse, o bizim

1 Hadîd (57), 26.

2 Fâtır (35), 32

3 Nisâ (4), 123.

dostumuzdur. Kim Allah'a karşı gelirse, o da bizim düşmanımızdır; kendini Allah'a vermedikçe (verâ) ve iyi işler işlemedikçe ne bize ulaşabilir ne de bizdendir". Selâm olsun Nuh şöyle dedi: "...**Rabbim! Oğlum benim ailemdendi. Doğrusu Senin vâdin hakdır. Sen hükmedenlerin en iyi Hükmedenisin. Allah: O senin ailenden sayılmaz; çünkü kötü bir iş işlemiştir; öyle ise, bilmediğin şeyi Benden isteme. İşte sana öğüt, bilgisizlerden olma, dedi. (Nuh:) Rabbim! Bilmediğim şeyi Senden istemekten Sana sığınırım. Beni bağışlamaz ve bana merhamet etmezsen kaybedenlerden olurum, dedi**"¹.

Ve (İmâm Câfer) es-Sâdık'a (a.s.), Güçlü ve Ulu Allah'ın "**Allah'a karşı yalan uyduranların kıyâmet günü, yüzlerinin siyah olduğu görülür. Böbürlenener için cehennemde bir durak olmaz olur mu?**"² âyeti hakkında soruldu. O şu cevabı verdi: "Bu âyet, Ali ve Fâtıma'ya mensup olsa bile, imâm olmadığı halde imam olduğunu iddia edene işâret eder." Ve (İmâm Câfer) es-Sâdık (a.s.) ashâbına, "sizinle muhalifleriniz arasında ancak gizlilik vardır" dedi. Ona, "gizli olan şey" nedir?, diye soruldu. Dedi ki: "Gizli olan (el-Mudmar), uzaklaşma (berâet) denilen şeydir. Size ve komşusuna muhalif olan kimseden, Alevî-Fâtımî (Ali-Fâtıma'ya mensup) olsa bile uzaklaşınız".

Ve (İmâm Câfer) es-Sâdık (a.s.), oğlu Abdullah hakkında ashâbına şöyle dedi: "Sizin üzerinde olduğunuz şeyi takibetmeyen kimseden ben uzağım ve Ulu Allah da uzaktır".

1 Hûd (11), 45-47.

2 Zümer (39), 60.

KIRKİKİNCİ BÖLÜM
YASAK (HAZR) VE MÜBAH
HAKKINDAKİ İNANÇ

Allah'ın rahmeti üzerine olsun Şeyh (Ebû Câfer) şöyle dedi: Bizim bu konudaki inancımız şudur: Hakkında kesin bir yasak bulunmayan herşey mübahdır.

KIRKÜÇÜNCÜ BÖLÜM
AÇIKLANMIŞ VE ÖZET HABERLER
HAKKINDAKİ İNANÇ

(108) Şeyh (Ebû Câfer) der ki: Bizim açıklanmış haberler (el-Ahbaru'l-Mufessera) hakkındaki inancımız şudur: Bunlar, (İmâm Câfer) es-Sâdık'ın (a.s.) dediği gibi özet haberler (el-Ahbaru'l-Mucmele) üzerine hükmolunur.

KIRKDÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TIBLA İLGİLİ HABERLER HAKKINDAKİ İNANÇ

Şeyh (Ebû Câfer) bu konuda der ki: Tıb konusunda mevcut olan haberler çeşitlidir. (1) Onlardan biri, Mekke ve Medîne'nin havası hakkında söylenenlerdir. Bu sebepten diğer hava şartlarına tatbik edilmesi uygun değildir. (2) Onlardan bir kısmı, âlimlerin, kendi buldukları yerden çok uzakta olmayan soru sâhiplerinin fizikî şartlarından edinilen bilgileri, onlardan daha iyi bildikleri zaman verdikleri haberlerdir. (3) Onlardan bir kısmı, mezhebin şeklini halka çirkin göstermek için, kitaplarda muhalifler tarafından bozulan haberlerdir. (4) Onlardan bir kısmı, nakledenin yanlışlığa düştüğü haberlerdir. (5) Onlardan bir bölümü, bir kısmını hatırlayıp bir kısmının unutulduğu haberlerdir.

Ve bal hakkında rivâyet edilen, balın her derde devâ olduğu hususu doğrudur. Bunun anlamı şudur: O, soğuktan olan her derdin şifâsıdır.

Bir basurlunun soğuk su ile taharetlenmesi hakkında rivâyet edilenlere gelince.. bu, yalnız sıcaktan dolayı basurlu birine uygulanır.

Patlıcanın bir şifâ olarak kullanılması hakkında rivâyet edilenlere gelince.. bu, ancak başka zamanda

değil, hurmaları olgunlaştığı zaman yiyen birine tatbik edilir.

Selâm olsun imâmlardan, hastalıkların tesirli tedâvisi hakkında nakledilenlere gelince.. bunlar, Kur'an âyetleri, sûreleri ve kuvvetli senetler ve sağlam yollarla gelen haberlerde bulunan duâlardır.

(İmâm Câfer) es-Sâdık (a.s.) dedi ki: "Geçmiş zamanlarda tabiblere, muâlic (tedâvî eden) denirdi". Mûsâ b. İmrân şöyle dedi: "Ey Rabbim! Hastalık kimden çıkmıştır?" Allah, "Benden" dedi. Mûsâ dedi: "Ey Rabbim! Devâ kimden gelir?" (Allah) "Benden" dedi. Mûsâ dedi: "Peki insanlar neden muâliclere (tabib) sâhipler?". Allah "Böylece kendilerini iyileştirmek için" dedi. İşte bu sebepten tabîbe, tabib (iyileştiren) dendi ve tıbbın aslı da tedâvîdir".

Selâm olsun Dâvud'un mihrabında her gün bir cins ot yetişir ve "beni al; çünkü ben şunu-şunu iyileştiririm" derdi. Hayatının sonunda, mihrabında bitmiş bir ot gördü ve ona, "senin adın ne?" diye sordu. Ot cevap verdi: "Ben harûbiyye'yim". Ve selâm üzerine olsun Dâvud, "Mihrab yıkıldı" dedi ve artık daha sonra mihrabda bir şey bitmedi.

Allah'ın salât ve selâmı ona olsun Nebî şöyle dedi: "el-Hamd'in (Fâtiha Sûresi) şifâ vermediği kimseye, Allah şifâ vermez".

KIRKBEŞİNCİ BÖLÜM

(BİR KONUDA) İKİ AYRI HADİSİN VARLIĞI HAKKINDAKİ İNANÇ

Allah'ın rahmeti üzerine olsun Şeyh (Ebû Câfer) der ki: Bizim, selâm üzerlerine olsun imamlardan gelen sahîh haberler hakkındaki inancımız şudur: Bunlar, (109) anlamlardaki tam uygunluk bakımından Allah'ın Kitâbı'na muvafıktır; ondan ayrı değildir. Çünkü onlar, Yüce Allah'ın vahyi yoluyla elde edilmiştir. Eğer onlar, Allah'dan başka bir varlıktan gelseydi, mutlaka birbirine zıd olurdu.

Haberlerin dış görünüşü bakımından birbirinden ayrı oluşları, muhtelif sebepler yüzündendir. Söz gelişi, zıhar'ın keffâreti için bir köle azâd edilmesi bildirilmiştir. Başka bir haberde ise, iki ay aralıksız oruç tutmak bildirilmiştir. Yine başka bir haberde de altmış fakirin doyurulması buyrulmuştur. Şimdi bunların hepsi de doğrudur. Oruç, köle bulamayan; fakiri doyurmak da oruca güç yetiremeyen için konulmuştur. Rivâyet edildiğine göre, yapabildiği takdirde sadaka vermesi de söylenilmiştir. Ve bu, altmış fakiri doyurmaya gücü yetmeye yüklenmiştir.

(Zâhiren ayrı görünen) Haberlerden bir kısmı da herbiri diğerinin yerine kaaim olan haberlerdir. Söz gelişi yeminin keffâreti için, "...**ailenize ye-**

dirdiğinizin ortalamasından on düşkünü yedirmek, yahut giydirmek ya da bir köle azâd etmektir. Bulamıyan üç gün oruç tutmalıdır . . .”¹. Yeminin keffâreti için birincisi doyurma, ikincisi giydirme ve üçüncüsü de bir köle azâd etme şeklinde üç haber mevcut olunca, bunlar câhil kimseler katında birbirine muhalif olarak görülmektedir. Aslında bunlar birbirinden ayrı değil; aksine bu keffâretlerden herbiri diğerinin yerine kaa'im olan hükümlerdir.

Takiyye için vârid olan haberler de vardır.

Suleym b. Kays el-Hilâlî'den rivâyet edildiğine göre o, Mü'minlerin Emîri'ne (a.s.) şöyle demiştir: “Ben, Selmân, Mikdâd ve Ebû Zerr'den Kur'an'ın tefsîri ve Nebî'nin (s.a.s.) hadîsleri ile ilgili olarak halkın bildiğinden farklı şeyler duydum. Ve senden de, onlardan işittiğim şeylerin doğrulanmasını işittim. Ve Kur'an'ın tefsîri ve Nebî'nin (s.a.s.) hadîslerinden halkın inandığı birtakım şeylere, sizin muhalif olduğunuzu ve onların hepsinin bâtil olduğunu ileri sürdüğünüzü gördüm. Halkın, Allah'ın Resûlü'ne (s.a.s.) kasten yalan isnâd ettiklerini ve onları kendi kafalarına göre açıkladıklarını kabul eder misin?” (Râvî) Şöyle dedi: “Ali (a.s.) dedi ki: “Soruyu sordun; şimdi de cevabına kulak ver. Doğrusu halkın elinde hem hak hem bâtil, hem doğru hem yalan, hem nâsih hem mensûh, hem özel hem genel, hem muhkem hem müteşâbih, hem iyi korunmuş hem de şüpheli olanlar vardır. Allah'ın Resûlü'ne bile kendi sağlığında yalan isnâd edilmiştir. (110) Bu sebepten o, halka konuşmak üzere kalkmış ve

¹ Máide (5), 89.

demıştır ki: ‘Ey insanlar! Bana karşı yalan söylenenlerin sayısı çok artmıştır. Kim kasıtlı olarak bana karşı yalan söylerse, cehennemdeki yerine hazırlansın’¹. Sonra onun vefatından sonra ona karşı yine yalan söylenmiştir”.

“Hadîs, sizlere dört kaynaktan gelir; bunların bir beşincisi yoktur. Birincisi, yalan hadîs uydurmayı günah olarak görmeyip Allah’ın Resûlü’ne (s.a.s.) karşı bilerek yalan söylemekten çekinmeyen bir adamdan gelen hadîslerdir. Eğer halk onun yalancı bir münafık olduğunu bilmiş olsaydı, ne ondan gelen bir haberi kâbul ederler ne de onu doğrularlardı. Fakat onlar, “bu, Allah’ın Resûlü’nün sahibisidir; onu görmüştür; onu dinlemiştir”, demişler ve onun hakikî durumunu bilmeksizin ondan gelen haberleri kabul etmişlerdir. Yüce Allah, münafıklarla ilgili bilgileri haber vermiş ve onların vasıflarını açıklıkla bildirmiştir. Nitekim Güçlü olan O şöyle buyurur: **“Onlara baktığın zaman vücudları hoşuna gider; konuşurlarsa sözlerini dinle sin; tıpkı, sıralanmış kof kütük gibidirler . . .”**². Daha sonra onlar (münafıklar), ondan (Hz. Peygamber) sonra ayrıldılar ve hile, yalan ve iftira yoluyla sapıklığın önderleri ve cehennem dâîlerine yaklaştılar. Bunlar da onları (münafıklar) işlere tâyin ettiler ve onlara dünya nimetlerini yedirdiler ve onları insanların sırtlarına yüklediler. Çünkü insanlar, Allah’ın korudukları dışında ancak hükümdarları (melikler) ve dünyayı takib ederler.

“Hadîslerin geldiği dört kaynaktan biri de,

1 Bu hadisin kaynakları için bk.: *Mu‘cem*, V, 549 (Wensinck, *el-Mu‘cemu’l-Mufehres li-Elfâz’il-Hadisin- Nebevi*, Leiden 1936-1969).

2 *Munâfikûn* (53), 4.

Allah'ın Resûlü'nden duyan; fakat gereğince hatırlamayan bir adamdır. Böyle biri, bu hususta, kasıtlı olarak yalan söylememekle birlikte hatâyaya düşer. Bu durumda onun böyle bir hadîsi vardır; onu söyler; onunla amel eder ve onu başkalarına rivâyet eder ve "ben onu, Allah'ın Resûlü'nden (s.a.s.) işittim" der. Eğer halk onun yanlışlık yaptığını bilmiş olsaydı, onu kabul etmezlerdi. Ve eğer bizzat kendisi yanlışlık yaptığını bilseydi, onu mutlaka tutup bir kenara atardı.

"Hadislerin geldiği dört kaynaktan üçüncüsü, Allah'ın Resûlü'nün (s.a.s.) bir şey emrettiğini işiten; ama sonra bunu yasakladığını bilmeyen veya onun birşeyi yasakladığını duyan; fakat sonra o şeyi buyurduğunu bilmeyen bir kimsedir. Bu durumda o, mensûh olanı ezberlediği halde nâsîh olanı ezberlemez. Şayet onun mensûh olduğunu bilmiş olsaydı, onu reddederdi ve müslümanlar da, o kimseden işittikleri şeyin mensûh olduğunu bilselerdi, onu reddederlerdi.

"Hadislerin geldiği dört kaynaktan dördüncüsü, Allah'a ve Allah'ın Resûlü'ne (s.a.s.) karşı yalana kızdığı, Güçlü ve Ulu Allah'dan korktuğu ve Allah'ın Resûlü'nü (s.a.s.) yücelttiği için kesinlikle yalan söylemeyen bir kimsedir. Bu kimse o haberi unutmaz; aksine işittiğini kesin bir şekilde ezberler. Böylece o, işittiği şeyi, ne bir şey ekleyip ne de eksilterek işittiği şekilde nakleder. Nâsîh ve mensûhu bildiği için, nâsîhle amel eder. (III) Ve mensûhu reddeder.

"Allah'ın salât ve selâmı ona olsun Nebî'nin Kur'an emirleri gibi emirleri, nâsîh-mensûh, özel (hâs)-genel (âm), muhkem ve müteşâbihlerden ibârettir. Allah'ın Resûlü'nden (s.a.s.) gelen sözleri,

genel (âm) söz ve özel (hâs) söz olmak üzere iki anlama gelebilir. Tıpkı Kur'an'ın durumunda olduğu gibi. Güçlü ve Ulu Allah Kitâbı'nda şöyle buyurmuştur. **“..Peygamber size ne verirse onu alın, sizi neden men ederse ondan geri durun.”**¹. Şimdi Allah ve O'nun Resûlü'nün demek istedikleri, bunları bilmeyenler için şüpheli durumda kalmıştır. Allah'ın Resûlü'nün (s.a.s.) bütün ashâbı onu soruşturmuş ve onu anlamış değillerdir. Çünkü onların arasında onu sordukları halde anlamıyan bir topluluk vardı. Nitekim Yüce Allah, şu âyetinde onları soru sormaktan men etmişti: **“Ey inananlar! Size açıklanınca hoşunuza gitmeyecek şeyleri sormayın. Kur'an indirilirken onları sorarsanız size açıklanır. Allah sorduğunuz şeyleri affetmiştir. Allah bağışlayandır, Halîmdir. Sizden önce bir millet onları sormuştu. Sonra da onları inkâr etmişlerdi”**². Böylece onlar soru sormaktan men olunmuşlardır. Öyle ki, onlar, dinlerken bir çöl arabının gelip soru sormasından hoşlanıyorlardı.

“Ben (Ali b. Ebî Tâlib) her gece ve her gün tam bir yalnızlık içinde Allah'ın Resûlü'nün (s.a.s.) yanına girerdim; bana kendisine sorduğum şeylerin cevaplarını verirler ve ben, onun gittiği yerlere onunla giderim. Allah'ın Resûlü'nün (s.a.s.) ashâbı bilirdi ki o, benden başka hiç kimse ile bu şekilde hareket etmezdi, ve bu iş genel olarak benim evimde olurdu. Onun kaldığı odalardan birine girdiğim zaman, odayı tam anlamıyla boşalttırır; eşlerinden odayı boşaltmalarını ister ve böylece orada, benden

2 Haşr (59), 7.

1 Mâide (5), 101-102.

ve ondan başka kimse kalmazdı. O, yalnız olarak benim evime geldiği zaman, evimde olanların çekilmesini ister ve bizden ya Fâtıma ya da oğullarımdan biri kalırdı. Ve ona soru sorduğum takdirde bana cevap verirlerdi. Ben susarsam ve sorularım tükenirse, o kendisi başlardı. Böylece Allah'ın Resûlü'ne inen her Kur'an âyeti ve Yüce Allah'ın ona helâl, haram veya emirler ve yasaklar veya itâat ve günahla veya olmuş ve olacaklar ilgili olarak öğrettiği her şeyi, o da mutlaka bana öğretir, bana okutur, bana yazdırır ve ben de onu kendi yazımla yazardım. O bana bunun yorumunu (Te'vîl) bildirir; zâhiri ve bâtınını açıklardı Ben de onu ezberlerdim. Sonra onun bir tek harfini dile unutmazdım. Allah'ın Resûlü (s.a.s.) bunların hepsini bana bildirdiği zaman, elini göğsümün üstüne koyar ve şöyle derdi: "Ey Allahım! Onun kalbini ilim, anlayış, (112)nûr, hilm ve imânla doldur; ona öğret ve onu bilgisiz kılma; ona ezberlettir, unutturma!". Birgün ona, "Anam-babam sana fedâ olsun ey Allah'ın Resûlü-Allah'ın salât ve selâmı ona olsun-, benim bir şeyi unutmamdan korkuyor musun?" dedim. O şu cevabı verdi: "Ey kardeşim! Senin ne unutacağından ne de bilgisiz olacağından korkarım. Güçlü ve Ulu Allah bana, senin ve senden sonra gelecek ortakların hakkında ettiğim duâları kabul ettiğini bildirdi". "Allah'ın salât ve selâmı sana olsun ey Allah'ın Resûlü, benim ortaklarım kimlerdir?" dedim. "Allah'ın, tâatlarını, Kendi tâatı ve benim tâatımla birleştirdiği kimselerdir" dedi. "Peki onlar kimlerdir, ey Allah'ın Resûlü (s.a.s.)?" dedim. Şu cevabı verdi: "Allah onlar hakkında şöyle buyurdu: **Ey insanlar! Allah'a itâat edin, peygambere ve sizden**

buyruk sâhibi olanlara itâat edin..."¹. "Peki onlar kimlerdir ey Allahın Nebîsi?" dedim. Şu cevabı verdi: "Onlar, benden sonra gelecek vasîlerdir. Hidâyet eden ve hidâyet edilenlerdir. Onlar Havuzumun başında toplanmalarına kadar ayrılmayacaklardır. Onlara, ne onları aldatanların aldatmaları, ne de onları yardımsız bırakanların ayrılıp gitmeleri zarar verir. Onlar Kur'an ile, Kur'an da onlarla beraberdir; ne onlar ondan ayrılırlar ne de o, onlardan ayrılır. Onlarla (İmamlar) ümmetime yardım edilir; onlarla rahmet kazanılır, ve onlarla belâlar uzaklaştırılır ve onların sâyesinde duâlar kabul edilir.

"Ben (Ali b. Ebî Tâlib): "Ey Allah'ın Resûlü, benim için onların adlarını söyle" dedim. O da şöyle söyledi: Sen ey Ali, sonra bu benim oğlum -ve elini Hasan'ın başına koydu-, sonra da bu benim oğlum -ve elini Huseyn'in başına koydu-, sonra senin adaşın, ey kardeşim, ki o kulların efendisidir; sonra benim ilmimin açıcısı (bâkır) ve Allah'ın vahyinin hazînesi olan onun oğlu, adaşım Muhammed; sonra senin sağlığında Ali (Zeynelâbidîn) doğacaktır; ey kardeşim, ona benden selâm söyle, senin sağlığında da ey Huseyn, Muhammed el-Bâkır doğacaktır, ona benden selâm söyle; sonra Câfer; sonra Mûsâ b. Câfer; sonra Ali b. Mûsâ; sonra Muhammed b. Ali; sonra Ali b. Muhammed; sonra el-Hasan b. Ali ez-Zekî; sonra adı adıma, rengi rengime benzeyecek, Allah'ın emrini dünyanın sonunda ayakta tutacak ve kendisinden önce zulüm ve adâletsizlikle dolmuş bulunan yeryüzünü adâlet ve eşitlikle dolduracak olan gelecektir"². Allah'a and olsun ki, ey Su-

1 Nisâ (4), 59.

2 Krş.: *Usûl*, 286. vd.

leyim, şüphesiz ben, er-Rukn ile el-Makâm arasında ona beyat edecekleri bilirim; ona yardım edecekleri bilirim ve onların kabilelerini bilirim”.

Suleym b. Kays şöyle dedi: Sonra Medîne’de, onlara selâm olsun Hasan ve Hüseyin’le (113) Muâviye’nin saltanat sürmeye başlamasından sonra karşılaştım. Ve onlara babalarından gelen bu hadîsi naklettim. Her ikisi de şöyle dediler: “Doğru söyledin. Mü’minlerin Emîri (a.s.) bu hadîsi sana biz orada otururken nakletmişti. Biz de onu, senin anlattığın şekilde ne bir harf fazla ne de bir harf eksik Allah’ın Resûlü’nden (s.a.s.) ezberlemiştik”. Suleym b. Kays şöyle dedi: Sonra Ali b. el-Huseyn (Zeynelâbidîn) (a.s.) ile karşılaştım. Yanında oğlu Muhammed el-Bâkır (a.s.) vardı. Babasından işittiklerimi ona anlattım. Dedi (Ali) ki: “Ben onları, Allah’ın Resûlü’nden (s.a.s.) dinleyen Mü’minlerin Emîri’nden (a.s.) işitmişim, ki o sırada o hasta, ben de bir çocuktum”. Sonra Ebû Câfer (Muhammed el-Bâkır) (a.s.), “dedem bana, Allah’ın Resûlü’nün selâmını söylediğinde ben çocuktum” dedi.

Ebân b. Ebî Ayyâş şöyle dedi: Ben bu hadîsin hepsini, Suleym b. Kays el-Hilâlî’den Ali b. el-Huseyn’e (a.s.) naklettim. O dedi ki: O, (Suleym) doğru söylemiştir. Nitekim Câbir b. Abdillâh el-Ensârî, henüz okula giderken oğlum Muhammed’e gelmiş, onu öpmüş ve ona, Allah’ın Resûlü’nün (s.a.s.) selâmını söylemiştir.

Ebân b. Ebî Ayyâş dedi ki: Ali b. el-Huseyn’in (Zeynelâbidîn) (a.s.) vefatından sonra hacca gitmişim. Ebû Câfer Muhammed b. Ali b. el-Huseyn (Muhammed el-Bâkır) (a.s.) ile karşılaştım. Bu hadîsin hepsini, Suleym’den naklen anlattım. Gözleri

yaşla doldu ve dedi ki: Allah'ın rahmeti üzerine olsun Suleym doğru söylemiştir. O (Suleym), dedem Hüseyin'in (a.s.) şehid edilmesinden sonra, ben de yanında iken babama gelmiş ve ona bu hadîsî aynen bu şekilde nakletmişti. Bunun üzerine babam ona demişti ki: Allah'a and olsun ki doğru söyledin, ey Suleym! Babam bu hadîsî bana, Mü'minlerin Emîri'nden (a.s.) naklen anlatmıştı.

(Şeyh Ebû Câfer) Der ki: Güçlü ve Ulu Olan'ın Kitâb'ında, câhillerin ihtilâf ve tenakuz bulacakları âyetler vardır. Aslında bunlar ne ihtilâfıdır ne de çelişkilidir. Söz gelişi Yüce Allah şöyle buyurur: **“...Bu günle karşılaşacaklarını unuttukları, âyetlerimizi bile bile inkâr ettikleri gibi Biz de onları unutuyoruz”**¹. Ve yine Yüce Allah şöyle buyurur: **“...Allah'ı unuttular, bu yüzden Allah da onları unuttu...”**² ve bunlardan sonra şöyle buyurur: **“...Rabbin unutkan değildir”**³.

Aynı şekilde Güçlü ve Ulu Allah şöyle buyurur: **“Cebrail ve meleklerin dizi dizi durdukları gün, Rahmân olan Allah'ın izin verdikleri dışında kimse konuşamayacaktır. Konuştuğu zaman doğruyu söyleyecektir”**⁴. Aynı şekilde Yüce Allah şöyle buyurur: **“...Kıyâmet günü, birbirinize küfreder ve karşılıklı lânet okursunuz...”**⁵ Ve Yüce Allah şöyle buyurur: **“İşte cehennemliklerin bu şekilde tartışması gerçektir”**⁶. Sonra

1 A'râf (7), 51.

2 Tevbe (9), 67.

3 Meryem (19), 64.

4 Nebe' (78), 38.

5 Ankebût (29), 25.

6 Sâd (38), 64.

O şöyle buyurur: "...Allah: Benim katımda çekişmeyin; size bunu önceden bildirmiştim"¹ (114) Yüce Allah yine şöyle buyurur: "İşte o gün ağızlarını mühürleriz. Bizimle elleri konuşur, ayakları da yaptıklarına şahidlik eder"²

Ve Yüce Allah şöyle buyurur: "O gün bir takım yüzler Rablerine bakıp parlayacaktır"³. Sonra Güçlü ve Ulu Allah şöyle buyuruyor: "Gözler O'nu görmez, O bütün gözleri görür. O Lâ-tiftir, Haberdârdır"⁴.

Güçlü ve Ulu Allah şöyle buyurur: "Allah bir insanla ancak vahy suretiyle veya perde arkasından konuşur..."⁵ Sonra o şöyle buyurur: "Allah, Mûsâ'ya doğrudan hitâbetti..."⁶. Ve Yüce Allah şöyle buyurur: "...Rabbi onlara, Ben sizi o ağaçtan menetmemiş miydim?... diye seslendi..."⁷.

Ve Gaybı Bilen Yüce Allah şöyle buyurur: "... Yeryüzünde ve gökte hiçbir zerre Rabbinden gizli değildir. Bundan daha küçük veya daha büyüğü şüphesiz apaçık Kitâb'dadır"⁸. Sonra Yüce Allah şöyle buyurur: "Allah onlara kıyâmet günü bakmayacak, onları temize çıkarmayacak..."⁹. Sonra buyurur ki: "Hayır, doğrusu

1 Kâf (50), 28.

2 Yâ-Sin (36), 65.

3 Kıyâmet (75), 22-23.

4 En'am (6), 103.

5 Şûrâ (42), 51.

6 Nisâ (4), 164.

7 A'râf (7), 22.

8 Yûnus (10), 61.

9 Âl-i İmrân (3), 77.

onlar o gün, Rablerinden yoksun kalacaklardır”¹.

Ve yine Yüce Allah'ın şu buyruğu: **“Gökte olanların sizi yerin dibine geçirmesinden güvende misiniz? O zaman, yer, sarsıldıkça sarsılır”².** Aynı şekilde Yüce Allah şöyle buyurur: **“Rahman arşa hükmetmektedir (istivâ)”³.** Sonra O şöyle buyurur: **“O, göklerin ve yerin Allah'ı, içinizi dışınızı bilir, kazandıklarınızı da bilir”⁴.** Ve Yüce Allah buyurdu: **“Üç kişinin gizli bulduğu yerde dördüncü mutlaka O'dur; beş kişinin gizli bulunduğu yerde, altıncıları mutlaka O'dur; bunlardan az veya çok, ne olursa olsunlar, nerede bulunurlarsa bulunsunlar, mutlaka onlarla beraberdir”⁵.**

Ve Güçlü ve Ulu olan şöyle buyurur: **“... Biz ona şah damarından daha yakınız”⁶.** Ve Yüce Allah buyurdu: **“Onlar kendilerine meleklere gelmesini mi, yoksa Rabbinin gelmesini mi, yahut Rablerinden birtakım mucizelerin gelmesini mi bekliyorlar?...”⁷.** Aynı şekilde O, şöyle buyurur: **“Ey Muhammed! De ki: Size vekil kılınan ölüm meleği canınızı alacak...”⁸.** Sonra buyurur: **“...Elçilerimiz (melekler) bir eksiklik yapmaksızın onun canını alırlar...”⁹.**

1 Mutaffifin (83), 15.

2 Mulk (67), 16.

3 Tâ-Hâ (20), 5.

4 En'am (6), 3.

5 Mücâdele (58), 7.

6 Kâf (50), 16.

7 En'am (6), 158.

8 Secde (32), 11.

9 En'am (6), 61.

Ve Yüce Allah buyurur: “**Melekler onların canlarını alırken . . .**”¹. Ve Yüce Allah şöyle buyurur: “**Allah, öleceklerin ölümleri anında ruhlarını alır . . .**”².

Kur’an’da bu âyetlerin benzerleri pek çoktur. Zındıklardan bir adam, salât ve selâm ona olsun Mü’minlerin Emîri’nden bu âyetlerle ilgili soru sordu. O da ona, bu âyetlerin anlamlarının nasıl birbirleriyle tutarlı olduklarını anlattı ve (115) bunların yorumlarını açıkladı.

Bu hususla ilgili hadîsi, *Kitâbu’t-Tevhîd*’deki şerhine dayalı olarak çıkardım. Onun dilemesi ve yardımı ile, bu konuda bir kitap yazacağım.

* * *

Bu şerefli risâle, Yüce Allah’a hamd olsun ki, hayır ve âfiyetle 1292 yılında Rebûlevvel’in bitimine on gün kala (27 Nisan 1875) istinsah edilerek tamamlandı.

1 Nahl (16), 32.

2 Zümer (39), 42.

İNDEKS *

A

- Abdulkaahir b.Tâhir b.Muhammed el-Bağdâdi, 8, 125
- Abdullah (Hz. Peygamber'in babası), 131
- Abdullah b.Câfer es-Sâdik, 135
- Abdullah b.el-Abbas, 132
- Abdullah b.Sebe', 119
- Abdulmuttalib, 131
- Abdulmuttalib oğulları, 71
- Abdurrahman b.Mulcem, 115
- Âdem (Hz.) 20, 93, 104, 105, 109, 131
- Affifi 17, 18, 27, 28, 41, 84
- Âişe (Hz.), 125
- akabât**, 81
- Akâidu'l-İmâmiyye*, 6, 18, 24, 26, 27, 33, 41, 70, 72, 98, 106, 109, 110, 111, 113, 116, 117, 121, 127.
- Âkil (b.Ebî Talib), 124
- Alamut, 88
- âlem-i hevâ**, 52
- âlem-i mücerredât**, 51.
- Aleviyye, 132, 135
- Ali b.Ebî Talib, 33, 34, 35, 42, 47, 48, 55, 56, 63, 73, 76, 77, 80, 82, 85, 101, 102, 103, 107, 109, 114, 115, 117, 119, 121, 122, 123, 124, 125, 127, 132, 133, 135, 141, 144, 146, 147, 151
- Ali b.el-Huseyn b.Babeveyh el-Kummi, 4
- Ali b. el-Huseyn Zeynelâbidin, 57, 116, 132, 146, 147
- Ali b. İbrahim, 96
- Ali en-Nakî b. Muhammed, 60, 109, 117, 146
- Ali er-Rızâ b.Mûsâ, 59, 60, 75, 85, 109, 116, 118, 146
- Ali oğlu Huseyin, bk.: Huseyn b. Ali b.Ebî Talib
- Âmine binti Vehb, 131
- Asaf A.A. Fyzce, 5, 6, 54, 89, 111, 116, 123
- Ashâbu'l-Kehf, 68, 69
- el-Bâbu'l Hâdi Aşer (BHA)*, 17, 18, 25, 27, 28, 31, 32, 39, 70, 74, 80, 81, 84, 88, 91, 109, 110

* İndeks'te, kullanma kolaylığı sağlamak için şahıs isimleri ile târihi ve coğrâfi adlar düz, kabîle ve mezheb adları aralık ,eserler *italik*, terimler siyah olarak dizilmiştir. Ayrıca dipnotlar da İndeks'e dahil edilmiştir.

B

- Bağdad, 4
bakaa, 49, 50; **dâru'l-bakaa**,
 82, 89.
ba's, 71, 72, 85
 Belh, 4
 Benû Kureyza, 100
 Bevan, A.A., 88
 el-Beytu'l-Ma'mûr, 96
 Browne, 109, 110, 114

C

- Ca'de bint Eş'as el-Kindî, 115
 Câfer es-Sâdik b.Muhamed
 (İmam), 26, 28, 29, 33, 35, 36,
 37, 38, 41, 42, 43, 45, 46, 51,
 52, 57, 61, 85, 90, 102, 109,
 111, 119, 124, 127, 128, 129,
 132, 133, 134, 135, 137, 139,
 146
 Câfer Tayyâr b.Ebi Tâlib, 133
 Calverly, E.J., 49
cebr, 28, 31, 38
 Cebrâîi, 51, 54, 80, 94, 95, 100,
 101, 105, 148
 Cebriyye, 39
 Cehm (b.Safvân), 90
 Cehmiler, 88
A Creed of the Fatimids (FC),
 17, 18, 19, 25, 26, 27, 28, 31,
 32, 35, 41, 65, 71, 75, 78, 79,
 88, 89, 109, 111, 124

D

- Dâvud (Hz.) 21, 139
Deâimu'l-İslâm, 79, 110.
 Delhi, 5, 6, 54,
Development, 78
 Dirârîler, 88
 Donaldson, 4, 109, 110, 115, 116,
 117, 124, 131

E

- Ebán b.Ebi Ayyâş, 147
 Ebû Câfer Muhammed (et-Taki)
 b.Ali b.Musâ er-Rızâ, 59,
 109, 146
 Ebû Câfer el-Mansûr, 116
 Ebû Câfer Muhammed el-Bâkır,
 39, 57, 116, 132, 134, 146,
 147,
 Ebû Câfer Muhammed b.Ali b.
 Bâbeveyh el-Kummî (Şeyh
 Sadûk), 3, 4, 7, 17, 24, 26,
 27, 28, 29, 33, 35, 38, 39, 40,
 41, 42, 44, 45, 46, 47, 49, 55,
 66, 71, 73, 74, 75, 76, 78, 80,
 81, 84, 88, 89, 94, 96, 98, 99,
 104, 107, 113, 114, 121, 127,
 130, 132, 136, 137, 138, 140,
 148
 Ebû Dâvud, 111
 Ebû Hanife (İmam Azâm) 7
 Ebu'l-Hasan el-Eş'arî, 7, 35, 80,
 Ebû'l-Huzeyl el-Allâf, 43.
 Ebû Tâlib, 64, 131, 133
 Ebû Zerr, 61, 62, 141
 Ehl-i Beyt, 51, 59, 103, 109,
 110, 114
 Ehl-i Ehvâ, 40
 Ehl-i Sünnet 18, 21, 25, 32, 37,
 65, 72, 74, 84, 96, 98, 101, 106,
 107, 110, 111, 113, 125
 El-Yasa (Peygamber), 131
 Eş'arî, bk.: Ebu'l-Hasan el-Eş'arî
 Eş'ariler, 27, 39
 Eyle, 73
el-Fark beyne'l-Fırak, 8

F

- Fâtıma (Hz.), 101, 125, 132, 135,
 145

Fâtıma binti Esed, 63, 64
Ferğana, 4
Fıkhu'l-Ekber (Fıkıh) 18, 21, 25,
27, 28, 29, 33, 37, 65, 72,
74, 84, 88, 98, 106, 113
el-Fudali, 94

G

Guide to Ismaili Literature, 71

Ğ

Ğari, 115
Ğulât, 114, 120

H

Hafsa (bint Omer), 125
Hakkatu'l-Meâd, 87
Hallâciyye, 120
Hârûn er-Reşid, 116
Harûriyye (Hâriciler), 114
Hasan (Hz. Hasan b.Ali b. Ebî Tâlib), 47, 56, 109, 115, 117, 125, 146, 147
Hasan b.Ali el-Askerî (el-Mehdi ul-Kaaım), 109, 117, 124, 127, 129, 146
Hasan el-Müsevi, 4, 5
Hasan Sabbah, 88
Haşhaşiler, 88
Hâşim oğulları, 132
Hatice (Hz.), 125
Havva (Hz.), 109
Hayâtu'l-Kulûb, 110
Hayber, 115
Hiristiyanlar, 53, 89, 114, 118
Hişâm b.el-Hakem, 43
Hişâmiler, 88
Horasan 4
Hubel, 126
hulûl, 71
hüccet (-ler), 80, 82, 84, 104, 111, 131

Hüseyin (Hz. Huseyn b.Ali b. Ebî Tâlib), 31, 32, 47, 48, 109, 115, 117, 125, 146, 147, 148

I

Ismaili Law of Wills, 89, 111, 123,
Ivanow, W., 71, 88
İbâne (el-İbâne 'an Usulî'd-Diyâne), 18, 21, 27, 28, 32, 33, 35, 37, 39, 47, 65, 72, 73, 74, 84, 98

İ

İblis, 21
İbn Abbas, 121
İbn Arabî (Muhyiddin İbnu'l-Arabî), 18
İbn Bâbeveyh, bk.: Ebû Câfer Muhammed b.Ali
İbn Hanbel, 111
İbn Mâce, 111
İbrâhim (Hz.), 31, 47, 108, 131, 133
İkmâlu'd-Dîn ve İtmâmu'n-Ni'me, 5
İlyas (Peygamber), 131
İmam (-lar), 43, 53, 64, 79, 80, 82, 84, 85, 103, 105, 107, 108, 109, 110, 111, 112, 113, 118, 124, 126, 128, 139, 146. **İ-mâmu'd-dalâle**, 121, 122- **İ-mâmu'l-hudâ**, 121, 122.
imâmet, 71
İmâmiyye, 17, 19, 128
İran, 5
İsâ (Hz.), 20, 47, 48, 50, 53, 68, 69, 105, 106, 108, 112, 118
İsmâil (Hz.), 131
İsmâil b.Câfer es-Sâdık, 41, 134
İsmâilî (-ler), 32, 65, 70, 89,

90- Batı İsmâilileri, 110
İsnâ-aşeriyye, 27, 32, 79, 110,
111,
İsrâfil, 44, 94, 105
İsrâiloğulları, 68
*el-İstibsâr fî-mahtulife mine'l-Ah-
bâr*, 3
el-İ'tikadât ve's-Siyer ve's-Sulûk, 6

J

Jeffrey, 88, 90

K

Kâbe, 96
kabir sorusu, 63, 65
Kaderiyeciler, 88, 114
kadir gecesi, 96
el-Kahir bi-Ahkâmillah Hasan,
88
kassasûn, 129, 130
kaza ve kader, 33, 34, 35, 39
Kelâmi pîr (Kp), 19, 71, 80, 84,
88, 90, 94, 109, 131
Kerbelâ, 56, 115
Keşfu'l-Emâli (Keşfu'l-Mecâlis) 5
Kitâbu'l-Hisâl, 5
Kitâbu'l-Hidâye, 5, 112
Kitâbu İleli's-Serâ 5
Kitâbu'l-Mukni fi'l-Fıkh, 5
Kitâbu Sevâbi'l-A'mâl, 5
Kitâbu't-Tevhid, 5, 17, 32, 33, 34,
35, 38, 39, 40, 41, 43, 46, 75,
78, 94, 151
Kûfe, 4, 115
Kum, 4

L

Lât, 126
Lokman (Peygamber), 52

M

Macdonald, 78, 80, 84, 90, 94, 96

Makâm, 147
Makâtulu't-Tâlibin, 115
Mâlik, 91, 92
Meânîu'l-Ahbâr, 5
Meclisi 6, 110
Mecma'u'l-Bahreyn (MB), 17, 19,
27, 35, 44, 49, 50, 51, 53, 54,
57, 62, 65, 70, 74, 81, 96, 114,
115
Mecma'u'l-Beyân, 102, 132
Mecûsiler, 114
Medine, 4, 115, 138, 147
mehdî, 69, 111, 112
Mekke, 4, 73, 138
melekût, 50, 54
Me'mûn (Halife), 116
Men-lâ-yahzuruhu'l-fakih, 3, 5
Menât, 126
Merv, 4
Meryem oğlu İsa, bk.: İsa (Hz.)
Mesih, bk.: İsa (Hz.)
Mikâil, 54, 94, 105,
Mikdâd (b. el.Esved), 141
Möller (E.), 5
Muâviye, 147
Mudar, 74
Mufaddal b. Omer, 102
Mufavvıda 114, 120
Muhammed (s.a.s.), 17, 29, 30,
43, 47, 48, 49, 51, 54, 56, 60,
61, 63, 64, 69, 71, 73, 74, 78,
79, 85, 92, 94, 95, 96, 97,
99, 100, 101, 102, 103, 105,
107, 108, 109, 112, 115, 118,
119, 122, 123, 124, 125, 126,
127, 128, 129, 130, 131, 132,
133, 139, 141, 142, 143, 144,
145, 146, 150.
Muhammed el-Bâkır, bk.: Ebû
Câfer Muhammed el-Bâkır.

Muhammed b. el. Hanefiyye, 133
Muhammed b. el-Hasan (XII.
İmam), 109, 111

Muhammed b. Hasan et-Tûsi, 3
Muhammed, b.Yâkûb el-Kuleynî
3,6

Muhammed İ'caz Hasan Bedâ-
yûni, 5, 6, 19, 27, 89

Muhammed Rızâ el-Muzaffer, 6
Mûsâ (Hz.), 39, 47, 68, 108, 139,
149

Musâ el-Kâzım b.Câfer, 38, 58,
109, 116, 146

muska (rukye), 35

Mustedrek, 111

Mu'tasım (Halife), 116

Mutemid (Halife), 117

Mutevekkil (Halife), 117

Mu'tezile, 27, 32, 39, 75,
90, 98

müdelles, 19

Mü'minlerin Emiri, bk.: Ali b.
Ebî Tâlib

N

nebî(-ler), 53, 74, 84, 104, 106,
107, 113, 124

Necf, 5, 6, 54

Nesr, 126

Nicholson, 88

Nişâpûr, 4

Nuh (Hz.) 47, 108, 110, 131, 133,
135

nübüvvet, 59, 114

R

Ravzâtu'l-Cennât, 44

Rebia, 74

rec'a (dönüş), 66, 69, 70

resul (ler), 53, 85, 104, 113,

Rey, 4

Risâletu'l-İ'tikadî'l-İmâmiyye 3, 5,
6

Rukn, 147

Ruknu'd-Devle (Buveyhî), 4

S

Saïd b. Cubeyr, 132

Selmân (el-Fârisî), 141

Semer kand, 4

Semûd, 37

San'a, 73

Serahs, 4

Seyyed Hossein Nasr, 6

Seyyid Muhammed Husayn Ta-
batâbai, 6

A Shi'ite Creed, 5, 6, 54

Shi'ite Islam (Shi'ite) 6, 18, 24, 27,
28, 33, 57, 79, 98, 106, 107,
109, 110, 111, 113, 115, 116,
117, 127

Sinan b.Enes en-Nehai, 115

Strothmann, R. 5, 117

Suleym b. Kays el-Hilâlî, 141,
147, 148

Sünnî, bk.: Ehl-i Sünnet

Ş

şefâat, 55, 74, 90, 91, 93

Şeyh Ebû Câfer, bk.: Ebû Câfer
Muhammed b. Ali b. Babe-
veyh el-Kummî

Şeyh Mufid 6, 21, 24, 27, 28, 33,
34, 44, 47, 50, 81, 89, 93, 96

Şeyh Sadûk, bk.: Ebû Câfer Mu-
hammed b. Ali

Ş i i (- l e r, Ş i a) 19, 39, 49, 70,
78, 83, 85, 89, 98, 107, 111, 113,
117, 125

Şirâ, 126

Şît (Hz.), 131

T

- Tahânevi, 49
 Tahavi, 90
 Tahrân 5, 6
Tashîhu'l-İ'tikâd (Tas.), 6, 21,
 23, 24, 27, 30, 33, 34.
 Tebriz, 5
tefvîz, 28, 119
Tehzîbu'l-Ahkâm, 3
tenâsüh, 70, 71
teşbîh, 18, 19
Tevhid, bk.: Kitâbu't-Tevhid
Tevrat, 39, 44, 103,
The Muslim Creed (MC), 17, 18, 19,
 25, 26, 27, 28, 31, 39, 41, 49,
 65, 70, 74, 76, 78, 80, 84, 85,
 86, 88, 89, 90, 91 93, 125, 131
The Shi'ite Religion, 4, 109
 Tirmizi (Ebû isâ), 110, 111,

U

- Ummu Seleme, 125
el-Usûl mine'l-Kâfi (Usûl), 3, 6,
 24, 28, 31, 32, 33, 37, 38, 46,
 53, 96, 109, 115, 116, 117, 122,
 123, 124, 125, 127, 131, 146
Uyânu Ahbârî'r Rıza, 5

Uzza, 126

Ü

- Ümenâ'**, 90
 Üzeyr (Peygamber), 67

V

- vasî (-ler)**, 74, 79, 84, 85, 103,
 107, 131, 146
velâyet, 59, 82, 110, 111
 Velid b.Abdilmelik, 116

W

- Wensinck 17, 27, 39, 74, 88, 89,
 94, 96, 110, 125

Y

- Yahudiler, 40, 53, 114
 Yahyâ (Peygamber), 52
 Yeğus, 126
 Yeremya (İrmiya), 67
 Yeûk, 126
 Yezid b. Muâviye, 117
 Yunan feylosofları, 50
 Yûsuf (Hz.), 38

Z

- Zebur*, 44
 Zurâre, 33, 119

Fiyatı: 20.— TL.